

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ
BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MARSHALL PLANI VE
TÜRKİYE'DE UYGULANIŞI
1948-1957

HAZIRLAYAN
BİLGEHAN BÜLBÜL

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. .DR. BEDRETTİN KOLAÇ

DİYARBAKIR
2006

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa ekonomik açıdan tamamen çökmüştü. Savaş sırasında üretim kaynakları silah üretimine kaymış, üretim durma noktasına gelmiş, açlık başgöstermişti. Savaştan güçlenerek çıkan Sovyetler ise, Avrupa'nın bu durumundan faydalanmak istemiş, komünizmi yaymak için özellikle Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde, baskıcı bir tutum izlemeye başlamıştır. Bu ülkelerde komünist rejimi yerleştiren Sovyetler'in tutumu karşısında durabilecek tek güç ise Amerika idi.

İngiltere'nin, Yunanistan'a yaptığı ekonomik yardıma devam edemeyeceğini bildirmesi üzerine, Amerika Birleşik Devletleri Truman Doktri'niyle, Türkiye ve Yunanistan'a, komünist rejime dolayısıyla Sovyetler'e karşı durabilmesi için askeri ve ekonomik yardımda bulunmayı kabul etmiştir.

Truman Doktrini'nin ilanından beş ay kadar kısa bir süre sonra, Batı Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde daha geniş çapta bir yardıma karar veren Amerika Marshall Planı'nı ilan etmiştir. Onaltı Avrupa ülkesi ve Almanya'yı temsil eden işgal güçleri, Sovyet Rusya'nın katılmadığı Paris Konferansı'nda bir araya gelmiş ve yardımın nasıl ve nerelerde kullanılacağı konusunda Avrupa Kalkınma Programı'nı hazırlamışlardır.

Bir takım düzeltmelerden sonra, Amerikan Kongresinde de, tüm muhalefete rağmen oylanan Marshall Planı'yla birlikte 1948-52 dönemini kapsayan, dört yıllık ekonomik yardım süreci başlamıştır.

Amerika'yı, bu yardıma iten en büyük sebep, Sovyet tehdidi idi. Bununla birlikte, Avrupa'nın ekonomik açıdan çökmüş olması ve Amerika'nın en büyük pazarını kaybetme ihtimali ikinci büyük sebep olmuştur. Sovyet Rusya'nın Almanya konusunda da uyuşmaz bir politika izlemesi sonucunda ilan edilen, Marshall Planı'yla, Amerika Avrupa'daki üstünlüğünü, Sovyet Rusya'nın elinden almıştır. Avrupa'ya yaptığı yardımın karşılığında, ihracat miktarının dolayısıyla üretiminin düşmesini engellemiş,

aynı zamanda yaptığı yardımların nerede kullanılacağına müdahale ederek, Avrupa'yı ekonomik açıdan kendine bağlı hale getirmiştir.

Türkiye ise savaş sonrası içinde bulunduğu yalnızlıktan kurtulmak ve Sovyet tehdidinden uzaklaşmak için, Amerika ve Batı'ya sığınmıştır. Truman Doktrini ve Marshall Planı'na ekonomik açıdan kendini kurtaracak neredeyse tek çözüm gibi yaklaşan Türkiye'de yönetimlerin başarısını bile neredeyse Amerika'dan alınan yardım miktarı belirler hale gelmiştir.

Marshall Planı'na, ilk anda savaşa katılmadığı, yıkıma uğramadığı ve elinde döviz ve altın rezervi tuttuğu için dahil edilmeyen Türkiye, bürokratik çabalar sonucunda Avrupa'nın tahıl ambarı olmayı kabul etmek ve ağır sanayisinden vazgeçmek koşuluyla dahil edilmiştir.

Marshall Yardımlarından faydalanıldığı süre içinde, Türkiye en az yardım alan ülkelerden biri olmuştur. Alınan yardımlar da gerektiği gibi kullanılmamış, uzun vadeli planlar yapılamamış ve yardımlarla daha çok günü kurtarma çabaları içinde bütçe açıkları kapatılmıştır.

Amerika'nın Türkiye'yi tarıma ve hafif sanayiye yönlendirmesi sonucunda ise sanayide planlanan atılım gerçekleşmemiştir. Alınan dış krediler sonucunda borçlanma ve ithalatın ihracatın hep üstünde olması sonucu cari açıklar artmış ve ekonomi alınan mahsül seviyesine göre seyretmiştir.

Sonuç olarak, Marshall Planı dünyadaki güç dengesinin ibresini, Amerika'dan yana çevirmiş, Avrupa kısa zamanda kalkınmıştır. Fakat, bu yardımın Türkiye açısından sonuçları tartışmalıdır. Küçük Amerika haline getirilen Türkiye, yardımlardan umduğunu bulamamış, kendi çözüm yolunu bulma yoluna gitmemiş ve kurtuluşu hep dışarıda aramanın bedelini ödemiştir.

ABSTRACT

After World War the Second, European economy had collapsed. During the war, the production sources had been used for gun machinery and people started to starve. The Soviet Union, who had ended the war getting stronger, started to make pressure over Eastern European Countries to spread communism. The only country which could stand against Soviet Union was America.

After United Kingdom had declared that, she wouldn't be able to continue economic aid to Greece; The United States, decided to help Greece and Türkiye in order to stand against communism and Soviet Union.

Five months after the Truman Doctrine's declaration, the United States decided a more comprehensive aid plan called as Marshall Plan. The United States, sixteen European countries and occupant countries representing Germany except Soviet Russia met at Paris Conference and decided European Recovery Program.

In spite of a considerable opposing camp, the Marshall Plan had been voted on Congress and got admission. This admission initiated the economic aid process between 1948-1952.

First reason that pushed United States for this help was, the Soviet Union threat. The second reason was the economic ruins of Europe, and the probability of losing her biggest market. The Marshall Plan, that was declared also due to Soviet Union's uncompromising behaviour, made United States predominant in Europe. United States, protected her export amount from decreasing, thanks to the Marshall Plan. At the same time, she had the European countries economically bounded to her by interfering the European countries where to use the aid she gave.

Turkey had get closer to the Western countries and United States, since she wanted to get rid of her loneliness policy during the war. She thought that the only way to solve her economical problems was to get aid. Even the success of the government was measured according to the amount of aid.

Türkiye wasn't included in the Marshall Plan due to either her exchange and gold reserves or the reason that she hadn't enter the war. Türkiye had been included in the plan after very long bureaucratic efforts but she would have to expect being the grain ambar for Europe and give up heavy industry.

Türkiye had always been one of the countries, who got the least amount of aid. Also she couldn't have used the aid properly or made long term plans. She usually had used the aid to close the budgetary deficit for saving the day.

As United States canalized Türkiye to the agriculture and hafif sanayi, Türkiye couldn't develop her industry. The loans had increased because she used big amounts of outer credits and the import amount was always bigger than the export amount.

As conclusion, The Marshall Plan helped United States to get stronger and more efficient in World policy. Europe developed in a short time. But Türkiye became junior America. She couldn't use the aid properly and she never got what she expected. She paid for her mistake that she never tried to solve her problems on her own.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Üye

Üye

Üye

Üye

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../...

.....

ÖNSÖZ

Bilimsel bir çalışma yapmaya karar verdikten sonra karşılaştığımız ilk zorluk araştıracağınız konuya karar vermek ve sınırlarını belirleyebilmektir. Sözkonusu olan tarih bilimi olunca, bu kadar geniş yelpaze içinden birini seçip o konuya yönelmek daha da zor bir hale geliyor. Ben de her ne kadar hangi dönem üzerinde yoğunlaşacağıma karar vermek te zorlansam da, tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Bedrettin Kolaç'la birlikte İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden şekillenen dünya konjonktürünün ve bunun Türkiye'ye en büyük yansımalarından biri olan Marshall Planı'nını incelememin faydalı olacağına karar verdik.

Bu seçimimizde ne kadar isabetli davrandığımızın en büyük göstergelerinden biri de tezimin tamamlanma aşamalarında, Amerikan Başkanı George W. Bush'un 28 Mayıs 2006 tarihinde ABD'nin ünlü West Point Kara Harp Okulu'nun mezuniyet töreninde yaptığı konuşmasında Türkiye'yi komünizmin elinden Amerika'nın kurtardığını beyan etmesi oldu. Çünkü bu ifadeler aynı zamanda Truman Doktrini ve Marshall Planı konularının güncelliğini ve önemini hiç yitirmediğini de gösteriyor.

“Marshall Planı Ve Türkiye’de Uygulanışı 1948-1957” konulu tezimi hazırlarken büyük bir haz duydum. Çalışmalarım süresince, Milli Kütüphane’den, Amerikan Konsoloslughundan ve Başbakanlık Arşiv Dairesinden istifade ettim.En çok zevk aldığım an da, Başbakanlık Arşiv Dairesi’nde tarama yaparken, gerçek belgelere, o döneme damgasını vuran belgelere dokunduğum andı. Elimde tuttuğum belgeler o dönemin Cumhurbaşkanı, Başbakanı gibi yerli ve yabancı üst düzey bürokratlar tarafından hazırlanıp imzalanan ve bir döneme damgasını vuran yazışmalardı.

Araştırmalarım süresince, bana yol gösteren en büyük kaynaklardan biri de “Ayın Tarihi” dergisi oldu. Dönemin önemli olaylarını, meclis oturumlarını, gazetelerde çıkan haberlerin ve köşe yazılarının derlemesini içermesi nedeniyle tezimle ilgili çalışmalarım da ufkumu açtı. Ayrıca Marshall Planı’nı değişik açılardan inceleyen daha önce hazırlanmış olan tezler de konuyu anlamamı ve kafamda şekillendirmemi kolaylaştırdı.

Kaynak taramasını takiben ikinci önemli aşama, konunun içeriğini ve sınırlarını belirlemek oldu. Marshall Planı sadece uygulandığı dönem içerisinde değil, sonrasında da yıllarca etkisini sürdürmüş olan çok büyük bir yardım hamlesi ve bir çok açıdan incelenebilir. Biz Marshall Planı'nı, uygulandığı süreç içinde, esas olarak Türkiye'de uygulanışı ve etkileri açısından incelemeyi uygun bulduk. Konunun daha iyi anlaşılması sebebiyle, Amerika, Sovyet Rusya ve Avrupa açısından gelişimine de daha dar bir kapsamda değindim.

Öncelikli olarak Marshall Planı hakkında genel bir bilgi verdikten sonra, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan güç dengelerine daha doğrusu dengesizliğine ve savaş sonrası büyük bir yıkıma uğrayan Avrupa'nın durumuna değindim. İlk bölümde Marshall Planı'nı dünya siyaseti açısından inceledikten sonra, ikinci bölümde Truman Doktrini ile siyaset hayatımıza etkili bir şekilde giren askeri ve ekonomik dış yardımları, Türkiye açısından inceledim. Üçüncü bölümde 1948-57 döneminde yapılan dış yardımları -her ne kadar değişik kaynaklarda bazı çelişkili rakamlarla karşılaşmış olsam da- gerçeğe en yakın şekliyle ve genellikle basından takip etmek kaydıyla seneler itibarıyla inceledim.

Araştırmanın sonucunda genel kanım şu şekilde oluştu. Marshall Yardımlarından en çok faydalanan, en büyük payı alan ülkeler İngiltere ve Fransa gibi Avrupa ülkeleri oldu. Bu ülkelerde ciddi atılımlar da gerçekleşti. Fakat Türkiye açısından sonuç ne yazık ki istenilen düzeyde olmadı. Bunda, Amerika ve Avrupa ülkelerinin Türkiye'ye bakış açısının ve yardım miktarının hep beklentilerin altında olmasının etkisi de var muhakkak fakat plandan ve stratejiden yoksun bir ekonomik yapılanmanın ve ekonomiyi düzeltmek adına dış borçlar ve krediler üzerine bina edilen günü kurtarma çabalarının da etkisi yadsınamaz.

Tezimin başlangıçtan sonuca kadar gelişimi bu şekilde oldu. Sonuç olarak sanki hiç bitmeyecekmiş gibi devam eden hazırlık sürecinin ardından tezimi basılmış bir şekilde elime aldığımda birşeyler ürettiğimi ve tüm çabalarıma ve yorgunluğuma değdiğini hissettim.

Tezimi hazırlama aşamam tabii ki yorucu ve zor oldu. Fakat bu zoru bana kolay hale getiren insanların emeklerini unutmam ve burada isimlerinden bahsetmem mümkün değil.

Tezimi hazırlamaya başladığım andan itibaren bütün araştırmalarımnda, çalışmalarımnda yanımda olan ve beni tezimi bitirmem konusunda teşvik eden eşim Nail Bülbül'e, hayatıma girdiği andan itibaren, bütün güzellikleri de kendiyile birlikte getiren ve ondan aldığım tüm zamanlarda bana anlayış gösteren kızım Bahar Elif'e ve tüm yaşantım boyunca bana kendimi şanslı hissettiren anneme ve babama teşekkür ederim.

Tez konumu belirlememde ve kaynaklara ulaşmamdaki yardımlarından ve bu uzun süreç boyunca bana programımı belirlemede tanıdığı serbestlik ve gösterdiği büyük sabır ve anlayışından dolayı Tez Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Bedrettin Kolaç'a teşekkür ederim.

Bilgehan BÜLBÜL

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE ÖZET	i
İNGİLİZCE ÖZET	iv
TUTANAK	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM MARSHALL PLANI'NI HAZIRLAYAN SEBEPLER	
MARSHALL PLANI'NIN AVRUPA'DA KABUL EDİLİŞİ VE ETKİLERİ	
1.1 İkinci Dünya Savaşı Sonrası Avrupa ve Güç Dengeleri	7
1.2 Truman Doktrini	13
1.2.1 Truman Doktrini'nin İlan Ediliş Sebepleri	13
1.2.2 Truman Doktrini'nin İlan Edilmesi	16
1.3 Marshall Planının İlan Ediliş Sebepleri	24
1.4 Marshall Planı'nın Kabulü ve Uygulanışı	25
1.4.1 Paris Konferansı	28
1.4.2. Marshall Planı'nın Kongre'de Onaylanması	32
1.4.3 Marshall Planı Teşkilatlanması	34
1.4.4 Marshall Planı Kapsamında Yapılan Yardımlar	37
1.5 Marshall Planı'nın Avrupa'ya Etkileri	38
2. BÖLÜM MARSHALL PLANI'NIN TÜRKİYE'DE KABUL EDİLİŞİ	41
2.1 Türkiye'yi Marshall Planı'm Kabul Etmeye İten Sebepler	41
2.1.1. Ekonomik ve Siyasi Sebepler	41
2.1.2 Dönem Süresince Dış Konjunktür Ve İzlenen Dış Politika	48
2.2 Truman Doktrini'nin Türkiye'de Kabul Edilmesi	53
2.2.1 “Askeri Yardım” Anlaşmasının İmzalanması	58
2.2.2 “Askeri Yardım” Anlaşmasının Uygulanması	64
2.3 Türkiye'de Marshall Planı Süreci	66
2.3.1 Paris Konferansı ve Türkiye'nin Marshall Planı Dışında Kalışı	67
2.3.2 Türkiye'nin Marshall Planı'na Dahil Edilmesi	76

3. BÖLÜM 1948-1957 DÖNEMİ SÜRESİNCE MARSHALL PLANI'NIN TÜRKİYE'DE TATBİK EDİLİŞİNİN BASIN ARACILIĞIYLA İNCELENMESİ	78
3.1 1948-1949 Döneminin İncelenmesi	78
3.2 1949-1950 Döneminin İncelenmesi	83
3.3 1950 -1951 Döneminin İncelenmesi	92
3.4 1951-1952 Döneminin İncelenmesi	102
3.5 1952-1953 Döneminin İncelenmesi	106
3.6 6 1953-1954 Döneminin İncelenmesi	108
3.7 1954-1955 Döneminin İncelenmesi	111
3.8 1955-1956 Döneminin İncelenmesi	115
3.9 1956-1957 Döneminin İncelenmesi	120
4. SONUÇ	130
KAYNAKLAR	137
EKLER	.142

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşından sonra dünya, savaştan önceki halinden çok farklı bir konuma gelmişti. Sahne değişmiş, oyuncular değişmiş, başroller değişmiş ve senaryo değişmişti. Avrupa yıkılmış ve harap bir haldeydi. Almanya, Avusturya yenilmiş, Avrupa'dan Uzakdoğu'ya kadar söz sahibi olan İngiltere ve Fransa güç kaybetmiş, Sovyet Rusya ve Amerika yeni iki güç olarak ortaya çıkmıştı. Silahlı sömürge savaşları, yerini silahsız strateji savaşına bırakmıştı.

Sovyetler, Avrupa'nın güçsüzlüğünden faydalanarak, yayılmacı bir politika izlemeye başlamıştı. Balkan ülkelerine, kendi ülkesinde yetiştirdiği komünist yönetimleri yerleştiriyor, muhalefeti zayıflatıyor ve askeri müdahaleden kaçınıyordu. İngiltere ise Sovyetler'e engel olamıyordu. Çareyi Sovyetler'in karşısında tek güç olarak durabileceğine inandığı Amerika Birleşik Devletler'ini Avrupa'ya yardım etmeye ikna etmekte bulundu.

Savaştan sonra, kendi kıtasına çekilmeyi düşünen Amerika ise, bu çağrıyla kendisine bir görev addedmiş ve ülkesindeki tüm muhalefete rağmen, Avrupa'da oluşan boşluğu komünizm ve yayılmacı politikasıyla doldurmaya çalışan Sovyetler'in karşısına, dünya lideri sıfatıyla çıkmış ve Sovyetler'in askeri ve siyasi müdahalelerine, ekonomisiyle cevap vermiştir.

Bu şartlarda ilan edilen Truman Doktrini'ni, Amerika'nın ekonomik ve yönetim açısından güçsüz bir Avrupa'nın, kendi ekonomisini ve refah düzeyini de zayıflatacağı düşüncesiyle, savaştan sonra zaten yapmakta olduğu düzensiz yardımları bir plan doğrultusunda yapmaya karar vermesiyle Marshall Planı izlemiş ve 1948-52 yılları arasında Avrupa ülkelerine yaklaşık 13 milyar dolarlık bir yardım yapılmıştır.

Marshall Planı, 5 Haziran 1947 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı George C. Marshall'ın Harvard Üniversitesinde yaptığı konuşmayla tüm dünyaya açıkladığı, Avrupa'nın enkaz haline gelmiş ekonomisini yeniden canlandırmak amacıyla uygulanan, Amerikan tarihinde yapılmış en büyük ekonomik yardımdır. Amerika Birleşik Devletleri'ne 1948-1952 yılları arasında, dört yıl süresince 11,820,700,000 dolar ve buna ek olarak alınmayan borçlarla 1,505,100,000 dolara,

toplamda 13,325,800 dolara malolan bu plan¹ açıklandığı andan itibaren gerek sebepleri, gerek uygulanması, gerekse sonuçları açısından dünya tarihine ekonomik, siyasi, sosyal ve askeri açılardan damgasını vurmuştur.

George C. Marshall, konuşmasına, vatandaşlarına kendi topraklarından uzakta cereyan etmekte olan olayların ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu anlatarak başlamış ve dünyanın aslında savaş sonrası durumunun hiç de içaçıcı olmadığını belirtirken, özellikle Almanya ve Avusturya’da bir türlü sağlanamayan siyasi, sosyal ve ekonomik düzenin yarattığı olumsuz koşullara ve harap olmuş Avrupa’nın çaresizliğine değinmiştir. O zamanlar daha programı yapılmamış olan bir yardım planının ilk habercisi olan bu konuşma, bir nevi Amerikan hükümetinin halkını Avrupa’daki gelişmelerden haberdar ederek onları uygulanacak devlet politikasına ısındırma çabasıydı. Marshall konuşmasına şu şekilde devam etmiştir.

“Avrupa’nın eski haline dönmesi için ihtiyaçlar hesaplanırken, şehirlerde, fabrikalarda, madenlerde ve tren yollarında meydana gelen hasarlar tahmin edilmişti, fakat açıkça görülmektedir ki, Avrupa’nın bozulan ekonomik dokusunun yarattığı hasar bundan daha ciddi bir mahiyettedir. Geçtiğimiz on yılda şartlar anormaldi. Savaş öncesi ve savaşın devamı için yapılan hararetli çalışmalar, ulusal ekonomileri yıprattı. Makineler ya bozuldu ya da tamamen devre dışı kaldı. Nazi hegemonyası altında bütün teşebbüsler Alman savaş makinesi üretilmesi için harcandı. Uzun süreli ticari ilişkiler, şahsi teşebbüsler, sigorta şirketleri, taşıma şirketleri ve bankalar nakit yoksunluğundan dolayı yokoldu. Birçok ülkede insanların kendi parasına güveni kalmadı. Avrupa’nın yeniden yapılması, savaşın üzerinden iki yıl geçmiş olmasına rağmen, Almanya ve Avusturya’da düzenin sağlanamaması nedeniyle gecikmektedir. Fakat bu sorun kesin olarak çözüme ulaşsa dahi Avrupa’nın ekonomik yapılanması beklenenden çok daha fazla gayret ve zaman gerektirecektir.”

Gerçekten de, Avrupa’da her açıdan bir yıkım yaşanmaktaydı. Döviz ve altın rezervlerinin de savaş süresince erimiş olması, üretemeyen Avrupa’nın bu eksikliğini dış alımlarla kapatmasını da engelliyordu. Ne makinelerini tamir edebiliyor, ne de makine alabiliyordu. Üstelik çok soğuk geçen 1947 kışı da zaten ihtiyaçları zor karşılayan tarım üretimine büyük darbe vurmuştu. Bu koşullar altında Avrupa

¹ www.ambrosevideo.com/resources/docs/53.PDF

Amerika'nın desteğini arıyordu.² Kurtuluş ümidini Marshall Planına bağlamıştı. Durumu en iyi ifade eden kelimeler Marshall Planının uygulanmasında önemli katkıları olan dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'in ağzından şu şekilde dökülüyordu.; “Marshall Planı batmakta olan insanlık için bir can simidi, inancın ötesinde bir cömertlik anlayışı ve daha önce hiç görülmemiş bir umut ışığıdır”.³ Avrupa'nın bozulan ekonomik düzeninin yeniden canlandırılması ve zor durumdaki insanlara yardım edilmesi, dolayısıyla Amerika'nın en büyük pazarlarından birine tekrar alım gücünün kazandırılması amacıyla başlatılan, Marshall Planı her ne kadar ekonomik bir yardım olarak görülse de, sebepleri dahil uygulandığı müddetçe hep siyasi bir hüviyet taşımıştır. İinci Dünya Harbi sonrası onaltı Avrupa ülkesine yapılan bu yardım, o günün Avrupası'nı tekrar hayata döndürürken, aynı zamanda yeniden oluşmakta olan dünya siyasi haritasının da sınırlarının belirlenmesinde önemli rol oynamıştır.

İkinci Dünya Harbi sonrası başlayan soğuk savaş döneminde ortaya çıkan iki büyük gücün, Avrupa haritası üzerindeki santranç mücadelesi ve devam eden taktik savaşının belki de en akıllı hamlesi Marshall Planı olmuştur. Bu şekilde Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikası ve komünizm Bulgaristan, Romanya, Çekoslovakya gibi Balkan ülkelerinin bir kısmıyla sınırlı kalmış ve Amerika'nın yardımlarıyla Fransa, İngiltere gibi güçlü ülkeler Sovyet tehdidi karşısına tekrar bir güç olarak çıkmayı başarabilmiştir. Sovyetler Birliği'nin karşı hamle olarak planladığı Molotov Planı ise Marshall Planının yarattığı etkinin çok gerisinde kalmıştır. Planın ellinci yıl kutlamaları çerçevesinde konuşma yapan dönemin Amerikan Başkanı Bill Clinton'un Marshall Planı'nı; daha sonra ekonomik bir mucizeye dönüşecek olan bir mıknatıs, bir başlangıç, güven inşa eden bir süreç olarak tanımlaması ve o zaman 13 milyar dolara malolan bu yardımın bugünkü değerinin 88 milyar dolar olduğunu belirtmesi de bu hamlenin ne kadar uzun bir döneme etki eden, ne kadar başarılı bir adım olduğunu anlatmaktadır.⁴

Marshall Planı Amerika açısından oldukça başarılı sonuçlar doğurmuştur. Avrupa ülkeleri üzerinde söz hakkı elde etmiş, dünya ekonomik dengelerini elinde tutmayı başarmış, savaş sonrası karşılaşılabileceği ekonomik durgunluk tehdidini Avrupa

2 Kingleberger Charlsp, **Marshall Plan Days**, p.9-10

3 **The Marshall Plan**, Editor: Kathleen E. Hug, p.17

4 The Marshall Plan, Editor: Kathleen E. Hug, p.1

pazarıyla önlemiş ve Sovyet tehdidini bertaraf etmiştir. Avrupa ülkeleri, savaş sonrası karşı karşıya kaldıkları kaostan kurtulma sürecinde bu yardımlardan büyük oranda istifade etmiş, ticaret hayatını tekrar canlandırmış, üretimini yeniden üst düzeye çıkarmıştır.

Marshall Planı, Türkiye açısından ise oldukça farklı sonuçlar doğurmuştur. İkinci Dünya Savaşından, savaşa katılmamasına rağmen büyük bir handikapla çıkan Türkiye, 1930'lu yılların başından itibaren, "Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" ile yakalamış olduğu büyüme ivmesini kaybetmiştir. "İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" hazırlanmasına rağmen yürürlüğe konulamamış, özellikle Sovyetlerin tehditkar tutumu karşısında savunma harcamaları artmış ve askere alınan genç nüfusun artmasıyla üretim gücü büyük oranda azalmıştır.

Ekonomimizi etkileyen bütün bu olumsuzluklara savaş sonucu dünya arenasında yalnız kalma psikolojisi de eklenince, kurtuluş çaresi ne yazık ki başka ülkelerde ve dış yardımlarda aranmaya başlanmıştır. O dönem içerisinde art arda ilan edilen Truman Doktrini ve Marshall Planı, Türkiye'nin zaten dünya lideri olarak seçtiği Amerika'ya olan hayranlığını daha da artırmış ve neredeyse bu yardımları alabilmek karşılığında ekonomik açıdan kaderimizi kayıtsız şartsız Amerika'ya teslim etmişizdir.

Savaş sonrası dış politikasını, Batı Bloku merkezli olarak yürütmeye karar veren Türk hükümeti, Doğu ve Arap ülkelerine tamamen sırtını çevirmiş ve Amerika Birleşik Devletlerine yakınlaşarak Sovyet tehdidinden kurtulma çabalarına girişmiştir. Truman Doktrini'nin ilanı ile sanki Amerika Türkiye'nin hamisiymiş gibi bir hava oluşturulmuş ve durdurulamaz bir Amerikan hayranlığı başlamıştır.

Truman Doktrini'nin ilanı ile alınan askeri yardımların astarı yüzünden pahalıya gelmiş, alınan malzemelerin idamesi için harcanan paralar maliyetinin neredeyse iki katına çıkmıştır. Üstelik alınan yardımların ancak Amerika'nın izin verdiği şartlarda kullanılacağını kabul etmiş olmamızın, bir nevi içişlerimize müdahale olacağını ne yazık ki görmezden gelmişizdir.

Truman Doktrini'nin ilanından beş ay gibi kısa bir süre sonra ilan edilen Marshall Planı ise Amerika'nın ve Avrupa ülkelerinin bizi nerede görmek istediğinin açık bir göstergesi olmuştur. Önceleri Türkiye'nin İkinci Dünya savaşı'na girmemiş olması, savaşın başlangıç safhalarında Almanya'ya krom satılmış olması ve yüksek miktarda

döviz ve altın rezervlerinin bulunması nedeniyle yardım planına dahil edilmek istenmemiş ve Paris Konferansı'nda planın dışında tutulmuştur.

Türk kamuoyunda neredeyse infiale yol açan bu gelişmeler sonucunda Amerika'ya heyet gönderilmiş ve ikili görüşmeler sonucunda verilen tavizler karşılığında Marshall Planı'na dahil edilmişizdir.

Türkiye'yi Avrupa'nın gıda üreticisi olarak gören Amerika, ağır sanayi üretimindeki gelişimimiz için istediğimiz yardım planını kabul etmezken, hafif sanayiye yönelmemizi desteklemiştir. Hafif sanayi tesislerinde ve üretiminde gelişme görülmüş fakat bu istenilen düzeyde olmamıştır. Türkiye'de Marshall Yardımı, en çok tarım, madencilik ve yol inşası alanlarında kullanılmıştır. Traktör, tarım makineleri, yol inşaat makineleri alınmış bütün bu malzemelerin yedek parçalarına yıllarca büyük miktarda paralar ödenmiştir Tarım üretiminde modernizasyon desteklenmiş fakat bu konuda da inanılmaz harcamalar yapılmıştır. Bir köye bir traktör yeterli gelecekken, her çiftçi arazisinin büyüklüğünden bağımsız olarak traktör alma sevdasına kapılmıştır.

Bu dönem içerisinde yol yapımına ağırlık verilmiş, Türkiye'nin hemen her bölgesinde yol yapım çalışmaları başlatılmıştır. Fakat ulaşım alanında da hata yapılmış, demiryolları ihmal edilmiş, çok daha ekonomik olmasına rağmen nakliyat için demiryolları kullanılabilirken, Amerika'dan ithal edilen arabalar Türkiye'nin dört bir yanında dolaşmaya başlamıştır.

Bu süreç içerisinde ekonomiyi kötü gidişattan kurtarabilmek için alınan krediler her geçen yıl artmıştır. Alınan krediler, ekonomide düzelmeye sağlamamış, aksine artan dış borçlanma ciddi bir ekonomik tehdit haline gelmiştir. Bu dönemde ithalatın artmasının önüne geçilememiş, cari açığın artması engellenememiştir. İthalatın azaltılarak yerli üretimin desteklenmesi için yapılan develüasyonlar, yanlış politikalar sonucunda sadece belli bir kesime yarar sağlamaktan öteye gidememiştir.

Çok büyük ümitlerle peşinden adeta koşulan Marshall Yardımları, istenilen sonucu doğurmaktan çok uzak kalmıştır. Tam aksine ekonomik istikrar bir türlü sağlanamamış ve yukarıda bahsedilen olumsuz tablo ile karşı karşıya kalınmıştır. Tüm bu gelişmeleri, direkt olarak Amerika, Avrupa, Sovyetler üçgeni içinde başlayıp, tüm dünyaya sirayet eden Marshall Planı'na bağlamak tabii ki yanlış olacaktır. Bunda uygulanan yanlış ekonomik politikaların, dışilişkilerimizde etkisiz kalmamızın, uzun vadeli planlar yapılamamasının etkileri görmemizden gelinemez. Ancak biz

konumuz itibarıyla bu süreç içerisindeki gelişmelere Marshall Planı açısından bakmaya çalışacağız.

Marshall Planı, Amerika ve Avrupa ülkeleri ve Türkiye açısından farklı boyutlarda cereyan ettiği için, biz de Marshall Planı'nın gelişimini Avrupa ve Türkiye açısından farklı bölümlerde incelemenin daha uygun olacağını düşündük.

Birinci bölümde, Marshall Planı'nı Avrupa ve dünya dengeleri üzerinde oluşturduğu tesir açısından inceledik. Tarihi süreç içerisinde yaklaşabilmek amacıyla da İnci Dünya Harbi sonucu oluşan güç dengelerini ve Avrupa'nın savaş sonucu durumunu, Amerika'nın Avrupa'da boy gösteren Sovyet tehdidine karşı İnci Dünya Harbi sonrasında uyguladığı kabuğuna çekilme politikasını uygulamayacağını ilk belirtisi olan Truman Doktrini'ni, Avrupa ülkelerinin ve tabii ki Sovyetler Birliği'nin Marshall Planı'na karşı tepkilerini ve Marshall Planı'nın uygulanma sürecine değindik.⁵

İkinci bölümde, Marshall Planı'nın Türkiye'de kabul edilmesinin öyküsüne değineceğiz. Türkiye'yi bu yardımları neredeyse gözü kapalı kabul etmeye iten sebepler nelerdi, Truman Doktrini'ni ve Marshall Planı'nı hangi şartlar altında hangi koşullarla kabul ettik, neden bu yardımlar bizi alternatif çözüm yolları bulmamızı engelleyecek kadar çok meşgul etti, neden başlangıçta planın dışında bırakıldık ve ne şartlarda plana dahil edildik bunları inceleyeceğiz.

Üçüncü bölümde ise 1948-1958 dönemi içerisinde yapılan yardımları, basında çıkan haberler, ajanslar tarafından geçilen bilgiler, meclis oturumlarında yapılan konuşmalar ve belgeler aracılığıyla takip edip yıllar itibarıyla aktaracağız.

5 Veli Yılmaz, Siyasi Tarih, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1998, s.245

1. BÖLÜM

MARSHALL PLANI'NI HAZIRLAYAN SEBEPLER MARSHALL PLANI'NIN AVRUPA'DA KABUL EDİLİŞİ VE ETKİLERİ

1.1 İkinci Dünya Savaşı Sonrası Avrupa ve Güç Dengeleri

İkinci Dünya Savaşı sonrası, hemen hemen tüm dünya ülkeleri savaş sonrası yıkımı ve sıkıntıları büyük ölçüde hissetmiştir. Bu altı yıl süren ızdıraplı dönemden sonra da, istenilen barış ortamı ne yazık ki oluşmamıştır. Dünya soğuk savaş adı verilen dönem içerisinde hep bir üçüncü dünya savaşı mı başlıyor endişesi içinde geçireceği yeni bir gizli savaş dönemi içerisine girmiştir. Bu süreç içerisindeki güç savaşları da etkisi bugüne kadar sürecektir yeni bir yapılanmayı oluşturmuştur. 1945 sonrası dünya, savaş başlamadan önceki halinden çok farklı yönde gelişme göstermiştir.

Zafer günü, Nazi Almanyası'na karşı yapılan savaşı sona erdirmiş olmasına rağmen barış sağlanmış sayılmazdı. Barışın sağlanabilmesi için İnci Dünya Harbinin harap ettiği ekonomik ve politik sistemlerin tekrar inşa edilmesi gerekiyordu. Avrupa savaşın etkilerini her ne kadar onarmaya çalışıyorsa da ellerindeki demode ve yetersiz malzemeler buna izin vermediği gibi tesislerin etkili bir şekilde kullanılmasını sağlayacak maddeleri ithal etmeye yetecek dolar ve altın rezervleri yoktu.⁶

Avrupa'nın ekonomik gelişmesinin neden yavaşladığını ayrıntılı olarak inceleyen Amerika Birleşik Devletleri, Marshall Planıyla ilgili olarak hazırladığı belgede bunun nedenlerini şöyle sıralamaktadır.⁷

- a. İnci Dünya Harbi sonucunda başgösteren fiziksel yorgunluk ve yıpranma,
- b. Düşmanlıkların sebep olduğu hayal kırıklıkları, güvensizlik ve kayıtsızlık,
- c. Tesis ve malzemelerin harap olması ve aşınması,
- ç. Finansal kaynakların özellikle de döviz ve dış kaynakların azalması

6 Michael J. Hogan, Blueprint For Recovery, **The Marshall Plan**, s.4-15

7 **Certain Aspects of the European Recovery Problem**, ERP [folder 2]; Subject File, 1916 1960; Clark Clifford Papers

d. Savaş öncesi dönemin ekonomik ilişkilerinin bozulması ve endüstriyel tesislerin durması ve bunların neden olduğu sosyal ve ekonomik yıkım,

e. Alman ekonomisinin barışçıl amaçlarla üretime geçmesinin sürekli gecikmesi

Bu ve bunun gibi nedenlerle Avrupa'nın savaş öncesi dönemin refah günlerine kendi çabasıyla dönmesi, hatta şu an ki durumunu koruması dahi ne yazık ki mümkün görünmüyordu.

Avrupa'nın yaşadığı ekonomik krizi, George C. Marshall meşhur konuşmasında en basit şekliyle köy ve şehrin arasında alışlagelmiş tarım ürünleri-sanayi malları değiş tokuşunun yapılamaması şeklinde anlatmıştır. “ Çiftçi, ürettiğini şehirdeki üreticiyle diğer ihtiyaçları karşılığında değişir. Bu işbölümü modern hayatın gereğidir. Bugün bu gerçekleşmemektedir. Şehir endüstrisi çiftçiyle değiştireceği malları üretememektedir. Hammadde ve yakıt sıkıntısı vardır. ...Çiftçi ürettiğini değişecek mal bulamadığı için ona hiç bir kar getirmeyen mısır ektiği tarlalarını meraya çevirmiştir. Kıyafet ve yaşamın diğer gereklerinden taviz vererek daha çok hububat stoklamakta ve ailesinin karnını doyurmaktadır. Bu arada şehirde yaşayan insanlar da yiyecek ve yakıt sıkıntısı çekmektedir. Bu nedenle hükümetler bu ihtiyaçları dışarıdan karşılamak için döviz kullanmak durumunda kalmaktadırlar. Bu da yeniden yapılanma için ayrılan fonları azaltmaktadır. Dünya için hiç de iyi olmayan bir durum gelişmektedir. Ürünlerin değişimine dayalı olan modern işbölümü sistemi sona ermek üzeredir.”

1947 yılındaki tarım üretimi savaş öncesi üretimin %83'ü, sanai üretimi %88'i, ihracat ise %59'u seviyesindeydi.⁸ Kıtık ve enflasyon işgücünün etkinliğini azaltırken, kömür, çelik ve diğer hammaddelerin yetersiz oluşu üretimin artmasını engelliyordu. Bütün bunların üzerine 1946-47 kışı o zamana kadar hiç görülmemiş bir şiddette geçince zaten az olan ekonomik kazanç ta eriyip gitti.⁹

Ekonomik kriz yaşanmakta olan diplomatik ve politik problemleri daha da kötü duruma getirmiş, Fransa ve İtalya'da hükümetin otoritesi zayıflamıştı. Almanya ekonomik açıdan en zor durumda olan Avrupa ülkesiydi. İngiltere ise kaynaklarının kış

8 Alan S. Milward, **The Reconstruction of Western Europe**, 1984

9 wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan

kriziyle birlikte erimesini takiben, artık Yunanistan'a yardım edemeyeceğini deklere ediyordu.¹⁰

İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'nın bu derece etkisiz kalması sonucu ortaya çıkan ve bugüne kadar devam eden milletlerarası politikanın yapısı çok değişmiştir. Savaştan sonra dünya politikasına iki yeni kuvvet, Amerika ve Sovyet Rusya hakim olmuş ve bu iki ülke daha önce çekingen kaldıkları dünya platformunda Fransa, İngiltere, Japonya, Almanya ve İtalya'nın yerini almışlardır.¹¹

Savaşın sona ermesinden sonra kendi ideolojisi olan komünizmi dünyada hakim kılmak isteyen Sovyet Rusya ile, komünist düzenin karşısında olan ülkeler arasındaki mücadelenin konusu, farklı dünya görüşlerinin çatışması ve hürriyet düzeni ile totaliter komünist düzenin mücadelesi haline gelmiştir. Milletlerarası ilişkilerde böyle bir durum ilk defa ortaya çıkmıştır.

Sovyetler savaşın ardından kendileri açısından tarihi bir fırsat yakaladıklarının farkındaydılar. Karşısında denge unsuru olarak bulunan İngiltere, Fransa gibi ülkeler gücünü kaybetmiş, Almanya neredeyse yokolma noktasına gelmişti. Hem askeri hem de ekonomik açıdan karşısında durabilecek bir güç olmadığı gibi, Balkan ülkeleri, Türkiye, Yunanistan gibi ülkeler de Sovyetlerin baskısına fazla dayanamazdı. Bunun bilincinde olan Stalin bu fırsatı değerlendirmek için yayılmacı politikasını daha savaş bitmeden uygulamaya başlamış ve Churchill'i endişeye sevk etmişti.

Sovyet Rusya emperyalist politikasını üç ana istikamette uygulamaya çalışmıştır. İran üzerinden Orta Doğu petrolü ve Basra Körfezi ile Hind Okyanusu, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz ve Yunanistan üzerinden Doğu Akdeniz. Bu üç istikamet ortak özelliği hepsinin de İngiltere'nin çıkarları için hayati önem taşıyor olmasıydı.¹²

Aslında iki ülke arasındaki sorunlar İkinci Dünya Harbi'nin mihver devletler lehine sonuçlanacağından anlaşıldığı andan itibaren kendini göstermeye başladı. 28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihleri arasında, Roosevelt, Stalin ve Churchill'in katılımlarıyla "Euraka" şifre adıyla düzenlenen Tahran Konferansı, müttefikler arasında

10 Michael J. Hogan, a.g.m, s.4-15

11 Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, C:1-2**, s.421

12 Fahir Armaoğlu, a.g.e.s.442

başlayan görüş ayrılıklarının su yüzüne çıktığı ilk buluşmaydı. Sovyet Rusya'da gelecek açısından endişe yaratan Almanya'nın durumu bu konferansta görüşülmüş, Churchill Almanya'nın 5 ayrı bağımsız devlete bölünmesini isterken, Almanya tehdidinin ortadan tamamen kalkmasını isteyen Stalin, ellibin Alman subayının kurşuna dizilmesini isteyecek kadar ileri gitmiştir.¹³

Almanya'nın savaşın sonlarına doğru güç kaybetmeye başlaması ile Doğu Avrupa'da Almanya'ya karşı önemli bir üstünlük sağlayan Sovyetler, yayılmacı politikalarını da harekete geçirdiler. Bu sırada İtalya'nın da çökmesi üzerine Balkanlardaki milliyetçi hareket hızlandı. Bu da Balkanlarda komünizmin yayılmasını kolaylaştırdı. Bu gerçeği çok önceden farkedenden Churchill ısrarla Balkanlarda ikinci bir cephe açılmasını istiyordu. Bu şekilde Balkanlara Sovyet askerlerinden önce müttefik askerlerin girmesini sağlayacaktı. Bu fikri Amerika kabul etmeyince Churchill, Balkanların Sovyetler ve İngiltere arasında nüfuz alanlarına bölünmesini için Sovyetlere teklif götürdü. Sovyetler buna ılımlı yaklaşmasına rağmen Amerika buna şiddetle karşı çıktı ve bu sırada da Sovyet orduları Romanya'ya girmeye başladı.¹⁴

Balkanlarda oluşacak komünist blokun ilk adımı olan bu ülkeyi, Bulgaristan, Macaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk takip etti. Doğu Avrupa'da ilerleyen ve ilk etapta kurtarıcı rolü üstlenen Kızıl Orduyla birlikte, Stalin bu ülkelere daha önceki dönemlerde yasaklı olan ve kendi ülkesinde eğitimlerini artırdığı komünist liderleri de göndererek teşkilatlanmaya başladı.

1945 Şubatında, Kırım'da Yalta'da, Stalin, Churchill ve Roosevelt arasında yapılan toplantı sonucunda "Kurtarılmış Avrupa Hakkında Demeç" yayınlandı. Bu demeç, serbest ve demokratik seçimler için gerekli tedbirler alınıncaya kadar, Sovyet işgalindeki ülkelerde geçici hükümetlerin kurulmasını ve bütün partilerin eşit şekilde temsil edilmesini öngörüyordu. Zaten hiç bir parti, hükümeti tek başına yönetecek çoğunluğa sahip değildi. Seçimlerin sonrasında da, koalisyon hükümetleri görev başına geldi. Fakat komünistler bu kabinelerde İçişleri, Adalet ve Enformasyon Bakanlığı görevlerini aldılar. İçişleri Bakanlığı ile güvenlik güçleri, Adalet Bakanlığı ile

13 Fahir Armaoğlu, a.g.e, s.393-394

14 Fahir Armaoğlu, a.g.e, s.396

mahkemeler, Enformasyon Bakanlığı ile de basın radyo gibi kitle iletişim araçları komünistlerin kontrolü altına geçmiş oldu.¹⁵

Bir süre sonra da komünistler bu ülkelerde hükümeti tamamen ellerine geçirmeyi başardılar. Çünkü savaşın sona ermesini takiben, Sovyetlerin işgal ettiği ülkelerden çekilmesi gerekirken, güçsüz ve başsız kalan Avrupa'nın bu durumundan istifade etmek isteyen Sovyetler, ülkedeki etkisini kaybetmemek için hükümet içindeki komünist olmayan unsurları baskı yaparak yönetimden uzaklaştırdı. Muhalefet kanadına geçen bu unsurlar, burada da Sovyetlerin tesirinden kurtulamadı. Sovyetler bu ülkelere çekilmeden önce komünizmin tam anlamıyla yerleşmesini sağlamak amacıyla muhalefeti de baskıyla tasfiye etti.

Kurduğu kukla hükümetlerle bu ülkeler üzerinde hakim olan Sovyetler Birliği, bu şekilde çevresinde oluşturduğu karargahlarla, kendini güven altına alıyordu. Bununla da yetinmeyip, bu ülkeler arasında da bir takım askeri, ekonomik, siyasi işbirliği anlaşmaları imzalanmasını sağlayarak Doğu Bloku'nu adım adım kuruyordu. Bu ülkelere sadece Yugoslavya, Tito'nun kararlı tutumu sayesinde Sovyetlere kafa tutabilmiş, diğer ülkeler Sovyet uydusu haline gelmiştir.

Sovyetler açısından durum böyle iken, Amerika, savaş bittiğinde kendi kabuğuna çekilmek ve Avrupa'dan uzak kalmak istemişti. Ancak Sovyetler Birliği'nin komünist emperyalizmine hızlı bir şekilde girmesi nedeniyle, Sovyetlerle işbirliği yapamayacağını anladı ve 1823 Monroe Doktrininden beri karışmaktan resmen kaçındığı Avrupa politikasına girmeye karar verdi. Amerika sadece Avrupa gelişmelerinin değil milletlerarası münasebetler düzeninin içine sürüklenmiş ve milletlerarası global yapının içinde hürriyetin düzeninin korunmasında sorumluluklar almaya yönelmiştir.

Amerika bunun için üç yöntem kullandı.

Öncelikle kendi halkını buna psikolojik hazırlaması gerekiyordu. Çünkü Amerika dünya politikasına kapalı bir şekilde yaşamaya alışmıştı. Her iki savaşta Amerikan halkının uzağında gerçekleştiği için kendilerini yeni oluşumların dışında tutacak bir politikayı benimsemişlerdi. Bunu İnci Dünya Harbinden sonra Wilson'a rağmen başarabilen Amerikan kamuoyu, bu kez daha tecrübeli ve daha kurt politikacılarla karşı

15 Fahir Armaoğlu, a.g.e. s.433

karşıyaydı. Kamuoyu, bir taraftan Avrupa'nın içler acısı hali ve zor durumdaki insanların yaşadıkları anlatılarak, diğer taraftan da kendi halkının içine komünizm ve dolayısıyla da Sovyet Rusya korkusu yerleştirilerek ikna edilmiş ve bunun Amerika'nın da faydasına olacağına inandırılmıştır.¹⁶

İkinci olarak askeri bir takım önlemler alarak doğusunu zaten kaptırdığı Avrupa'nın batısını kaptırmamak için öncelikle Truman Doktriniyle Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardımda bulundu ve Doğu Blokunu kendi önderliğinde kurulan askeri ittifaklarla çevirdi. Ve daha sonra yine bu askeri ittifaklarla sosyalizmi Sovyet sınırlarına püskürtme politikası güttü. Bu ittifakların en önemlisi 1949'da kurulan NATO oldu.

Üçüncü olarak ta bir takım ekonomik önlemlere başvurdu ki bunların en önemlisi Marshall Planıydı. Marshall Planı 3 amaca yönelik olmuştur.¹⁷ Birincisi Avrupa'yı tekrar dünya ticaretine kazandırmak, ikincisi yardım alan ülkelerin ekonomilerini denetlemek ve üçüncü olarak ta ABD ekonomisini canlandırmak ve mallarına pazar sağlamak. Bunun için Amerikan halkının ödediği vergilerin kullanıldığı düşünülürse, politikacıların, halkı psikolojik açıdan ne kadar iyi hazırladıkları anlaşılacaktır.

Kendi halkını dünya siyasetine hazırlamakta zorlanan Amerika'nın, Avrupa'da yürütmek istediği politikayı kabul ettirmesi hiç te zor olmadı. Zaten Avrupa ülkeleri başta İngiltere olmak üzere bunu bir mecburiyet olarak görüyorlardı. Doğu Blokunda bu denli hızla yayılan Sovyetler, Alman tehdidini yeni bertaraf etmiş olan Avrupa'nın güç merkezlerini endişeye sevk etmişti. Amerika da, bu durumdan istifade ederek Doğu Avrupa'nın ardından Sovyetler'e karşı kaybetmek istemediği Batı Avrupa'da ekonomik, sosyal ve siyasi bir devrim gerçekleştirdi. Sonunda da üstlendiği dünya liderliği görevini başarıyla yerine getirerek dünya siyasetine egemen olmayı başardı.

16 Süleyman Bar da., "Amerikan İktisadi Yardımı ve Türkiye", İktisat ve Maliye Mecmuası, C.II, 15 Ağustos 1955, s.5, s.177-195

17 Baskın Oran, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1:1919-1980**, s.484

1.2 Truman Doktrini

1.2.1 Truman Doktrini'nin İlan Ediliş Sebepleri

Churchill İinci Dünya Harbinin sonlarına doğru Sovyetlerin Balkanlardaki üstünlüğü ele geçirmesini ancak izlemiş, Balkanlarda ikinci cephenin açılmamasıyla da direncini kaybetmiş ve stratejisini değiştirerek Sovyetlerle uzlaşma yoluna gitmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Churchill'in çabalarıyla, Stalinle aralarında ikili olarak Moskova Konferansı gerçekleşmiştir. Fakat savaş sonrası ortaya çıkan durum, galip tarafta olmasına rağmen, Churchill'in isteklerinden tamamen farklı bir yönde gelişmiştir.

Özellikle Balkanlarda önceki paragraflarda anlattığımız şekilde gelişen durum karşısında ancak Yunanistan'da tutunmayı başarabilen İngiltere, ekonomik açıdan diğer Avrupa ülkelerinden pek te farklı bir durumda değildi.

Balkanlardaki başarılı yayılma politikasını, Yunanistan ve Türkiye üzerinde de uygulamak ve tarihi hayalini gerçekleştirmek isteyen Sovyetler, bunun için Yunanistan'daki iç savaştan ve Türkiye'nin savaşta taraf olmaması nedeniyle dünya arenasında yalnız kalmış olmasından faydalanmak istiyordu.

İkinci Dünya harbinden yorgun çıkan İngiltere, Sovyetlerin bu ilerleme hareketine engel olacak gücü kendinde görmüyor ve bu çıkar sahalarından çekilerek Amerika'yı burada mücadele etmeye teşvik etmek istiyordu.

Savaş süresince aynı saflarda savaşan iki büyük güçten biri, diğerinin kendisine bıraktığı alanda at koşturuyor, diğeri ise bu konuda en güvendiği kalesini kaybediyordu. Amerika vakit kaybetmeksizin Avrupa'ya müdahale etmeliydi. Aksi takdirde Sovyetler Birliği ve komünizm karşı konulamaz bir hal alacaktı.

ABD statükonun korunmasını ve savaş öncesi dünya düzeninin korunmasını istiyordu. Bunun için de temel olarak diğer Avrupa devletleri gibi Versailles düzenini savunmuştur. Sovyetler ise bu antlaşmanın kendisine karşı yapılmış olduğunu

düşünüyordu.¹⁸ Ayrıca statükonun korunması yayılcı politikasını uygulayamayacağı anlamına geliyordu ki, şu an bunun için karşısında ciddi bir engel görmüyordu.

İngiltere savaşı süresince Yunanistan'a maddi ve askeri yardımda bulunmuştu. Fakat savaş sonrası içinde bulunduğu durum nedeniyle bunu devam ettirmesi mümkün görünmüyordu. Bu durumda tek bir çaresi kalıyordu. Sovyetlerin karşısına çıkabilecek tek güç olan Amerika'dan yardım istemek. İngiltere, 24 Şubat 1947'de, ABD Dışişleri Bakanı müsteşarı Dean Acheson'a, İngiltere'nin artık Yunanistan'dan çıkmaya kararlı olduğunu bildirerek Türkiye ve Yunanistan'la ilgili iki memorandum verdi. Bu memoralarda, Türkiye'nin Batı savunması için önemini belirtirken, Türkiye'ye hem ekonomik, hem de askeri yardım yapılması gerektiğini belirtti.¹⁹

İngiltere bu nota ile artık Yunanistan'a verdiği maddi desteğe devam edemeyeceğini açıkça bildirmiş oluyordu. Bu tutumuyla, Amerika'ya çok fazla bir seçenek bırakmamıştı. Sovyetler Birliği'nin emperyalist ve yayılcı politikalarının baskı altında tutmaya çalıştığı üç önemli ülkeden biri olan Yunanistan'ın, -diğer ikisi İran ve Türkiye'dir- bir nevi sahipsiz kalacağı düşüncesi, Amerika'yı bu ülkeye ekonomik ve askeri açıdan destek verme politikasına itiyordu. Zaten Yunanistan'ın dışardan müdahale olmaksızın içinde bulunduğu durumdan kurtulması mümkün görünmüyordu.

Yunanistan, Alman kuvvetlerinin çekilmesinden sonra, Yunan çeteleri arasında baş gösteren bir sağ sol çatışması ile kendini bir karmaşanın ortasında buldu. Bu dönemde İngiltere Yunanistan'a asker çıkardı. Yunanistan'daki sol örgütlenmeye Makedonya'daki emelleri nedeniyle Tito da destek vermekteydi. 1946 Martında yapılan genel seçimleri sağcıların kazanmasından sonra Tito'nun desteğiyle güçlenen komünist Markos ayaklandı ve Yunanistan bir iç savaşa sürüklendi.²⁰

Burada dikkati çeken bir nokta da Sovyet Rusya'nın, Yunanistan daha iç savaşa sürüklenmeden önce, İngiliz askerlerinin Yunanistan'dan çekilmesi için BM'ye

18 Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1944**, s.13

19 Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.442

20 Fahir Armaoğlu, a.g.e.,s.430

başvurmuş olmasıydı. Bu Yunanistan için yapılmış olan planları, İngiliz askerlerinin bozduğunu gösteriyordu.²¹

Türkiye açısından durum biraz daha farklıydı. Savaşa girmemiş olmasına rağmen, savaş süresince Sovyet tehdidini sürekli hissetmiş ve hazırda tuttuğu askeri gücü sürekli takviye etmiştir. Savaş sonrasında ise Türkiye'nin endişeleri gerçeğe dönüşmüş ve Sovyet Rusya özellikle Boğazlar ve Karadeniz üzerindeki emellerini açıkça beyan eder bir hale gelmişti.

Türkiye, hem Sovyetler'in yayılma politikası hem de Amerika'nın Sovyetleri durdurarak Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki Sovyet tehdidini engellemesi açısından oldukça kritik bir coğrafyadaydı. Zaten Amerika'yı Türkiye'ye yardıma iten esas neden de Türkiye'nin üzerindeki Sovyet tehdidinden ziyade sahip olduğu özel konumdur. Böyle bir ülkenin Sovyet etkisine geçmesi demek bu kaynakların ve sahip olduğu jeopolitik gücün rakibe kaptırılması demektir.²²

Türkiye, Ortadoğu ve Balkanlar ve dolayısıyla Avrupa arasında hava, deniz ve kara bağlantılarının kontrolünün kolaylıkla sağlanabileceği, Sovyetlerin Akdeniz ve Ortadoğu'ya doğru ilerlemesinin engellenebileceği ve olası bir savaş durumunda Sovyet saldırısının durdurulabileceği bir konuma sahiptir. Ayrıca Sovyetler'e karşı girişilebilecek herhangi bir hareket için de üs olarak kullanılabilir ender coğrafyalardan biridir.²³ Bunun farkında olan Amerikan askeri uzmanları bu konuyla ilgili olarak Başkanlığa verdikleri raporda, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi emip yutması durumunda, Amerika'nın Ortadoğu'yu savunma yeteneğini tamamiyle kaybedeceğini bildirmişlerdir.²⁴

Ezelinden beri Sovyetlerin hayali, Yunanistan'ı hakimiyeti altına alarak Grek hükümlerinin etkilerini devam ettirmek ve Türkiye üzerinden boğazlarla Akdeniz'e açılmaktı. Truman Doktrininin arefesinde, yardıma konu olan iki ülke Yunanistan ve Türkiye Sovyetler'in baskısına karşı koyabilecek güçte değillerdi.

21 Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.431

22 Ayın Tarihi, Mart 1947, no:160,s.150; The Department of State Bulletin, 18 May 1947

23 Oral Sander, a.g.e., s.16

24 George Mc Ghee, **ABD-Türkiye NATO-Ortadoğu**, s.56

General Eisenhower, Şubat 1948’de Amerikan ordusuna gönderdiği günlük emirde, “Batı Avrupa’daki ananevi dostlarımızın içinde bulunduğu şartlar gittikçe vahimleşmektedir. Bu memleketler müşterek mirasımız olan hürriyet için mücadeleden vazgeçer ve totaliterlerin pençeleri altına düşerlerse Amerika’nın güvenliği ciddi bir tehlike altına girecektir. O zaman yaşamamız için esaslı maddeleri elde etmemiz mümkün olmayacak ve herşeyden fazla ehemmiyet verdiğimiz yaşama seviyemizin muhafazası için verdiğimiz gayretler boşa gitmiş olacaktır... Akdeniz gibi nazik bölgelerde şimdi güttüğümüz dış siyasetin hedefi de bu durumun engellenmesine yöneliktir. Biz orada istiklallerini muhafaza etmekte, diğer müstahsil milletler arasındaki muvasala ve ticareti sağlamakta olan memleketleri destekliyoruz” diyordu.

Sovyetler Türkiye ve Yunanistan üzerinde istediği etkiyi kurduğu takdirde burada kapalı bir ekonomi kurabilir ve Amerika’nın bu bölgelerdeki petrol, hammadde ve diğer yeraltı kaynaklarına ulaşmasını engelleyebilirdi. Bu da Amerika’nın uyguladığı tüm politikalarda en önemli esaslarından biri olan kendi refah seviyesinin yüksek tutulması ilkesine ters düşüyordu.

Bu şartlar altında, Amerikan hükümeti bu iki ülkeye yardım kararı almakta gecikmemiştir. 12 Mart 1947 tarihinde, Başkan Truman, Senato ve Temsilciler Meclisi’nin yaptığı ortak oturumdan sonradan Truman Doktrini olarak anılacak olan mesajı okumuştur. Truman bu tarihi konuşmasında, Amerikan dış politikası açısından da tarihi bir adım atmış ve Amerika’nın dünya kurtarıcılığına soyunduğunun sinyallerini vermiştir.

1.2.2 Truman Doktrini’nin İlan Edilmesi

Başkanın isteklerinin kabul edilmesini takiben bu doğrultuda hazırlanan “Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Kanunu” kongre tarafından kabul edildikten sonra 22 Mayıs 1947’de Truman tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir.²⁵

Truman konuşmasına Yunanistan’ın içinde bulunduğu durumu anlatarak başlamıştır. Savaş süresince Almanya’nın tahrip ettiği Yunanistan’ın ekonomik olarak

25 The Department Of State Bulletin, 1 June 1947, p.1070-1071

çok zor bir durumda olduğunu ve tekrar dirilmek için ekonomik yardıma acilen ihtiyaç duyduğunu anlatmıştır. Türkiye’den şu şekilde bahsetmiştir.

“Türkiye’nin geleceğini özgür ve sağlam bir ekonomiyle şekillendirmesi dünyanın özgürlükçü insanları için Yunanistan’ın geleceğinden daha az önemli değildir. Türkiye’nin içinde bulunduğu şartlar, Yunanistan’dan daha farklıdır. Türkiye, Yunanistan’ı saran felaketlerden kurtulmuştur ve savaş süresince İngiltere ve Amerika Türkiye’ye malzeme yardımında bulunmuştur. Bununla birlikte, Türkiye’nin şu anda yardımımıza ihtiyacı vardır.

Savaşın başlamasından itibaren, Türkiye İngiltere ve Amerika’dan ulusal bütünlüğünün devamı için gerekli olan modernizasyon için yardım isteğinde bulunmuştur. Bu bütünlük Ortadoğu’daki düzenin korunması için gereklidir.

İngiltere hükümeti, Türkiye’ye yardıma devam edemeyeceğini bildirmiştir. Yunanistan durumunda olduğu gibi, eğer Türkiye ihtiyaç duyduğu yardımı alacaksa, bunu Amerika sağlamalıdır. Bu yardımı sağlayabilecek durumdaki tek ülke Amerika’dır.”

Görüldüğü gibi Truman savaş süresince, Türkiye’ye yardım edildiğini ve Türkiye’nin Yunanistan gibi ekonomik sorunlar yaşamadığını belirtmiştir. Dolayısıyla Türkiye’ye yapılacak yardım Yunanistan’a göre daha az olacak ve Sovyet Rusya tehdidine karşı orduyu modernize etmek ve güçlendirmek amacıyla sadece askeri alanda yapılacaktır.

Truman kongreden yardım için yetki istemek amacıyla konuşmasına şu şekilde devam etmiştir.

“Yunanistan’ın bütünlüğünün korunmasının, neden önemli olduğunun anlaşılması için haritaya sadece gözetmek yeterli olacaktır. Eğer Yunanistan silahlı azınlığın kontrolüne geçerse, komşusu Türkiye üzerindeki etkisi ciddi boyutlarda olacaktır. Karmaşa ve düzensizlik bütün Ortadoğu’ya yayılabilir.

Dahası, eğer Yunanistan kaybederse bunun Avrupa’nın bağımsızlıklarını devam ettirmek ve savaşın hasarlarını onarmak için mücadele eden, diğer ülkeleri üzerinde derin etkileri olacaktır.

...Eğer Yunanistan ve Türkiye’ye yardım etmezsek, Doğu kadar Batı da etkilenecektir. Hızlı ve kararlı bir şekilde harekete geçmeliyiz

Bu nedenle Kongre'den 30 Haziran 1948 tarihine kadar olan süre içerisinde 400,000,000 dolar kullanmak üzere yetki istiyorum...

Fonlara ek olarak, bu ülkelere istekleri doğrultusunda, tekrar yapılanmasında yardımcı olmak ve yardımların kullanılmasında nezaret etmek üzere askeri ve sivil personel görevlendirmek için de yetki istiyorum. Bu yetki seçilmiş Yunan ve Türk personelin eğitimini de kapsamalıdır.

Son olarak kongreden, bu fonları en hızlı ve etkili bir şekilde, ihtiyaç maddeleri, erzak ve malzeme alımında kullanabilmek için yetki istiyorum.

... Eğer durum gerçekten ciddi olmasaydı böyle bir yardım istemezdim. Amerika Birleşik Devletleri, İnci Dünya Savaşını kazanmak için 341,000,000,000 dolar harcadı. Bu da dünya özgürlüğü ve barışı için yatırımdır.

Yunanistan ve Türkiye için istediğim yardım, harcanan bu paranın onda birinden biraz fazla. Dikkat etmemiz gereken bu yatırımı koruma altına almak ve boşa gitmediğinden emin olmaktır.

Totaliter rejimlerin kökleri zayıflık ve istekle doğar. Fakirlik ve totalizm, kavganın olduğu şeytani topraklarda büyür ve yayılır. İnsanların daha iyi bir hayat için ümitleri bittiğinde, gelişimini tamamlar. Bu ümidi canlı tutmalıyız.

Dünyanın özgür insanları özgürlüklerini muhafaza edebilmek için yardımlarımızı bekliyor. Liderlikte tereddüt edersek dünya barışını ve tabii ki kendi ülkemizin selametini tehlikeye atarız. Olayların hızlı gelişimi sonucunda üzerimize büyük görevler yüklendi. Kongrenin bunu doğru bir şekilde yerine getireceğine inanıyorum.”

Truman'a göre Amerika'nın ana hedefi toplumların baskı altında yaşamasına izin vermemek olmalıydı.²⁶ Dünyanın özgür kalması Amerika'nın yapacağı yardımlara bağlıydı. Bu yardımları yapacak tek ülke Birleşik Devletlerdi. Konuşmasında açıkça ifade ettiği gibi artık Amerika liderliği tereddüt göstermeden ele almalıydı.

Truman Doktriniyle ilgili kanuna karşı büyük bir muhalefet oluşmuş ve bu kanun onaylandıktan sonra da devam etmiştir. Doktrine karşı olan kesim, genellikle solcular ve Monroe Doktrinini savunan inzivacılar oluşuyordu ve böyle bir muhalefetin oluşması doğal karşılanmalıydı.²⁷ Sonuçta bu Amerika Birleşik devletlerine oldukça büyük bir mali külfet getirecekti.

26 C. Sahir Silan, **Amerikan Türk Yardımları Programı**, s.97

27 Ahmet Şükrü Esmer, **“Amerikan Filosunun Ziyareti”**, s.93

Bu yardımla Amerika'nın yeni bir savaşa sürükleneceğini iddia edenler de vardı. Ne de olsa Truman Doktriniyle Amerika, dünya politikasını kendi insiyatifine almaya, en azından Sovyetlerin insiyatifine bırakmamaya kararlı olduğunu gösteriyordu. Sovyetlerin Doğu Avrupa'da uyguladığı saldırı taktiğine cevap veriyordu. Sonuçta dünyanın özgürlüğünün tehlikede olmasının sebebi, Sovyet Rusya idi ve Amerika artık özgürlüğün koruyucusu olduğuna göre hedefi de açıkça işaret ediyordu.

Burada dikkat çeken bir konu da Truman'ın konuşması sırasında, özgür ve bağımsız ülkelere yardım ederek Birleşmiş Milletler'in amaçlarına da hizmet etmiş olacaklarını belirtmesine rağmen, konuyu Birleşmiş Milletlere sunmaktan kaçınması idi. Oluşan muhalefetin en büyük sebeplerinden biri de Birleşmiş Milletlerin atlanarak böyle bir karara varılması idi. Bu kararın Amerikan hükümetince tek taraflı olarak verilmesinin sebebi ise BM Güvenlik Konseyinde Sovyetlerin veto hakkını kullanacağından duyulan çekince idi.²⁸

Diğer yandan da özgür dünya için yardım edildiği iddia edilen iki ülkenin de, demokrasiyle yönetilmediği konusunda bir takım eleştiriler vardı.²⁹ Özellikle de Türkiye'ye yapılacak yardımın savaşa katılmamış olması nedeniyle, Amerika'nın amacına ters düşeceğini iddia edenler çoğunluklardı. Üstelik Türkiye, savaş süresince Almanya'ya krom satmaya devam etmişti. Buna dayanarak, Türkiye'nin savaştan kazançla çıktığını düşünenler, ileride değineceğimiz gibi Türkiye'nin altın ve döviz rezervinin, bu yardımı almaması için yeterli bir sebep olduğu görüşünde idiler.

Truman Doktri'nin kabul edilmiş safhasında oluşan bu muhalefeti ve Amerika'nın neden Türkiye'ye yardım etmesi gerektiğini Necmeddin Sadak, 21 Nisan 1947'de Akşam gazetesinde çıkan "Dünya Ölçüsünde Bir Hadise" adlı makalesinde şu şekilde yorumluyordu.

"Başkan Truman tarafından sunulan yardım tasarısının, Amerika Senato Meclisinde kabul edilmesi yalnız Türkiye ile Yunanistan'ı ilgilendiren bir başarı, yahut sadece Amerikan iç siyasetini aydınlatmaya yarayan bir mesele değil, dünya ölçüsünde bir hâdisedir.

Dört yüz milyon dolar vermek gibi bir mesele, ne Amerikan efkârını, ne Senatoyu

28 Richard Crockatt, **The Fifty Years War The United States And The Soviet Union In World Politics**, p.75-76

29 Oral Sander, a.g.e., s.22

bu kadar uzun zaman meşgul etmeye değerd, ne de partiler ve politikacılar arasında bu derece çetin tartışmalara yol açardı. Amerika milyarlar dağıtmış, fakat hiç bir kredi projesi Amerika'da böyle bir mücadele havası yaratmamıştır.

Türkiye ve Yunanistan'a verilecek paranın, Amerika'yı haftalarca uğraştıran bir konu haline girmesi bu yardımın, maddî bir fedakârlıktan ziyade yeni bir siyasete başlangıç olmasından ileri gelmiştir. Amerika bu yardıma karar vermekle, her türlü tecavüz ve istilâ siyasetine karşı koyacağını ve Avrupa doğusunda, bilhassa Türkiye ile Yunanistan'da böyle bir tehlikeyi önlemek istediğini ilân ediyor. Hâdisenin ehemmiyeti buradadır ve yardım projesinin muhalifleri Truman'a hep bu noktadan hücum etmişler, bu yardımın Amerika'yı Sovyet Rusya ile çarpıştıracığını ileri sürmüşler, Wallace, Pepper gibi solcular, Amerika'nın yapacağı yardımın mahiyetini değil, bu yardımın Rusya'da uyandıracığı tepkileri gözönünde tutmuşlardır.

Senato Meclisi'nin 22 oya karşı 68 oyla tasarıyı kabul etmesi, muhaliflerin bir dereceye kadar tesir ettiklerini göstermekle beraber, Truman'ın siyaseti bakımından büyük bir başarı teşkil eder. Çünkü Amerika gibi demokrasi memleketinde, milleti ağır siyasi taahhütlere sürükleyen bu gibi davalarda, yarından biraz fazla ekseriyet elde etmek bile çok defa güçtür.

Tasarının yürürlüğe girmesi için, Mebuslar Meclisince de kabul edilmesi şarttır. Orada da Dışişleri Komisyonu tarafından kabul edilmiş olan yardım projesi, gelecek hafta konuşulmaya başlanacaktır. Mebusların sayısı Senato üyelerinden çok fazla olduğu ve iki yılda bir seçilen bu mümessiller, memleket cereyanlarını daha dikkatle gözönünde tutmak zorunda buldukları için tartışmalar daha uzun sürecektir. Bu suretle, projenin Mayıs sonlarına doğru meclisten çıkacağı tahmin ediliyor.

Truman projesinin bu derece uzun konuşulması, muhalifler tarafından boyuna tenkit edilmesi, çok faydalı olmuştur. Projenin bu kadar çetin tartışmalardan sonra kabul edilmesi, bu yeni siyasetin, Amerika'da ekseriyetin malı olduğuna en kuvvetli delildir. Herkese düşünmek ve konuşmak için bol bol zaman verilmiş, herkes her istediğini söylemiş, içerde dışarda bütün propaganda vasıtaları harekete geçmiş, bu siyasetin neticeleri ortaya serilmiş, Senato Meclisi tasarıyı bunlardan sonra büyük çoklukla kabul etmiştir. Bir karar ve siyasetin tam milli ve şuurulu olması için bundan uygun bir şekil bulunamazdı.

Bu arada Türkiye aleyhinde de hayli propaganda yapıldı. Memleketimizde

düşmanlarının ortaya attıkları hezeyanları bir tarafa bırakıyoruz, bunlara kulak asan olmamıştır. Bunları her zaman, her yerde önlemek de imkânsızdır.

Türkiye'ye yardım edilmesine engel olmak için Amerika'da en çok tekrarlanan söz, Türkiye'nin bilfiil harbe girmemiş olmasıdır. Hatta düşmanlarımız, Türkiye'nin Almanya'ya yardım ettiğini bile söyleyip dururlar. Bu iddialara karşı, vesikalara dayanarak en yetkili ağızlardan ispat edilmiş hakikatleri tekrarlamaya lüzum görmeden denebilir ki, Amerika'nın Türkiye'ye bugünkü yardım isteği ile Türkiye'nin harp içindeki siyaseti arasında esasen hiç bir münasebet yoktur.

Türkiye harpte müttefiklere en değerli yardımda bulunduğu için bir mükâfat istemiyor. Hatta Türkiye, bilfiil harbe de karışmış olsaydı, bugün o hareketinin maddi karşılığını dileyen milletlerden değildir. Bundan başka, Türkiye silâhla harbe girişmiş de olabilirdi ve diğerleri gibi Rusya'nın emri altına girer veya onun işgal ve istilâ siyasetine âlet olurdu ve Amerika bugünkü gibi elini uzatmazdı.

Amerika yardımının, ne Amerika, ne Türkiye bakımından geçmiş harple bir alâkası olmadığı için harp dışında kalmış olmamızı ileri sürmek en cahilce iddia olur. Amerika, bugün Türkiye ile menfaatlerinin birleştiğini, Türkiye'nin sulh ve güvenlik siyasetinde samimî bir âmil olduğunu gördüğü içindir ki yardım elini uzatmaktadır. Amerika kanaat getirmiştir ki barışsever Türkiye ile türlü istilâ emellerine karşı bir kalemdir. Orta Doğu'da müstakil ve kuvvetli bir Türkiye'ye, dünya sulhu için lüzum vardır ve bu Türkiye devamlı bir tehlike karşısındadır. Amerika yardımının sebebi budur.”

Truman, kararın kabulünden sonra, 1947 Mayısında, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık kredi açılması hakkındaki kanunu imzalamış ve bu kredilerin kullanılması hususunda ilgili hükümetlerle derhal müzakerelere başlanması için Türkiye ve Yunanistan'daki Amerikan elçilerine talimat vermiştir.

Başkan Truman kanunla ilgili olarak, “Türkiye ve Yunanistan'a yardım için Birleşik Amerika Devletlerine yetki veren bu kanun, barışın kurulmasında önemli bir terakkidir. Bu tedbirin, kongrenin her iki meclisi tarafından kabulündeki kesin çokluk, Amerika'nın samimi barış arzusunu ve barışı mümkün kalacak şartları yaratmak hususundaki kesin azminin delilidir. Bu şartlar arasında bilhassa milletlerin asayiş ve bağımsızlıklarını muhafaza etmek ve iktisadi bakımdan varlıklarını sağlamak kudreti vardır.

Mezkûr şartları idame için Birleşmiş Milletlerin iki üyesi tarafından istenilen yardımı yapmakla, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşmiş Milletlerin gayesinden başka hiç bir hedef gütmemektedir. Yaptığımız yardımın yalnız topluluklara veya özel hiziplere değil, Yunan ve Türk milletlerinin heyeti mumiyesine faydalı olmasını sağlamak niyetindeyiz.” demiştir.³⁰

Truman’ın, barışı sağlamak ve toplumları baskı altından yaşamaktan kurtarmak için yapıldığını belirttiği yardımı, Sovyetler’in veto hakkını kullanacağı kesin olduğu için Birleşmiş Milletler’e götürmeden kendi Kongresinde kabul etmesine rağmen, Birleşmiş Milletler’e hizmet için, iki Birleşmiş Milletler ülkesine yapıyor olmalarını vurgulaması, muhtemelen diğer Birleşmiş Milletler ülkelerinin tepkilerini hafifletmek içindi.

Fakat Sovyetler’in tepkisini, hem de Marshall ve Stalin Moskova Konferansı sürecindeyken hafifletmeyeceği kesindi. Üstelik diğer ülkelerden farklı olarak Sovyetler’in tek sıkıntısı olayın Birleşmiş Milletler’e götürülmemesi değildi, bu yardım direkt olarak Sovyetler’e karşı yapılmıştı.

Kendilerine göre, tamamen emperyalist düşüncenin bir ürünü olan bu bildiri, tahrik amaçlı olarak yayınlanmıştı. Karşı hamle olarak Sovyetler de konuyu, Amerika’nın Yunanistan ve Türkiye’ye yapacağı yardımın düşmanca amaçlı olduğunu ve dünya barışı için bir tehdit olduğunu ileri sürerek Birleşmiş Milletlere götürmüş fakat sonuç alamamıştır.³¹

Sonuç olarak Amerika Sovyetlerin bütün tepkilerine ve müdahale çabalarına karşı yardım konusunda kararlılık göstermiş ve Avrupa üzerindeki ilk müdahalesini bu şekilde gerçekleştirmiştir. Truman Doktriniyle Amerika, Sovyetlere yayılmacı politikasına artık istediği şekilde devam edemeyeceğini ve Ortadoğu ve Akdeniz’i bırakmayacağını göstermiştir.

İlci Dünya Savaşı sonrası başlayan soğuk savaş döneminde Amerika’nın ilk önemli hamlesi, kendisini en güçlü hissettiği ekonomik alanda olmuştur. Çağımızda da hâkim olan ekonomisi güçlü olan dünyaya hakim olur düşüncesinin doğruluğunu kanıtlayacak nitelikte olan bu yardımla, Amerika, İngiltere’nin ekonomik açıdan güçsüz

30 Ayın Tarihi, 10 Mayıs, Kansas City

31 Ülman Gönübol, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası”, s.216

kalması nedeniyle çaresizce yardım istemiş olmasının ardından, Avrupa'nın tarih sahnesindeki rolünü, bir daha geri vermemek üzere almıştır.

Truman Doktrini'nin uygulanışı ve Türkiye üzerindeki etkileri ileriki bölümlerde incelenecektir.

1.3 Marshall Planının İlan Edilmesinin Sebepleri

Savaş sonrası, ekonomik açıdan tam bir çöküntü yaşayan Avrupa'nın dış yardıma neden ihtiyacı olduğundan yukarıda bahsetmiştik. Amerika neden Avrupa'nın ekonomisini yeniden canlandırmak istedi sorusunun cevabı da, Marshall Planı'nın başlatılmasının sebeplerinin büyük bir kısmını açıklayacaktır.

Savaş süresince diğer ülkeler üretimlerinin büyük bir kısmını askeri alana kaydırmışlar ve sivil sektöre müdahale etmek zorunda kalmışlardı. Bu da bir yandan verimliliği azaltırken bir yandan da bir çok alanda kıtlığa sebep olmuştu. Ayrıca üretilen askeri malzemeleri kendileri kullandıkları için, bu sadece gider kısmını artırmış, gelir hanesi boş kalmıştır.

Amerika'da ise durum farklı olmuştur. Sivil sektörün üretimine karışılmamış, askeri alandaki üretim ek bir iş alanı oluşturmuştur. Üretimi azalan Avrupa'yla ve Avrupa'nın ticaretinin azaldığı diğer ülkelerle ticarete devam edilmiş, Avrupa'nın aksine gelir hanesi savaş süresince artmıştır. Amerika savaş süresince zenginleşmeyi başaran tek savaşan ülke idi. Eugene R. Black'in de ifade ettiği gibi, Amerika'nın ekonomik fazla, Avrupa'nın ekonomik açık sorunu vardı.³² Savaş sonunda Amerika'nın elinde 20 milyar dolarlık altın rezervi bulunuyordu ki bu 33 milyar dolarlık dünya rezervinin üçte ikisiydi.³³

İkinci Dünya Savaşından sonra, kambiyo kurlarının dünya ticaretini geliştirici bir sisteme göre saptanması amacıyla, 1944'de Bretton Woods'ta imzalanan Uluslararası Para Anlaşması ile uluslararası ödemelerde kullanılmak üzere geliştirilen

32 Eugene R. Black, **Dış Yardımlar Hakkında Bazı Düşünceler**, , s.103-3-8-6

33 Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, s.419

sistem de bunun sonucudur.³⁴ Demir perde gerisindeki ülkeler hariç 44 ülkenin katıldığı bu anlaşma ile katılan ülke paraları için sabit kur esası benimsenmiş ve anlaşmaya katılan her ülkenin parasının, dolar esas alınarak saptanması kabul edilmiştir.

Bretton Woods anlaşması ile uluslararası para sistemi bir çeşit altın döviz sistemine bağlanmış oluyordu. Çünkü bu sistemde anlaşmaya giren ülke paralarının değeri dolara göre saptanmıştır. Doların değeri ise altın olarak belirlenmişti Amerika'nın altın rezervlerine dayalı Bretton Woods sistemine göre, anlaşmaya katılan ve parasını konvertibil yapmayı kabul eden her ülkenin parasının değeri dolara göre saptanmıştır. Doların ise altın konvertibilitesini koruyan tek ulusal para olarak, altın karşılığı 1 ons altın = 35 dolar ya da 1 Dolar 0,88867 gr. altın olarak belirlenmiştir. ABD dış talep olduğunda doları 1 ons = 35 dolar parite'si üzerinden altına çevirmeyi kabul ediyordu. Uluslararası ödemelerde rezerv olarak altın, IMF kredileri, dolar ve sterlin kullanılabilirdi. Zaten IMF de, Bretton Woods anlaşması ile getirilen yeni sisteme işlerlik kazandırmak amacıyla 1945 de kurulan uluslararası bir örgüttür.

Amerika dünya ekonomisine bu kadar hakim bir hale gelirken en büyük pazarlarından birini, hem de Avrupa'nın ithalata bu kadar ihtiyacı olduğu bir dönemde kaybetmek istemiyordu. Marshall da konuşmasını noktalarken, Avrupa'nın bu durumuna değinmiş ve "Doğrusu Avrupa'nın, önümüzdeki üç dört yıl içinde dış alımlarla -özellikle de Amerika'dan- karşılması gereken gıda ve diğer ihtiyaçları şu an ki alım gücünün çok üstündedir. Bu nedenle ya dış yardım alacaktır, ya da ekonomik, sosyal ve politik açıdan yıkılışını izleyecektir" demiştir. Eğer Amerika, Avrupa'nın ekonomisini canlandırmak yerine yıkılışını izlerse, savaş süresince ulaştığı ihracat düzeyine ulaşamayacak, ek olarak savaş sona erdiği için askeri endüstrideki pazar ve satış azalışını telafi edemeyecekti.

Çoğu Avrupa ülkesinin dolar rezervi savaş süresince Amerika'ya akmış ve savaş bitiminde de Amerika'ya borçlanmaktan kurtulamamıştı. Marshall Planı'nın başlangıcından önce de, Avrupa'ya özellikle borçların ödenmesi konusunda olmak üzere dağınık bir şekilde ekonomik yardımlar yapılmış fakat bunun bir faydası görülmemiştir. Henüz borçlarını dahi ödemekten yoksun bir Avrupa'nın , Amerika'nın

34 Harp Akademileri Yayınları, Ekonomi, s.26

üretim fazlası veren ekonomisinin pazar arayan ürünleri için bir fayda sağlamayacağı açıkça görülmekteydi.

Amerika'yı korkutan diğer bir olgu da Avrupa'nın giderek küçülen ticaret hacmi ve dışa kapanan ekonomik stratejisiydi. Eksiklerini dış alımlarla karşılayabilecek dolar ve altın rezervi olmayan ve ticaretini canlı tutmasını sağlayacak Doğu Avrupa pazarını kaybeden Avrupa, liberalizmden uzaklaşarak kapalı pazar ekonomisini benimseyebilirdi. bu durumda bundan en çok zarar görecektik ekonomilerden biri de Amerika idi. Bu durumda yapması gereken Avrupa'nın ticaretini tekrar canlandırmak ve Marshall Planı'nın da esaslarından olan birbiriyle ve dünya ile entegre olmuş bir Avrupa ekonomisi oluşturmaktı. Kendi üretim kapasitesi ve ekonomik gücü bunu gerektiriyordu.³⁵

Amerika Avrupa ekonomisini kendi ürettiği malları alabilecek ve kendisiyle ticareti devam ettirebilecek bir seviyeye getirmeye çalışırken, bir yandan da ileride kendi karşısına bir güç olarak çıkmasını engellemeliydi. Kısacası Avrupa, Amerika'nın karşısına Sovyet tehdidinden sonra ikinci bir tehdit olarak çıkmamalıydı.³⁶ Marshall Planı'nın hazırlanmasında en çok dikkat edilen konulardan biri de Avrupa'nın artan refah düzeyinin Amerika'nın girişimlerine bağlı olmasıydı. Böylece hem Avrupa Amerika'nın istediği oranda gelişecek, hem de bu toprakları ekonomik gücünü kullanarak kontrolü altında tutabilecekti. Avrupa'nın Amerika'nın elinden tutarak ayağa kalkmasının bedeli, ekonomik anlamda Amerika'ya bağlılığı olacaktır.³⁷

Ayrıca Amerika'nın Truman Doktriniyle üstlendiği dünya liderliği görevlerinin gereklerinden biri de, zor durumda olan ülkeler yardım etmektir. Zor durumda olan Avrupa'da Marshall Planı'nı uygulamak, Amerika'nın kendine seçtiği dünyanın koruyucusu ünvanının bir gereği idi. Yalnız hangi ülkeleri, hangi şartlar altında koruyacağına kendisi karar verecekti. Amerika'nın ekonomik teorilerine göre, dünya için en büyük tehditlerden birini teşkil eden komünizm -dolayısıyla Sovyet Rusya- fakir ve demokratik olmayan ülkelerde daha kolay yayılıyordu. Bunu engellemenin

35 John Gimbel, **The Origins of Marshall Plan**, p.3

36 Yağmur Adsız, **Bir Hürriyet Havarisinin Sabıka Dosyası**, s.37

37 Oral Sander, a.g.e., s.41

yolu da bu ülkeleri darboğazdan çıkarmak ve demokrasiyi getirmektir. Amerika, Marshall Planıyla bunu da sağlamış ve yönetimi kendi isteği doğrultusunda hareket etmeyen ülkeleri, yardımı kesmekle tehdit etmiştir. O günkü koşullar düşünüldüğünde, bu tehdidin yaptırımlarının ne kadar güçlü olduğunu tahmin etmek hiç te zor değildir.

Bütün bu ekonomik sebeplere ek olarak, Truman Doktrini'ne neden olan siyasi ortam değişmemiş ve Sovyetlerin Truman Doktrinine gösterdiği tepkiler sonucu iki güç arasındaki gerilim daha da artmış ve somutlaşmıştır. Truman Doktrini'nin, Avrupa'nın diğer ülkeleri üzerindeki etkisi de Amerika açısından olumlu olmuştur. Çünkü, açık bir şekilde Sovyet Rusya ve de en büyük ideali komünizme karşı yapılan bu yardım, kendini Sovyet tehdidi açısından tehlike altında hisseden ve yeni bir mücadeleyi kaldıramayacak durumda olan Avrupa'nın diğer ülkeleri açısından da bir ümit ışığı olmuştur. Yunanistan ve Türkiye'ye yardım eden Amerika, neden Avrupa'ya da yardım etmesindi.

Avrupa'nın ekonomik durumunun kötü olması ve komünizm tehlikesinin Amerika'yı endişelendirdiğinden ve uyguladığı politikaya esas teşkil ettiğinden daha önceki paragraflarda bahsetmiştik. Bununla birlikte Amerika'yı Sovyetler konusunda çareler üretmeye iten diğer bir etken de Almanya konusunda ki Sovyetlerin çözümsüz tavırlarıydı.

İinci Dünya Savaşından sonra, Amerikan politikacıları savaş öncesi teklifleri özellikle de Morgenthau Planı'nı kabul etmemişlerdi. Çünkü bu planın Almanya'nın yeniden bir endüstri ülkesi konumuna gelmesini engelleyeceğini düşünmüş, bunun yerine savaş tazminatının en az seviyede tutularak tekrar canlanan bir Almanya'nın, Avrupa topluluğuna kazandırılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu politika için bir çok sebep sayılabilir fakat en önemlisi Washington'un, kıtadaki düzenin, çok uzun zamandır Avrupa ekonomisinin merkezi konumundaki Almanya'nın tekrar kazanılmasına bağlı olduğunu düşünmesiydi.³⁸

Almanya konusundaki anlaşmazlık mihver devletlerin, özellikle de Roosevelt ve Stalin'in arasının bozulmasına neden olmuştu. Savaş zamanı yapılan anlaşmalara göre Almanya, Amerikan, İngiliz, Fransız ve Sovyet işgal bölgelerine bölünmüştü. Bu bölgeler bir ekonomik birim gibi yönetilecek ve önce merkezi bir idareye ardından da

38 Michael J. Hogan, a.g.m.,s.4-15

Alman hükümetine bırakılacaktı. Bu yöndeki anlaşmalar galip devletlerin çakışan menfaatleri sonucunda başarıya ulaşamadı. Ne savaş tazminatlarının miktarı ne de sanayinin ne kadarına izin verileceği konusunda anlaşma sağlayamadılar. En büyük anlaşmazlıklar Almanya'nın ekonomik ve askeri alanda kullandığı kömür ve çelik sanayisinin belkemiğini oluşturan Ruhr Bölgesinin uluslararası kontrolünün düzenlenmesinde yaşanıyordu.

Bütün bu anlaşmazlıklar, Moskova'da 1947 yılının Ocak ve Nisan ayları arasında yapılan konferansta son noktasına ulaştı. Almanya'nın durumu konusunda müzakereciler bir anlaşmaya varamadılar. Amerikan heyetinin başında bulunan Dışişleri Bakanı Marshall, konferansı, Sovyetlerin Almanya'nın ekonomik ve siyasi açıdan bir düzene kavuşturulmasını istemediği düşüncesiyle terketti. Çünkü ona göre Sovyet liderlerin amacı Merkezi ve Batı Avrupadaki ekonomik krizi çözümsüzlüğe iterek, İtalya, Fransa ve Almanya'da komünist partilerle zafere yürümek ve Amerika'nın güvenliği için hayati saydığı bölgede Sovyet etkisini artıracak kapıyı açık bırakmaktı. Marshall, Moskova dönüşü durumun vehametini anlatırken bir radyo kanalına "Hasta ölüyor fakat doktorlar ümitsiz" ifadesini kullanmıştır.³⁹

1.4 Marshall Planı'nın Kabulü ve Uygulanışı

Marshall, kendini ümitsizliğe ve endişeye sevkeden Moskova Konferansı'nın ardından, bir Amerikan kurtarma hareketi başlattı. Dışişleri Bakanlığı'nın politika üreticilerine ve diğer bölümlere Avrupa'nın ekonomik yardıma olan ihtiyacı ve Amerikan yardımını yönlendirecek şartlar hakkında rapor hazırlamalarını istedi.

Bu raporlar diğer bölümlerden, özellikle de Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı William L. Clayton'dan gelen tavsiyelerle birleşince, ortaya Marshall'ın Harvard Üniversitesinde ilan edeceği teklif çıktı. Bu ve bunu takip eden açıklamalarda, Marshall ve meslektaşları Avrupa'yı kendi uygulayacağı programı hazırlamaya yöneltti. Amerikalılar, kendine yardım, kaynak paylaşımı ve Almanya'nın tekrar kazanılması prensiplerine dayanan, ulusal değil bölgesel ve çalışabilecek bir program hazırlanmasını istiyorlardı.

39 Michael J. Hogan, a.g.m., s.4-15

1.4.1 Paris Konferansı

Bu Avrupa'nın ihtiyacı olan can simidiydi. Bir çok Avrupa ülkesi İngiliz Dışişleri Bakanı George Bevin'in ifade ettiği gibi, bu yardıma dört elle sarılmıştı. Bevin ve Fransız meslektaşı George Bidault konuyu ilk olarak Sovyet Rusya Dışişleri Bakanı Vyacheslav M. Molotovla görüştüler. Molotov bölgesel bir yardımın ulusal egemenliği tehdit edeceğini söyledi. Molotov, bu doğrultuda bir olan planı onaylamak istemeyince, Bidault ve Bevin 12 Temmuz 1947'de ikinci bir konferans düzenlemeye karar verdi. Bu toplantıya Avrupa'nın diğer ülkelerini ve katılmayacağını tahmin ettikleri halde Sovyetleri çağırdılar. Sovyetler katılmayı tekrar reddetti ve Polonya ve Çekoslovakya'nın da katılımını engelledi. Özellikle Çekoslovakya, başta olumlu bir tavır takınmasına rağmen -1948'de ki Sovyet müdahalesinden önce Çekoslovakya'da demokratizm fikrine yakın bir hükümet görevdeydi- Sovyet Rusya tehdidinden dolayı vazgeçmek durumunda kaldı.

Avrupa'nın onaltı ülkesi bu konferansa katıldı. Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Yunanistan, İngiltere, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve Türkiye bu konferansa katılan ülkelerdi. Konferansta Batı Almanya'yı işgal kuvvetleri temsil etti

Konferansta bir Avrupa İktisadi İşbirliği Komitesi kuruldu. Bu komiteye ilk başta bütün ülkelerin katılması düşünülmediyse de, diğer ülkelerin de programın eşit şartlarda hazırlandığından emin olmak istemesi nedeniyle itiraz edildi ve sonucunda tüm ülkeler katıldı. Bu komitenin vazifesi 1 Eylül'den geç olmamak üzere Avrupa'nın ihtiyaçlarını gösteren bir rapor hazırlamaktı.

Bu komiteyle birlikte, İcra ve Teknik Komiteleri de oluşturuldu. İcra Komitesi Avrupa İşbirliği Komitesi'nin günlük çalışmalarında yardım için Fransa, İtalya, Norveç, Hollanda ve İngiltere temsilcilerinden oluşmaktaydı. Çalışmalar süresince görülecektir ki İcra Komitesi, İşbirliği Komitesine diğer ülkelerin katılımına engel olamayan İngiltere ve Fransa'nın, diğer komiteler üzerinde söz sahibi olmak için kurduğu bir komite haline gelecektir. Teknik komiteler ise İşbirliği Komitesi emrinde ve onun vazifesini kolaylaştırmak üzere kurulmuşlardır. Bu komiteler;

1. Ziraat ve İaşe
2. Enerji

3. Demir çelik sanayii
4. Ulaştırma komiteleridir.

Daha sonra ihtiyaç üzerine beş komite daha kurulmuştur. Bunlar;

1. Kereste
2. İşçi
3. Mali Mütahassıslar
4. Ticaret ve Gümrük Meselelerini Tetkik
5. Tediye Muvazene komiteleridir.

İşbirliği Komitesi ve İcra Komitesi'nin başkanlığına İngiltere delegesi Sir Oliver Franks, genel raportörlüğe Fransız delegesi Herve Alphland ve Genel Katipliğe yine Fransız delegesi Bouchinet Serreules seçilmiştir.⁴⁰

Konferans iki safhada gerçekleşmiştir. İlk safhada katılan ülkelerden, ekonomik durumları ve istekleri hakkında rapor istenmiş, ikinci safhada da bu sorulara verilen cevaplar üzerinde çalışılmıştır. Bu safhaları, toplantıya katılan Ali Rıza Türel'in hazırlamış olduğu rapordan takip etmek daha doğru olacaktır.

A. Hükümetlerden Sorulan Sualler

İşbirliği Komitesi 19. 07. 1947'deki toplantısında aşağıda belirtilen kararları almıştır.

1. Savaşın sonucunda Avrupa ülkelerinin karşılaştığı güçlükler nelerdir? Avrupa ülkeleri bunları bertaraf etmek için ve diğer Avrupa ülkelerine yardım etmek için neler yapmışlardır?
2. Öngörülen 4 senelik süre içinde üretim kapasitelerini ve kaynaklarını geliştirmek için neler yapacaklardır?
3. Ülkelerin yakacak, gıda maddeleri, ulaştırma, enerji ihtiyacı ne kadardır? Bunu gösteren bir bilanço hazırlanacaktır.
4. Yardımın mümkün olduğu kadar azaltılması ve Avrupa'nın bu konuda üzerine düşen görevini yerine getirmesi için ne gibi tedbirler alınmalıdır?

40 Başbakanlık Arşivleri, Cumhuriyet Arşivleri, 23.Aralık1947 Tarihli, E4, 030 1,60 368 14 no'lu belge

5. Bütün teknik komiteler, meseleleri incelerken, ülkelerin üretim kapasitesinin bütün imkanların kullanılarak artırılmasının aciliyetini gözönünde bulunduracaklardır.
6. Üretim, tüketim, ithalat ve ihracatla ilgili tahminler, teknik komitelerce tatbik olunarak yukarıdaki direktiflerle birlikte bahsi geçen komitelere bildirilmiştir.
7. Memleketlerin kalkınmak amacıyla şimdiye kadar yaptığı çalışmalar, elde ettiği sonuçlar ve karşılaştığı zorluklar, 1947-51 yılları içinde uygulanması düşünülen planlar, gıda maddeleri, ham maddelerin ithaline olan ihtiyaç ve bunları ihraç imkanları hakkında konferansa katılan 16 devletin hükümetleri ve Batı Almanya adına katılan işgal güçlerinden, üretimi gerekli olan maddeler hakkında bilgi edinebilmek için şu yöntem kabul edilmiştir. Yetkili teknik komiteler, belirtilen genel prensipler ışığında soru cetvelleri hazırlayacaklar ve bunlar İcra Komitesiyle, İşbirliği Komitesinin onayından geçtikten sonra tüm hükümetlere ve Batı Almanya işgal güçlerine gönderilecektir. Bu soru cetvellerinin hazırlanmasında ve gelecek cevapların tetkikinde riayet edilecek hususlar hakkında Teknik Komitelere verilen talimatın ana hatları şöyledir.

1. Öngörülen Devre

- a. Savaştan önceki belirli bir sene veya bir kaç senenin ortalaması temsili bir sene olarak alınacaktır.
- b. 1945-46 seneleri ve 1947 yılına ait tahminler,
- c. 1948-1951 yıllarının herbiri için ayrı ayrı tahminler hazırlanacaktır.

2. Verilecek bilginin mahiyeti

- a. Üretim,
- b. İç tüketim ihtiyacı,
- c. Açık,
- d. İhraç edilebilecek fazlayı kapsayacaktır.

3. Üretim Vasıtaları

İthali gereken madde ve tesisler tarif edilecek ve sayılacak (ziraat maddeleri, gübre, tohum, maden tesisleri, nakil vasıtaları vb.) bütün

memleketler bu üretim vasıtalarını ihzar edebilmesi için ihtiyaç duyduğu tesislerin neler olduğunu belirtecektir.

B. Cevapların Tetkik Edilmesi ve Teknik Komitenin Raporları

Çalışmanın bu safhasında, tüm temsilciler, teknik komitelerle ortak olarak çalışmış ve hazırlanan cevapların istenen düzeyde olması için çaba sarfetmişlerdir.

İşbirliği komitesi, çalışmaların sonuna doğru hazırlanan raporun 15 Eylül 1947’de imzasına karar vermiş ancak bundan beş gün önce Amerika’nın çalışmalarına bir müdahalesi olmuştur. Ali Rıza Türel, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı William L. Clayton’un hükümetlere açıkladığı bu müdahaleden şöyle bahsetmektedir.

“Amerikalılar, raporun aldığı son şekil hakkında intibainin tamamen müsait olmadığını söylemişlerdir ve kendilerince ileri sürülecek bazı noktaların nazarı itibare alınabilmesi için konferansın daha bir müddet uzatılmasını teklif etmişlerdir. İlk toplantıda rapora karşı yaptıkları itirazlar, raporda tüketim esasıyla tesis malzemesinin birbirinden iyice ayrılmamış olduğu, ithalat tahdidlerinin zamanla kaldırılması lüzumunda mutabık kalındığı halde tatbikata yeni yeni tahditler konulmakta olduğu gibi hususlardan ibarettir.”⁴¹

Amerikalılar hazırlanacak raporda 6 noktanın üzerinde daha çok durulmasını istediler.

1. Mali istikrara ve para istikrarına ait bölümün kuvvetlendirilmesi,
2. Bazı üretim sahalarında, bazı ülkelerin üretimi artırmak için daha büyük çaba göstermeleri,
3. Avrupa ülkelerinin kendi aralarındaki ve diğer ülkelerle arasındaki ticaretin geliştirilmesi ve Avrupa’da gümrük birliği kurulması,
4. Ara ürünlerle tüketim malzemelerinin daha açık bir şekilde birbirinden ayrılması,
5. Raporun uygulanmasını kolaylaştıracak geçici bir teşekkülün oluşturulması için bir anlaşmaya varılması,
6. Nihai rapordan önce değiştirilmek üzere bir ön rapor hazırlanması.

41 Başbakanlık Arşivleri, Cumhuriyet Arşivleri, 23. Aralık 1947 Tarihli, E4, 030 1, 60 368 14 no’lu belge

Türel'e göre Amerika'nın değişiklik yapmasının nedenlerinden biri, Amerikan halkının kabul etmesini kolaylaştırmak maksadıyla, Avrupa'nın kendi kalkınması için yeterli gayret sarfetiğinin gösterilmesidir. “ Binaenaleyh, ispat etmek lazımdı ki, Avrupa memleketleri gerek ayrı ayrı, gerek toplu olarak bu sahada ellerinden gelen herşeyi yapmışlar ve buna devam etmek için sistemli, planlı, ve samimi bir şekilde çalışmaya devam etmeye azmetmişlerdir.”

Türel ikinci olarak Amerika'nın serbest ticaret ülkesi olduğunu ve kudretini ve refahını bunda gördüğünü dolayısıyla Avrupa'nın da bu yola girmesini istediğini belirtmiştir.

Son olarak ta Amerika kıtasındaki milletler nasıl işbirliği yapabiliyorlarsa ve bunun faydasını görüyorlarsa, Avrupa milletleri de bu refah seviyesine ulaşmak için birlik olmak ve işbirliği yapmak mecburiyetindedirler.

Bütün bu istekler delegeler tarafından kabul edilmiş ve Amerika'nın yardım planını başlatması için Amerika'nın söylediklerini itirazsız uygulamışlardır. Türel'in de ifade ettiği gibi Amerikalılar'ın serbest ticaret, kayıtsız ithalat ve gümrük tarifelerinde indirme istemelerinin sebebi Avrupa'ya yardım işinin politik bakımdan olduğu gibi ekonomik açıdan da Amerika'nın karşılığını almak istemesidir. Bu şekilde satın alma kudreti yükselmiş bir Avrupa, Amerika'nın mal satma imkanını artıracaktır. Bütün bunlardan anlaşılacağı gibi, bu yardım yalnız hayırsever düşüncülerle yapılmamaktadır.

Sonuç olarak, konferansa katılan ülkeler, Amerikalıların kafasındaki plana yakın kapsamlı bir plan hazırlayabilmek için tam iki ay çalıştılar. 1948-51 yılları arasında, açıklarını kapatıp ekonomilerini düzeltmek için 22.44 milyon dolar gerektiğine ve bunun yaklaşık 19 milyon dolarının Amerika'dan karşılanmasına karar verdiler. 1948 yılında 8 milyon dolarla başlayacak olan yardım, takip eden yıllarda azalacak ve nihayet 1951 yılında 3.5 milyon dolara inecekti.

1.4.2. Marshall Planı'nın Kongre'de Onaylanması

Paris Konferansında hazırlanan rapor 22 Eylül 1947 tarihinde imzalandı ve Sir Oliver Franks'in başkanlığında, İcra komitesi tarafından Marshall'a sunuldu.⁴²

42 Ayın Tarihi, Şubat 1948

Washington'da devam eden müzakerelerden sonra, Truman bu planı, Avrupa İyileştirme Planı (European Recovery Plan-ERP) olarak 1947 Şubatında kongreye sundu.⁴³

Bir sonraki yılın Aralık ayında Ekonomik İşbirliği İdaresi (Economic Cooperation Act-ECA) kabul edildi. Planın kabulü aşamasında, Avrupa ülkelerinin hazırladığı planda bir takım değişiklikleri yapıldı. Avrupa Kalkınma Planı'nın içeriğini, Necmeddin Sadak TBMM'ye şöyle açıklıyordu:

“Tasvibi istenen yardım miktarı 17 milyar dolardır. İtirazları azaltmak için,.Hükümetin kendisi, Paris Konferansı'nın 22 milyarlık teklifinden beş milyarını indirmiştir. Müddet 4 buçuk sene üç aydır. İlk onbeş ay için yardım 6 milyar 800 milyon dolardır. Mütebakisi diğer üç yıla taksim edilmiştir.

a. Birinci fıkradaki yekûn hakkında umumî bir karar verilmemekle beraber, her yılın hissesi için o yılın başında yeni bir tahsisat alınacaktır.

b. Gıda, mahrukat ve sunî gübre gibi istihlâk maddelerinin karşılığı hibe olarak, makine ve emsali gibi istihsal vasıtalarının karşılığı borç olarak verilecektir.

c. Hükümet, yardım görecektir memleketlerin her biri ile paranın istimal tarzı hakkında iki taraflı anlaşmalar akdedecektir.

d. Dört buçuk senenin sonunda sarfedilmemiş para kalırsa bunun ne yapılacağı, yardımı alan memleketle Amerika arasında ayrıca kararlaştırılacaktır.

e. Bedelleri yardım parasından yani dolarla ödenmek üzere gıdaî ve diğer iptidaî maddelerin bir kısmı, Birleşik Amerika tarafından Kanada ve Cenubi Amerika'dan satın alınacaktır. Böylece hem o memleketlerin dolar ihtiyacı karşılanmış, hem de Amerikan ihracatı dahilî zaaflarından korunmuş olacaktır.

f. Millî paraların istikrarını temin maksadiyle dolar tahsisi programdan hariç tutulmuştur. Yardım görecektir olan 16 memleketin iktisadiyatı düzelir ise ona, istikrarı için ayrıca dolar bulunacaktır.

g. Yardım parasının idaresi için Amerika'da Avrupa İşbirliği İdaresi namıyla bir teşekkül kurulacaktır. Bunun başında bir administrator bulunacaktır. 16 memleket hibe ve borç taleplerini buraya bildireceklerdir. Bundan başka, yardım görecektir memleketlerdeki Amerika Sefaretlerine bağlı olarak çalışmak üzere İktisadî İşbirliği

43 Michael J. Hogan, a.g.m., s.4-15

Şefi unvanı ile 16 memur tâyin olunacaktır. Bunlar, o memleketlerde paraların mahalline sarfedilip edilmediğine de bakacaklardır”⁴⁴.

Plan ilk 18 ay için 5 milyar dolar ekonomik yardım sağlamıştır. 1952 yılı itibarıyla dört yıllık süreç sonunda 13 milyar dolar ekonomik yardım yapılmıştır. Bu miktar bugün için ehemmiyetsiz görülse de, o dönem için federal bütçenin yüzde beşlik bir kısmına, ulusal üretiminin tamamının yüzde ikilik bir kısmına denk geliyordu.⁴⁵

Avrupa, Marshall Yardımı’nı büyük bir heyecanla kabul ederken, Amerika’da olaylar daha farklı cereyan ediyordu. Truman Doktri’ninin kabulünde muhalefet edenlerin, üstünden beş ay dahi geçmeden, yeni bir yardım planının hem de daha geniş bir yelpazede karşılımlarına çıkartılmasına itiraz etmemeleri beklenemezdi.

Savaş sonrasında Avrupa’ya çeşitli nedenlerle yardım amacıyla zaten 9 milyon dolar harcanmış olması, Kongre’nin tepkilerini artırdı. Savaş sonrası, Avrupa ile ilişkilerin kesilmemesi ve Amerika’nın, Avrupa ülkelerine yardıma devam etmesine karşı olanlar, buna bir de isim konmasına sert bir şekilde muhalefet etmişlerdir. İtiraz edenler Marshall yardımlarının, Amerikan ekonomisinin açıklarını artıracığını düşünüyorlardı. Aynı zamanda toptan fiyat endeksini artıracak ve hükümetin ekonomiye yeni müdahaleleri gerekecekti. Zaten savaş süresince yapılan fedakarlıklar, hükümet müdahaleleri, yüksek vergiler ve sıkıntılardan yorulanların öfke ve itirazları kısa sürede bitecek gibi görünüyordu.

İtirazlar sadece ekonomiyle ilgili değildi. Monroe Doktrini zihniyetiyle düşünenler de, Amerika’nın Avrupa’ya müdahalesinin yeni bir dünya savaşına neden olmasından korkuyorlardı. Bütün bu muhalefete rağmen, Marshall Planının savunucuları bunları çok iyi bir hazırlıkla bertaraf etmeyi başardılar. Kongreden önce halka planı tüm ayrıntılarıyla anlatmak ve ülke ekonomisine zarar vermeden nasıl yardım edeceklerini açıklamak üzere üç tane komisyon kurdular. Bunlarla birlikte çalışan ve planı destekleyen sivil kuruluşlar ve müteşebbisler de vardı. Bunların bazıları büyük ticaret odaları, tarım kuruluşları, bazı büyük şirketler ve tarım, iş ve ticaret alanından bazı müteşebbislerdi.

44 Ayın Tarihi, 7 Ocak 1949, Ankara

45 Michael J. Hogan, a.g.m., s.4-15

Yardımanın kabulü sürecinde de, büyük tartışmalar yaşandı. Esas olan, Amerika'nın bu yardımın sonucunda beklediklerini alması ve Avrupa'nın ekonomik kalkınmasının sağlanmasıydı. Bu konuyla ilgili olarak çalışan Amerika'lı uzmanlar, Kongre'ye verdiği raporda yardımın nasıl yapılması gerektiğini şöyle açıklıyordu.

“Ekonomi eksperleri tarafından kongreye verilmek ve muhtelif komisyonların Marshall Plânı münasebetiyle çalışmalarını kolaylaştırmak üzere hazırlanan bir yapraklık raporda görülen başlıca mülâhazalar şu yoldadır:

Hükümetin Avrupa'nın emrine verilebilecek istihsal hakkındaki tahminleri, Avrupa ekonomilerinin 1952 senesinde dayanılabilir bir hayat standardına ulaştıracak derecede kendi kendilerine yeter bir duruma getirebileceği yolundadır.

Bu rapor Birleşik Amerika tarafından 16 Avrupa milletine iktisadi plân devamınca ihtiyaçlarının tamamını veya bir kısmını karşılamak üzere verilebilecek istihsal imkânlarının tahmini yolunda büyük bir gayreti ifade etmektedir.

Raporda birçok madde hakkında müşahade edilen yetersizliğin programın ilk seneleri zarfında, 16 Avrupalı devlete istihsal maddesi teminine mücade etmiyeceği görülmektedir. Bu hal bilhassa çelik için varittir. Mamafih, bol olmayan maddelerin Avrupa'da mümkün merteye iyi kullanılması sayesinde mühim neticeler elde edilebilecektir.

Raporda kaydedildiğine göre, Birleşik Amerika Hükümeti bilhassa kömür maddelerine lüzumlu malzemenin temini gibi hususa büyük önem vermektedir. Gerçekten bunların tesliminde vuku bulacak herhangi bir gecikme Avrupa istihsaline ağır bir engel teşkil edebilir. Yine Birleşik Amerika Hükümeti fazla kıt olan maddeleri, daha bol olan maddelerle temin etmeğe önem vermektedir. Meselâ Birleşik Amerika, Avrupaya ham veya yarı ham çelik yerine mamul veya yarı mamul çelikten daha fazla miktar gönderebileceğini ümid etmektedir.

Yiyecek maddelerine gelince rapor, Amerikan uzmanlarının bütün tahminlerinin müsait hava şartlarına istinat ettiğini ve Amerika'nın ziraat bölgelerinde sadece bir sene vukua gelecek her hangi bir kuraklığın, hububat ihracatında evvelce derpiş edilen miktarın idamesi hususunda aşılması imkânsız güçlükler yaratacağını kaydetmektedir. Derpiş edilen miktar şudur: 1948 senesinde Birleşik Amerika, Avrupa'ya dokuz buçuk milyon ve 1949 da beş buçuk milyon ton hububat ihraç edecektir.

Çeliğe gelince, ilk sene zarfında Birleşik Amerika, Avrupaya yüzde 87 ve ikinci

sene yüzde 95 nispetinde çelik gönderebilecektir. Amerika'nın petrol meselesini tekrar eline alması icap edecektir.”⁴⁶

Dört aylık müzakerelerden sonra, Amerikan Kongresi, Ekonomik İşbirliği Antlaşmasını 1948 baharında kabul etti. Plan Temsilciler Meclisi'nde 329'a karşı 74 oyla kabul edilirken, Senato'da 69'a karşı 17 oyla kabul edildi. Marshall Planı'nın kabul edilmesinden sonra Amerikan diplomasisi bir daha asla aynı olmayacaktı.⁴⁷

1.4.3 Marshall Planı Teşkilatlanması

Marshall Planı'nın uygulanması için, Kongre 3 Nisan 1948'de kabul ettiği “Yabancı Memleketlere Yardım” kanunu ile Ekonomik İşbirliği Örgütü (European Economic Administration-ECA)'nü, merkezi Washington'da olmak üzere kurdu.

ECA'nın görevi yıllar itibarıyla Avrupa'ya yapılacak yardım miktarına karar vermek, nerelerde kullanılacağını tespit etmek, yardım çeşidine karar vermek ve bunları Kongre'nin onayına sunmaktır.

Örgütün Paris'te özel bir temsilcisi ve aynı zamanda planın uygulandığı ülkelerde de yerel temsilcileri olacaktı. Örgüt tüm konularda kontrolü elinde tutacak ve politikanın şekillendirilmesinde sorumluluğunu Dışişleri Bakanlığı ile paylaşacaktı. Washington'da oluşan genel kanı üretimin yeniden canlandırılması, karışık ticari ve finansal problemlerin çözülmesi gibi düzenlemelerin, sadece Dışişleri personeli tarafından yapılamayacak kadar teknik olduğu yönündeydi. Bu nedenle örgüt için, her konuda uzmanlardan oluşan bir çalışma grubu oluşturuldu. Truman, Washington'da Studebaker Otomotiv İşletmesinin başkanı olan Paul G. Hoffman'ı, Paris'te de iş dünyası ve bankacılık konusunda uzman olan W. Averell Harriman'ı görevlendirdi.⁴⁸

Kore Savaşı nedeniyle askeri yardım gereğinin artması nedeniyle, hem iktisadi hem de askeri yardım işlerini birarada yürütebilecek bir organa ihtiyaç duyulması nedeniyle, ECA 1951 senesinde lağvedilerek yerine Karşılıklı Güvenlik İdaresi (MSA) kuruldu.⁴⁹

46 Aynı Tarih, 7 Ocak 1948, Washington

47 Michael J. Hogan, a.g.m., s.4-15

48 Michael J. Hogan, a.g.m., s.4-15

49 Süleyman Barda, a.g.m., s.5, s.177-195

Amerika, planın başlangıcından itibaren, katılımcı ülkelerin kendi planlarını kendilerinin yapmasında ısrarcı oldu. Bu da bölgesel kurtuluş için tek bir sesin çıkmasını gerektiriyordu. Bunun üzerine onaltı ülke, 16 Nisan 1948’de, Avrupa İktisadi İşbirliği Sözleşmesi’nin imzalanmasıyla daimi bir organ haline gelen, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (Organization for European Economic Cooperation-OECC)’nü kurdular. Merkezi Paris’te kurulan OECC, yıllık planların yapılması, yardımların paylaşılması, paranın konvertibil hale getirilmesi ve üretim ve ticaret üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması konusunda ECA ile koordineli olarak çalıştı.

OECC Konsey, İcra Komitesi, Genel Sekreter ve Başkanın İstişare Heyeti organlarından meydana geliyordu. OECC kısa sürede finansal ve ekonomik konularda dünyada kendini ispatlamış birçok uzmanı bünyesine aldı. Belçika Başbakanı Paul Henri Spaak, katılımcı ülkelerin temsilcilerinden oluşan konseyin, Fransız Monnet Planının arkasındaki kişi olarak bilinen Robert Marjolin de ulusal sekreterliğin başına getirildi.⁵⁰

Tüm ülkeler, kendi sınırlarında Paris’tekine benzer temsilcilikler kurdular. Bu temsilcilikler OECC ve ECA ile sürekli temas halindeydi ve endüstriyel etkinliği ve verimi artırmak amacıyla Amerikan desteğiyle kurulan ulusal üretim merkezleri ve üretim gruplarıyla ortak olarak çalışıyordu.

19 Eylül 1950 tarihinde ise Ödeme ve Takas Anlaşmalarının uygulanmasından elde edilen tecrübeler sonucunda, üye ülkeler arasında imzalanan bir anlaşma ile “Avrupa Tediye Birliği” kuruldu.

1.4.4 Marshall Planı Kapsamında Yapılan Yardımlar

ECA ve OECC’nin kararları doğrultusunda paylaşılan ve nerelerde kullanılacağına katılımcı ülke hükümetleriyle birlikte karar verilen, Marshall Planı dahilinde yapılan yardımlar şu şekilde yapılmıyordu.

1. Direkt Yardımlar

Amerika’nın direkt dolar olarak yaptığı yardımlardır. Bunlar da üç şekilde yapılmıştır.

⁵⁰ Michael J. Hogan, a.g.m, s.4-15

a. Kredi yoluyla yapılan yardımlar

Bunlar kredi vermek yolu ile uzun vadede ödenmek üzere verilen borçlar şeklinde yapılan yardımlardır. Kredilerin faiz oranı %2.5 olarak tespit edilmişti. ve ortalama 15 yılı ödemesiz olmak üzere 44 yıl gibi çok uzun vadeliydi.⁵¹

b. Hibe yoluyla yapılan yardımlar

Hibe yolu ile yapılan yardımların karşılığı alınmamıştır. Bunlar genellikle malzeme yardımı şeklinde yapılan yatırımlar olmuş ve yardım alan ülkelerde “Karşılıklı Paralar” hesabına yatırılmıştır. Hibe yoluyla yapılan yardımların, ECA’nın istekleri doğrultusunda kullanılması zorunluydu.

c. Şarta bağlı olarak yapılan yardımlar

Avrupa ülkelerinin ihtiyaçlarını karşılıklı olarak birbirlerinden sağlamalarını kolaylaştırmak amacıyla yapılan yardımlardır. Ödeme güçlüklerini ortadan kaldırmak için, Avrupa ülkelerine tanınan net tiraj hakları karşılığında, ihracatçı ülkeler ihracat bedelinin karşılığını şarta bağlı yardımlar bölümünden ödemektedir.

2. Endirekt yardımlar

Marshall Planı’nın ilk projesinde endirekt yardımlar mevcut değildi. Amerika katılan memleketlere ödünç ve hibe şeklindeki direkt dolar yardımlarını yapıyor, katılan memleketler de bu imkandan faydalanarak, peşin para ile satın alacakları Avrupa malları yerine, doğrudan doğruya Amerikan malı satın almayı tercih etmek durumunda kalıyorlardı. Bundan, Avrupanın sanayici memleketleri zarar görmekteydi. Amerika’nın sanayi ihraç eden ülkelerin karşı karşıya kaldığı bu olumsuz durumdan etkilenmesini önlemek amacıyla yaptığı yardımlardır. Bu yardımlar da iki şekilde yapılmıştır.

a. Tiraj Hakları

Amerika ‘nın kalkındırmaya çalıştığı ülkelerin, ihracat sıkıntısı ile karşılaşması sonucu bu sorunu çözmek için ortaya attığı bir formül olan tiraj hakları, 16 Ekim 1948 ve 7 Eylül 1949 tarihlerinde imzalanan “Avrupalılararası Ödeme ve Takas Anlaşmaları” ile fiilen yürürlüğe girmiştir.

Buna göre 1949 yılından itibaren, Avrupa ülkeleri arasında ticareti geliştirmek ve serbest rekabet şartlarını sağlamak maksadıyla, ticari ilişkilerde tedrici bir serbestiye gitmesi kabul edildi. 30 Haziran 1950’de Avrupa Tediye Birliği’nin kurulmasıyla da

51 Seyfettin Gürsel, **Dış Borçlar, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.15, s.473

“Avrupalılararası Ödeme ve Takas Anlaşmaları” yerine “Avrupa Tediye Birliği Anlaşması” kabul edildi. Anlaşmaya göre, akid taraflardan herbirinin Avrupa Tediye Birliği dahilinde diğerlerine karşı ortaya çıkan, alacak ve borçları bir takas muamelesine tabi tutulmakta ve net alacak veya borç bakiyesi üzerinden Avrupa Tediye Birliği’ne karşı alacaklı veya borçlu olmaktadır.

Bu alacak ve borçlar karşılıklı bir kredi sistemi içinde muhasebeye tabi tutulmaktaydı. Birliğe dahil her ülke, kendi ticaret hacmine göre diğer üye memleketlere karşı bir kredi marjı tanımakta ve buna mukabil diğer üye memleketlerden Birlik dahilinde bir kredi marjı almaktadır.⁵²

b. Başlangıç Kredileri

Avrupa Tediye Birliğine bünyevi borçlu olan bazı ülkelere Amerika’nın başlangıç kredisi adı altında ikraz ve hibe esası üzerinden yaptığı yardımlardır. Başlangıç kredileri, tahsis edildikleri ülkelerin ödemeler bilançolarında açık vermesi durumunda tiraj haklarından önce kullanılmıştır.

3. Teknik Yardımlar

ECA 1948 yılında bir nevi teknoloji transferi olarak ta düşünebileceğimiz teknik yardım programını başlattı. Bu yardım planı çerçevesinde, Amerikalı uzmanlar Avrupa’da teknik yardım, mühendislik eğitimleri, verimlilik tetkikleri yaparken, Avrupalı işçiler ve yöneticiler Amerika’ya endüstriyel ve zirai metodlar üzerinde çalışmak üzere gittiler. Amerika 1951 yılının ilk çeyreği itibarıyla Avrupa’da 372 uzman görevlendirmiş ve ülkesinde bine yakın Avrupalı temsilciyi eğitmişti. Ek olarak ECA teknik yardım fonlarını, Avrupalı yöneticiler için seminerler düzenlemek, mühendisler için eğitim programını finanse etmek ve teknik ve bilimsel konularda filmler ve kitaplar yayınlamak için kullanmıştır.⁵³

4. Karşılıklı Paralar

Karşılıklı fonlar, ECA ve katılımcı ülkenin, kullanılmasına ortak olarak karar vermesi gereken, özel hesaplarda tutulan, Amerikan hibelerine eşit miktarda yerel para birimini kapsıyordu. Böyle bir düzenleme her iki tarafı da harcamalar konusunda istekler ne kadar farklı olsa da uzlaşmaya zorluyordu.

52 Türkiye’de Marshall Planı-8,s.3-4

53 Michael J. Hogan, a.g.m.,s.4-15

“Kontrparti fonları, katılan memleketlerde Marshall Plânı programının bir parçasıdır. Marshall Plânı İdaresi, herhangi katılan bir memlekete bir dolar veya diğer bir Avrupa parası tahsisi yaptığı zaman, o memleket bu paranın karşılığını kendi parası ile Merkez Bankasına yatırır. Kontrparti fonu diye isimlendirilen bu paraların istimali ise, o memleketin iktisadi kalkınmasına hasredilmek üzere, Marshall Plânı İdaresi ile katılan memleket makamlarının varacağı karara bağlıdır.”⁵⁴

Karşılıklı fonlar, İngiltere’de Bank of England’ın borçlarını tasfiye etmek için kullanılmıştı. Hollanda’da enflasyonun sınırlandırılması, toprak bildirimi için bir sistem geliştirilmesi ve endüstri işçilerine düşük ücretle ev sağlanması amacıyla kullanıldı. Fransa’da Monnet Planı’nın endüstriyel modernizasyon ve malzemenin yenilenmesi amacıyla desteklenmesi, İtalya’da endüstri ve tarım alanlarında bazı projeler ve işsizlik sorununun çözülmesi amacıyla kullanıldı.⁵⁵

1.5 Marshall Planı’nın Avrupa’ya Etkileri

Marshall Planı 1951 yılında planlandığı gibi sona erdi. Devam etmesi yönünde, bir takım çabalar olduysa da Kore Savaşı’nın artan maliyeti nedeniyle sonuçsuz kaldı. Ayrıca, 1950 Kongre seçimlerinde, Marshall Planı’nın uygulanmasına başından itibaren karşı olan Cumhuriyetçiler fazladan sandalye kazanınca, plana karşı eleştiriler de tekrar başladı. Marshall Planı bu sebeplerle 1951 yılı sonunda sona erdiyse de, Avrupa’ya yapılan Amerikan yardımı çeşitli şekillerde devam etti.

Marshall Planı müşterek bir teşebbüstü. Amerikan yardımı, Avrupa’daki veya deniz aşırı bölgelerdeki ihtiyaç duyulan hammadde veya üretilmiş mal halini alıyordu. Yardımın yaklaşık olarak 12 milyon doları, 1951 yılının ortalarına kadar harcanmıştı. Bunun 1,567 milyon dolarıyla yakıt ithal edilmiş, 3,430 milyon dolarıyla gıda, gübre ve yem, ve 1,853 milyon dolarıyla makine, araç ve malzeme alınmıştı.⁵⁶

İthal edilen bu malzemeler diğer Amerikan yardımlarıyla birleşince Batı Avrupa’da ekonomik açıdan büyük bir ilerleme kaydedildi. 1950 yılı itibarıyla bir çok

54 Aynı Tarihi, 31 Temmuz, Ankara

55 Michael J. Hogan, a.g.m.,s.4-15

56 Michael J. Hogan, a.g.m., s.4-15

ülkede enflasyon kontrol altına alındı ve hem Avrupa'da hem de Avrupa dışında ticarete, beklenenden daha fazla bir düzelme görüldü.

1948-1952 yılları arasında, Avrupa'da, tarihinin en hızlı büyümesi görüldü. Yardım süresince Batı Avrupa'nın tüm ulusal üretimi, %32 oranında artarak, 120 milyon dolardan 159 milyon dolara çıktı. Savaş öncesine göre üretim, tarımda %11, endüstride %40 artış göstermiştir. Savaşın hemen sonrasında görülen fakirlik ve açlık yerini yükselen hayat standartlarına bırakırken, Batı Avrupa görülmemiş bir yükselişe geçti. Bir çok tesis kuruldu, savaş sonrası üretimi durdurulan fabrikalar tekrar faaliyete başladı ve Avrupa savaşın etkilerinden ve ekonomik darboğazdan kurtulmaya başladı.

Avrupa'nın tümünde Marshall Planı'nın izleri hala görülmektedir. Almanya'da tekrar sanayileşmesinin başlaması Marshall Planıyla gerçekleşti. Örneğin 1949-50 yılları arasındaki kömür üretimi yatırımlarının %40'ı bu yardımlardan finanse edildi. Savaş tazminatı olarak devre dışı bırakılan bir güç santrali tekrar faaliyete geçirildi.⁵⁷ Avusturya'da büyük hidroelektrik projesinin hayata geçirilmesi kapsamında Limberg Barajı ve barajın diğer tesisleri yapıldı. Yunanistan'da Corinth Kanalı yeniden açıldı ve Yunanistan'ı Batı Avrupa'ya bağlayan meşhur Doğu Ekspresi faaliyete geçti. Diğer Avrupa ülkelerinde de üretimi, ulaşımı, madencilği ve haberleşme teknolojisinin geliştirilmesinde kullanıldı. En büyük yatırımlar, Fransa'daki Usinor çelik işletmeleri ve Genisat Hidroelektrik Projesi, İtalya'daki Finsider ve Falck Çelik İşletmeleri, İngiltere'deki Margram Demir Çelik Fabrikası ve Avusturya'daki Donawitz ve Linz Çelik İşletmeleridir.⁵⁸

Marshall Planı'nın Avrupa üzerindeki en önemli ekonomik etkilerinden biri de, Avrupa'nın ekonomik açıdan Amerika'ya bağlı hale gelmesiydi. Çok düşük faizle ve uygun ödeme koşullarıyla krediyi alan devlet, ülkesindeki Amerikan Yardım Heyetine isteklerini bildiriyor, bu istekler ECA'ya iletiliyordu. ECA uygun gördüğü talepleri Amerikan piyasasından satın alıyor ve genellikle kendi gemileriyle sevk ediyordu. Yardımı alan ülke bunu kullanacağı yerleri Amerika'ya danışmak zorundaydı. Amerika bu şekilde ülkelerin iktisadi politikalarına karışabiliyordu. Diğer yandan daha önce de bahsettiğimiz gibi kredilerin bankaya karşılıklı fon hesabına yatırılması ve bu paranın

57 Economic Growth in Europe Since 1945. edited by Nicholas Crafts and Gianni Toniolo, p.464

58 Michael J. Hogan, a.g.m.,s.4-15

kullanılabilmesinin tamamen Amerika'nın iznine bağılı olması nedeniyle Amerika ikinci bir müdahalede daha bulunabiliyordu.⁵⁹ Daha önce de bahsettiğimiz gibi bu zaten Marshall Planı'nın başlatılmasının en büyük sebeplerinden de biri olarak ta gösterilebilir.

Marshall Planı'nın politik etkileri de ekonomik etkileri kadar önemlidir. Marshall Planı Batı Avrupa'nın, kemer sıkma politikalarından, hükümetin ürünler üzerinde uyguladığı kısıtlamalardan kurtulmasını sağlarken, halkın hükümetlerden duyduğu memnuniyetsizliği azaltarak yönetimdeki dengenin tekrar kazanılmasını sağlamıştır.

Batı Avrupa üzerindeki, komünist etki azalırken bölgedeki komünist partiler de taraftarlarını ve popülaritesini kaybetmiştir. Marshall Planı tarafından oluşturulan, ticari ilişkiler, soğuk savaş süresince mücadele edecek olan Kuzey Atlantik Paktı (North Atlantic Treaty Organization-NATO)'nın kurulmasını hızlandırmıştır. Doğu Bloku ülkelerinin bu yardım planı içinde bulunmayışı da kıtanın bölündüğünün sinyallerini veriyordu.

Marshall Planı, Avrupa'nın entegrasyonu üzerinde de etkili olmuştur. Planın başlangıcından itibaren ve uygulanması süresince, Amerika'nın, Avrupa'nın zenginleşmesi ve güvenliği açısından en önemli şart olarak ısrarla üzerinde durduğu bu düşünce, Avrupa liderlerine de benimsetilmiştir.

Bu düşüncenin bir sonucu olarak, Marshall Planının kurucuları, OECC'yi güçlendirmek ve Avrupa'nın iç ticaretini liberalleştirerek ayrı ekonomileri üreten tek bir birim haline getirmek için çalışmıştır. Bu çabalar, bazı konularda tam başarıya ulaşamamıştır. Örneğin OECC, kendisini geliştirerek tam bir ekonomik örgüt haline gelememiş, ya da daha sonra Avrupa Birliği(European Union)'ne dönüşecek olan, Avrupa Demir Çelik Birliği (European Coal and Steel Community) kurulurken, İngiltere'nin dışarıda bırakılmasına engel olamamıştır. Fakat yine de, OECC Avrupa Konseyi'ni desteklemiş ve Avrupa Para Sistemi (European Monetary System)'nin habercisi niteliğindeki Avrupa Tediye Birliği (European Payments Union)'nin kurulmasını sağlamış ve OECC sürecinde, edinilen eğitim ve kazanılan tecrübe, Avrupa Ekonomik Topluluğu (European Economic Community)'nun kurulmasında yardımcı

59 Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni**, s.272

olmuştur. Ayrıca, Marshall Planı'nın Bretton Woods sistemini desteklemesi itibarıyla da bölgede serbest ticaretin yapılmasını yaygınlaştırmıştır.

Sonuç olarak, bu konuda Avrupa'nın zaten kendi kendine de başarılı olabileceği, Marshall Planı'nın bunu başlatan değil hızlandıran bir faktör olduğu yönünde bir takım tartışmalar hala sürüyor olsa da, Marshall Planı, Avrupa'nın tekrar dünya platformuna çıkmasına yardım etmiş, Sovyet Rusya'nın yayılımcı politikası Amerikan müdahalesiyle engellenmiştir. Sovyetler kazanma yolunda emin adımlarla ilerlerken, Amerika Avrupa'yı ekonomik yönden hem güçlendirip hem de kendine mecbur ederek santraç mücadelesinde, Sovyetler'e karşı bir daha kaptırmamak üzere, bariz bir üstünlük elde etmiştir.

2. BÖLÜM

MARSHALL PLANI'NIN TÜRKİYE'DE KABUL EDİLiŞİ

Savaş sonucu Amerika'nın, Sovyet Rusya'nın ve Avrupa'nın durumunu, Truman Doktrini'nin ilanını ve Marshall Planı'nı sebepleri, kabulü ve etkileri itibarıyla önceki bölümde inceledik. Bu bölümde de, Türkiye'nin İinci Dünya Savaşı süresince yaşadığı ekonomik ve siyasi gelişmeleri, bunun sonucunda ortaya çıkan durumu, Truman Doktriniyle Türk siyaset hayatına giren ve o zamandan beri de dış politikamızın vazgeçilmezi haline gelen Amerika'ya yönelişimizi inceleyeceğiz.

2.1 Türkiye'yi Marshall Planı'nı Kabul Etmeye İten Sebepler :

2.1.1 Ekonomik ve Siyasi Sebepler :

Ekonomik ve siyasi sebepleri İkinci Dünya Savaşı süresince ve sonrasında meydana gelen değişimler olarak iki dönemde incelemek uygun olacaktır.

İkinci Dünya Harbi'ne girmemiş olan Türkiye'nin, bütün dünya dengelerini etkileyen bu durumun etki alanı dışında kalacağını düşünmek mantıksızlık olacaktır. Çünkü Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen savaş ekonomisinin koşullarını tüm ağırlığıyla yaşadı. Yetişkin nüfusun büyük bir bölümünün askere alınması üretimde büyük düşmelere yol açtı ve örneğin savaş yıllarında buğday üretiminde %50'ye yaklaşan bir gerileme meydana geldi. Savaş öncesinde başlayan planlama çalışmaları ve sınai yatırım programları, savunma harcamalarının bütçeye hakim olması yüzünden tümüyle ertelendi. Bu nedenlerle Türk ekonomisi savaş süresince bir duraklama dönemine girdi. 1940-1945 dönemini ekonomik açıdan "bir kesinti" olarak nitelendirmek doğrudur.¹

Bu dönem içerisinde savunmaya ayrılan bütçe % 20 oranında artış göstermiştir. Önceki dönemlerde, bütçe gelirlerinin %40'ı savunma harcamalarına ayrılırken, savaşın

¹ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**, s.82

başlaması ile birlikte savunma harcamaları bütçe harcamalarının %60'ına yükseldi. Harcamaları karşılamada vergi gelirleri ve borçlanma hasılatı yeterli olmadı. Artan harcamaların bir kısmı ancak TCMB kaynaklarına başvurularak karşılanabiliyordu.

Savaş ekonomisi sadece devlet harcamalarını artırmakla kalmadı. Büyük bir ordunun beslenmesi tüketim mallarına talebi artırdı. Devlet ordunun iaşesini sağlamak için daha fazla tüketim malını piyasadan veya doğrudan üreticilerden çekmek zorunda kaldı. Bu durum milli hasılanın yeniden bölüşümüne yol açtı, mevcut dengeleri değiştirdi.

Savaş ekonomisi dış ticaretin de büyük ölçüde aksamasına, hatta tıkanmasına neden oldu. Yatırım malları ithalatındaki daralma özellikle sınai üretimi olumsuz etkiledi. Tüketim malı ithalindeki tıkanmalar ile arz-talep dengesindeki bozulma daha da arttı.

Yukarıda sıralanan olumsuz gelişmeler ekonomik dengeleri sarsmakta gecikmedi. Zaten iyi örgütlenmemiş ve zayıf bir üretim yapısına sahip olan Türkiye ekonomisinde kısa sürede mal darlığı ve fiyat artışları başladı.²

Bütün bu olumsuz gelişmeler ve artan masraflar sonucunda, devlet yeni vergiler getirmiştir. Öncelikle vasıtalı vergi nisbetleri artırılmış (Milli Müdafaa Vergisi ihdas edilmiş) ve sonra da Varlık Vergisi gibi orijinal vergiler çıkartılmıştır. Bu verginin uygulama güçlükleri bir yana, toplumda adaletsizliklere yol açarak, sosyal huzuru büyük çapta bozmuştur. Üstelik istenen amaca da ulaşamamış, azınlıkların dış ticaretteki etkisi azaltılamamış ve vergiler istenilen düzeyde toplanamamıştır. Alınamayan vergiler 1944 yılında tarh edildi.

Ayrıca hazine bonoları yoluyla, devlet halka borçlandırılmıştır. Ancak bu bonoların ödenmesinde güçlüklerle karşılaşıldığından, devletin Merkez Bankasına olan borcu büyümüş ve emisyon şiddetlenmiştir. Nitekim; 1938'de tedavüldeki para hacmi 238 milyon lira iken, 1946 yılında bu miktar 900 milyon liraya ulaşmıştır. Hazine bonolarına karşılık çıkarılan paralar, Silahlı Kuvvetlere sarfedildiğinden, üretimde bir değişiklik olmamış, buna karşılık paranın satın alma gücü giderek düşmüştür.³

2 Prof. Dr. Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu**, s.83-84

3 Dündar Sağlam, **Türkiye Ekonomisi Yapısı ve Temel Sorunları**, s.83

Türkiye bu yıllarda izlediği pasif dış politika ile de büyük bir fırsatı kaçırmış, ve büyük atılımlar yapabileceği birçok sanayi dalında gerekli hamleleri yapamadığı için, yerinde saymıştır. Daha aktif bir politika ile, krom, tütün, pamuk ve bazı gıda maddelerinde ihracatını artırabilir ve sanayi hamlesini tamamlayabilirdi. Fakat Avrupa'nın bir çok alandaki üretimini durdurup askeri malzeme üretimine yöneldiği ve hammadde ihtiyacının çok olduğu bu döneminden istifade edilememiş, tam aksine savaş şartları sanayi sektöründe de üretim düşüşüne yol açmıştır.⁴

Tarımda üretim düşüşü, sanayi de hammadde darlığına sebep olmuştur. İthalatın izlenen başarısız politikalar sonucunda, tıkanması da, sanayi sektörü için gerekli olan makine ve ara malı girdilerinde sıkıntılara sebep olmuştur. Buna karşılık bazı sanayi dalları ithalatın tıkanması ve uluslararası fiyatlarla bağların kopması sayesinde olağanüstü dış koruma şartlarında aşırı kazançlara sahne olmuştur.⁵

İkinci Dünya Savaşı yıllarında dış kaynaklara daha fazla yönelilmiştir. Altın ve döviz stoklarında büyük oranda bir artış sağlanmıştır. Bu miktar bazı kaynaklara göre kesin olmamakla birlikte 330 milyon TL civarındadır. Altın ve döviz rezervlerindeki bu artışın en önemli nedeni dış kredilerdir. 1938-1945 yılları arasında, 127 milyon doları ekonomik kredi ve 187 milyon doları askeri kredi ve hibe olmak üzere toplam 314 milyon dolar kredi sağlanmıştır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında savaşan ülkelerin Türkiye'yi kendi yanlarına çekmek için sağladıkları dış krediler şöyle özetlenebilir. İngiltere'den 1939-1940 yıllarında yapılan anlaşmalarla 49.5 milyon sterlin(yaklaşık 240 milyon dolar), kredi temin edilmiştir. Bunun 17 milyon sterlini ticari kredi, 29.5 milyon sterlini askeri kredi idi. 1940 yılında Fransa'dan 1.5 milyon sterlin bir ticari kredi sağlandı. Bununla Fransa'ya birikmiş olan borçlarımız tasfiye edildi. 1942 yılında Almanya'dan 45 milyon TL kredi sağlandı.⁶

Türkiye İkinci Dünya Savaşı süresince, bir yandan dış ticaret fazlası ve dış kredilerle altın ve döviz rezervlerini, diğer yandan da alınan krediler nedeniyle dış borç

4 M. Singer, **The Economic Advance of Turkey 1938-1960**, , s.15

5 Hüseyin Şahin, a.g.e., s.87

6 Y.S. Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, , s.193-194

stoklarını artırmıştır.1938 yılında Türkiye'nin toplam konsolide dış borçları 236 milyon dolar civarında iken, 1945 yılı sonunda bu rakam 439 milyon dolara yükselmişti.⁷

Ancak, iktisadi gelişme göstergeleri bakımından bir kesinti dönemi olarak nitelendirilebilecek olan,1940-1945 yılları, 1946'da Türkiye'yi iktisat politikaları, dünya içindeki konumu ve siyasi yapısı bakımından tamamen farklı bir gelişme doğrultusunda yöneltecek yeni güç dengelerinin kurulmasına yol açan önemli bir kuluçka dönemi olarak da görülebilir.

Savaş döneminin önceki ve sonraki dönemler arasında bir köprü işlevi gördüğü ve bu bakımdan bir süreklilik gösterdiği de söylenebilir. Gerçekten 1930-1939 yıllarının müdahaleci-devletçi politikaları ve bu dönemin sonunda gözlenen bazı eğilimler savaş yıllarının iktisadi politikalarını ve onların sonuçlarını biçimlendirmiştir. Daha da önemlisi, 1940 sonrasının darlık koşullarının bir yandan mevcut sınıf yapısıyla, öte yandan siyasi kadrolara ve yüksek bürokrasiye çok geniş yetkiler veren iktisat politikalarıyla birleşmesi, bu dönemde gelir dağılımında fevkaledede önemli değişikliklere yol açmış ve bu dönüşümler savaş sonunun ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmelerini büyük ölçüde biçimlendirmiştir.

Ne var ki bu dönemi sadece burjuvazi ile yüksek bürokrasinin ve siyasi kadroların nemalarını paylaştıkları başıboş vurgun yılları olarak değerlendirmek yanlıştır. Tek parti rejiminin yönetici kadrolarının bir kanadı, savaş yıllarını, bir yandan haksız kazançlara set vuracak etkin devlet müdahalelerini yerleştirmek, öte yandan ekonomik ve kültürel alanda bazı kalıcı reformlara yönelmek için bir fırsat olarak kullanmaya da teşebbüs etmiştir. Refik Saydam hükümetinin savaşta uygulamaya çalıştığı iktisadi önlemler, bazı yönleriyle Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Köy Enstitüleri ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın "liberal", hümanist ve aydınlanmacı kültür politikası, belli bir küçük burjuva reformizminin etkili olduğu atılımlar olarak yorumlanabilir. Ancak bu atılımların her biri belli bir süre sonunda ve farklı biçimler içinde, toplumsal yapının egemen güçlerinin ya engellemesiyle karşılaşarak son bulmuş; ya da aynı güçlerin denetimine geçerek, asli amaçlarıyla karşıt maceralara sürüklenmişlerdir. Toprak reformu, eğitim politikası, özellikle Köy Enstitüleri gibi konulardaki çalkantı ve çekişmeler, savaş

7 W.Hale, *The Political and Economic Development of Modern Turkey*, p.74-75

bitiminde CHP içindeki yapı değişmesine ve çok partili rejimin doğmasına yol açan önemli olaylar olarak siyasi tarihimizde yer alırlar.⁸

Savaş yılları, CHP iktidarının küçük burjuva radikalizmine yatkın kanadının son atılımlarına tanık oldu. Piyasa mekanizmasını askıya alan önlemler ve Varlık ve Toprak Mahsulleri vergileriyle savaş kazançlarını tırpanlama girişimleri örnek gösterilebilir. Bunların yanı sıra tarım kesiminde güçlü toprak sahibi ve mütegalibe gruplarını tedirgin eden iki gelişmeye de değinilmelidir. Birincisi Maarif Vekili Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un önderliğinde 1940 yılında kurulmaya başlayan ve savaş yıllarında hızla gelişen köy enstitüleridir. Köy enstitüleri, yoksul köy çocuklarını hem eğitimci hem de kırsal yapıyı modernleştirecek aktif aktörler olarak köye yerleştirmeyi hedefliyordu.

İkincisi ise savaşın son yılında, kısa süre sonra Demokrat Parti'nin kurucusu olacak kimi milletvekillerinin muhalefetine rağmen kabul edilen ve topraksız ve az topraklı çiftçilere toprak dağılımını öngören Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'dur. Birkaç yıl sonra Demokrat Parti tarafından tasfiye edilmesine rağmen, olumlu yılları uzun süre sürecek olan köy enstitüleri uygulanması bir yana, bunlar tamamlanamayan, asli amaçlarının dışına yönlendirilen eksik hamleler olarak kaldı; öte yandan da egemen sınıfların önemli bir bölümünün birkaç yıl sonra CHP'yi terk etmesiyle sonuçlanacak tedirginliklere de yol açtı.

Öte yandan Saraçoğlu'nun başbakanlığıyla başlayan yönelişler, varlıklı katmanları gözetip, kırsal ve kentsel emeği yasal mekanizmalarla ve baskıcı yöntemlerle denetlemeyi hedefleyen faşizan eğilimlerin serpilmesine yol açtı. Kıtık koşullarında piyasa mekanizmasına teslimiyet, büyük boyutlu savaş vurgunlarının meşrulaşması anlamına geldi. Ş mükellefiyeti, ücretlerin sınırlandırılması, iş saatlerinin uzatılması, yoksul köylüleri angarya çalışmaya zorlayan yol vergisi uygulamaları ise, emekçi halk yığınları ile CHP arasında bir daha telefı edilemeyecek kopuşlara yol açtı.

Kısacası 1945 yılının sonuna gelindiğinde, CHP iktidarı Cumhuriyetin ilk onbeş yılında siyasi ve ekonomik atılımlarla sağladığı meşruiyeti, büyük ölçüde yitirmişti. Türkiye toplumunun tüm sınıf ve katmanları, savaş sonuna değişiklik özlem ve beklentilerin içinde girmişlerdi.⁹

8 Korkut Boratav, a.g.e., s.82-83

9 Korkut Boratav, a.g.e., s.90/91

İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada ve Türkiye’de siyasal ve ekonomik alanlarda büyük değişiklikler meydana geldi. 1946 yılı, Türkiye için hem siyasal hem de iktisadi açıdan yeni bir dönüm noktası oldu.

Siyasi açıdan 1946 yılı Türkiye için çok partili parlamenter rejime geçişin başlangıç tarihi olmuştur. 5 Eylül 1945’te Milli Kalkınma Partisinin, 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti’nin kuruluşlarıyla başlayan ve 21 Temmuz 1946’da, bütün baskı ve yolsuzluklara rağmen ilk kez tek dereceli seçimlerin yapılabilmesiyle sürdürülen ve 14 Mayıs 1950’de yine seçim yoluyla iktidarın değişmesine yol açan bu siyasal dönüşümün önemi hiçbir biçimde küçümsenemez.

Parlamenter rejimin gereği olarak geniş halk kitleleri, toplum sahnesinde artık seyirci değil, aktörler olarak yer alacaktır. Siyasal iktidarlar, bu tarihten sonra, en azından seçimden seçime, işçi, köylü, esnaf gibi kalabalık halk kesimlerinin ekonomik ve sosyal isteklerini dikkate almak, onlara şu veya bu biçimde cevap vermek zorunda kalacaklardır. Bu zorunluluk iktisat politikalarında ve bölüşüm ilişkilerinde, varlıklı sınıfların kısa dönemli çıkarlarıyla gelişebilen unsurların sürekli olarak yer alması sonucunu doğuracaktı.¹⁰

1946 yılında iktisadi alanda da çok büyük değişiklikler oldu. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun görüşülmesi sırasında su yüzüne çıkan muhalefetin çok partili hayata geçişe izin verilmesiyle partileşmesi ve Demokrat Parti’nin mevcut siyasal iktidarın devletçi politikasını sert şekilde eleştirmeye başlaması, gerek güçlenen özel sermaye çevrelerinde ve büyük toprak sahiplerinde, gerekse geniş halk kitlelerinde aradığı yankıyı buldu. Muhalefetteki Demokrat Parti, liberal bir iktisat politikasını savunuyordu ve iktidara geldiğinde iktisadi kalkınmada özel sektöre dayanacağını devletin ekonomideki ağırlığını azaltacağını, tarımsal kalkınmaya ve alt yapıya öncelik vereceğini vaat ediyordu. Halkın genel hoşnutsuzluğu ve muhalefet partisinin eleştirileri iktidarı etkiledi.

Hükümet muhalefetin eleştirileri karşısında bir yandan uyguladığı devletçilik politikasını savunuyordu bir yandan da “yeni devletçilik” adı altında daha farklı, daha liberal bir iktisat politikası uygulamaya hazırlanıyordu.¹¹

10 Korkut Boratav, a.g.e., s.94/95

11 Hüseyin Şahin, a.g.e., s.97-98

Ekonomik politikadaki değişiklik, sadece iç baskılar sonucu liberalizm düşüncesinin ortaya çıkması şeklinde olmadı, dışabakan yönüyle de ekonomik politikamızda değişiklik yaşandı. Dünyada oluşmaya başlayan kapitalist dünya ile sosyalist dünya arasındaki bloklaşmadan, en çok etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye idi. Sovyetler Birliği, Türkiye üzerindeki emellerini açıkça belli ediyor, bu da Türkiye'yi batı bloku içinde yer almaya, batıda gerçekleştirilen siyasi, askeri ve iktisadi antlaşmalara ve kuruluşlara katılmaya zorluyordu. Bu dışa açılma ve yandaş arama çabaları, o güne kadar izlenen kapalı, korumacı ve içe dönük iktisadi politikaların zaman içerisinde gevşetilmesine neden olmuştur.

O güne kadar izlenen dış dengeye bağlı ve içe dönük iktisat politikalarının, zaman içerisinde değişim göstererek nasıl ithalatın serbestleştirilip büyük ölçüde artırıldığı, dış açıkların kronikleşmeye başlayıp dolayısıyla dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarıyla ayakta duran bir ekonomik yapıya dönüştüğünü yine Boratav'ın cümleleriyle açıklayabiliriz. “Kapitalist sistemin yeni ve tartışmasız lideri ABD idi ve Türkiye'nin bu sistemin içinde Amerikan nüfuz alanı içinde yer alması savaş bitmeden kesinleşmişti. Uzun süreli bir genişleme dönemine giren kapitalist dünya ekonomisinin merkezlerinde yeniden serbest ticaret doktrini egemen oluyor; sermaye hareketlerine konan engeller hafifliyor ve Amerikan kaynaklı yatırımlar, dış yardım ve krediler, bu genişleme sürecinin kritik araçlarını oluşturuyordu. Peşpeşe ülkeye gelen Amerikan heyetleriyle birlikte “dış yardımsız kalmak imkansızdır.” inancının yerleşmesi böyle gerçekleşti. 1930'dan beri dış ticaret açığı vermeden ayakta durabilmiş ve savaş yılları dışında hızla büyüebilmiş bir ekonominin birdenbire ve dış ticarete liberizasyona paralel olarak, dış açık vermeden yaşayamaz bir yapıya dönüşmesi, büyük ölçüde kapitalist dünya ekonomisinin savaş sonu konjonktürü tarafından belirlenen bir dönüşüm olarak görülmelidir.”¹²

Önceki paragraflarda belirttiğimiz konuları kısaca özetleyecek olursak; anormal derecede zenginleşen bir ticaret kesimi ortaya çıkarken, sabit ücretli çok büyük bir kesimin alım gücü büyük oranda düşmüştü.

Artan askeri tedbirler, getirdiği ekonomik külfet yanında, işgücü kaybına da neden olmuş, kalifiye işgücünden yoksun kalan tarım ve endüstride üretimin düşmesine neden

12 Korkut Boratav, a.g.e., s.96-97

olmuştur. Savaş sonrasında, yeterince mahsül alınamaması sonucunda, buğday ithal etmek zorunda kalınmıştır. Ayrıca, savaş süresince ihraç ettiğimiz krom, zeytinyağı, deri ve üzüm gibi malların fiyatlarının savaş sonrasında gerilemesi ve ihtiyacın azalmasına paralel olarak ihracatın azalması ve yine savaş sonrası artan üretim sonucu fiyatları düşen ve savaş süresince eksikliği çekilmiş olan bir çok tüketim malının, ithal edilmeye başlanmış olması dış ticaret açığımızın artmasına neden olmuştur.¹³

1930 yılından beri (1938 yılı hariç), her yıl sürekli olarak fazla veren dış ticaret bilançosu, ilk kez 1947'de 21.3 milyon dolar açık verdi ve bu açık her yıl artarak 1960 yılı sonunda 147.4 milyon dolara ulaştı.

2.1.2 Dönem Süresince Dış Konjunktür Ve İzlenen Dış Politika

Savaş süresince izlenen siyasi ve iktisadi politikalar ve savaş sonrasında ortaya çıkan tablo yukarıda anlattığımız gibidir. Belirtildiği gibi, 1946 yılı Türkiye için hem siyasi hem de ekonomik açıdan bir dönüm noktası olmuştur. 1946 yılı Türk dış politikası için de dönüm noktası olmuştur.

Türkiye, yalnız ekonomik açıdan darboğazda değildi. Ticaret ilişkileri kadar, yürüttüğü ve yürüteceği dış politikada da bir takım sıkıntılar ve belirsizlikler içinde idi. Türkiye gelişen bir devlet olma yolunda ilerlerken ve hem ekonomik hem de politik açıdan istikrarı yakalamışken, İnci Dünya Savaşı ile yakaladığı dengeyi tekrar kaybetti. Bunun sebeplerini yürütülen politikanın yetersizliğinde arayanlar da var muhakkak, fakat unutulmaması gereken şu ki Türkiye gibi stratejik bir konumda bulunup ta, tüm Avrupa'yı harap eden böyle bir savaştan etkilenmemek, hiç bir ülke ve hiç bir yönetim için mümkün olmayacaktır.

Bununla beraber, savaş süresince ve sonrasında, daha aktif bir politika yürütülerek, savaş ortamında savaşımayan, fakat savaşa girdiğinde dengeleri değiştirebilecek konumdaki ülke olarak, hem ekonomik hem de politik açıdan daha güçlü bir noktaya gelebileceğimiz konusunda da bir çok araştırmacı aynı fikirdedir.

13 Yahya Sezai Tezel, a.g.e., s.100

İkinci Dünya savaşı süresince çevresindeki ülkelerle değil savaşa ilişkiler yürüten Türkiye, savaş sonunda yalnız kaldı.¹⁴ Savaş sonrasında ortaya çıkan soğuk savaş kavramının, tam ortasında kalan Türkiye, her iki güç açısından da köprü vaziyeti görüyordu. Amerika için, Ortadoğu bağlantısı, Sovyetlere karşı bir üs, Avrupa’da ki son karargahtı. Sovyetler için ise, Akdeniz’e açılan kapı, boğazlarda söz hakkı ve Balkanları ve Ortadoğu’yu birleştiren vazgeçilmez bir üstü.

Türkiye üzerinde sahne olacak güç gösterisinde ilk adımlar, oldukça cesur ve tehditkarane bir şekilde Sovyet Rusya’dan geldi. İkinci Dünya Savaşı’nın sonlarından itibaren, Türkiye’nin üzerine kabus gibi çöken Sovyet Rusya, Türkiye’den hem Doğu Anadolu topraklarını resmen istemiş, hem de boğazlara yerleşerek söz sahibi olmak maksadıyla üs talebinde bulunmuş, bu da Türkiye’yi oldukça güvensiz bir ortamla karşı karşıya bırakmıştır.

Yalta Konferansında, Montrö Anlaşmasının değiştirilerek kendisine daha geniş haklar ve geçiş serbestisi verilmesini isteyen Sovyetler, konferansın ardından da 19 Mart 1945 tarihinde 1925 tarihli “Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paketi”ni, değişen dünya dengelerini dikkate alarak feshettiklerini bildirmiştir. Türkiye, 4 Nisan 1945’te verdiği cevapta, saldırmazlık antlaşmasının feshinin, saldırmazlık durumu ortaya çıkarmasından duyduğu endişe ile anlaşmanın yenilenmesi için yeni tekliflere hazır olduğunu belirtmiştir. Sovyetler, 7 Haziran 1945 tarihinde verdikleri cevabi notada saldırmazlık paktının imzalandığı dönemde kendilerinin güçsüz olduğu gerekçesiyle, o dönemde Türkiye’ye terkettikleri toprakları, Kars ve Ardahan bölgelerini geri istemiştir. Sovyet Rusya, Postdam Konferansında, daha da ileri giderek boğazlarda üs talebinde bulunmuştur.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken, ne İngiltere ne de Amerika Sovyet Rusya’nın isteklerine itiraz etmemiş, Yalta Konferansında olayın Dışişleri Bakanları çapında görüşülmesini talep ederken, Postdam Konferansında, sadece bu konuda Türkiye’ye baskı yapmayacağını söylemekle yetinmiş ve her üç devletin görüşlerini Türkiye’ye ayrı ayrı bildirmesine karar vermişlerdir.

Türkiye için Sovyetler’in ne boyutta bir tehdit oluşturduğunu, Hüseyin Cahid Yalçın’ın 22 Haziran 1947 tarihli Tanin’de yazdığı “Moskova radyosunun dilinin

14 Baskın Oran, a.g.e., s.398

altında gizlenen maksat” adlı yazısından takip edebiliriz.

“Moskova Radyosu Türkiye’yi bulandırmaktan, yolundan alıkoymaktan artık ümidini kesmiş gibi görünüyor. Memleketimizin iç işlerine mutat karışmalarına ve halkımızı hükümete karşı isyana tahrik etmelerine devam etmekle beraber, yan yan bir yürüyüşle bize sokulmak ve içindeki derdi açığa vurmak lüzumunu da hissetmekten geri kalmıyor.

Doğrudan doğruya Rusya ile müzakerelere girişmek! Bolşevikler tâ 1939 da Saraçoğlu Moskova’ya gittiği zamandan beri, bu emel peşindedirler. Biz medeniyet dünyası ile alâkımızı ve dostluklarımızı keseceğiz; kendileriyle başbaşa verip anlaşacağız: yani Bolşevik nüfuzu altına girerek ikinci bir Bulgaristan, bir Yugoslavya, bir Lehistan olacağız!

1939 da Saraçoğlu, Bu Moskof tekliflerini katî bir dil ile reddederek Türkiye’ye döndü. Almanlar Moskofları tepelemeğe başladıktan sonra, etraftan yardım dilenmek zorunda kalan Ruslar, İngiliz ve Amerikan yardımı sayesinde biraz kendilerini toplar toplamaz, tekrar İngiltere aleyhinde bulunmağa kalktılar ve bizi İngiltere’den habersiz olarak kendileriyle başbaşa konuşmağa davet ettiler. Tekrar ret cevabı aldılar.

Harpten sonra, şark vilâyetlerimizle, boğazları istediler. Yine ret cevabı ile karşılaştılar. Boğazlar meselesinde yalnız bizimle bir anlaşmaya varmak için son gayretlerini de yaptılar. Türkiye yine sarsılmadı; durum işte bu günkü şeklini aldı. Moskova Radyosu hâlâ eski şarkıyı okuyor. Güya Türk halkı neden doğrudan doğruya Rusya ile müzakerelere girişmiyoruz diye esef ve hükümeti muahaze ediyormuş. Bunun cevabını Türk’ün teklifsizce konuşma dilinden alarak: “Avuçlarınızı yalayınız” şeklinde vermek en münasip bir mukabele tarzıdır.

Bizim Ruslarla herhangi bir müzakereye girişmeğe hiç bir ihtiyacımız ve mecburiyetimiz yoktur. Bir müzakere, bir nevi pazarlıktır ki, aşağı yukarı ve karşılıklı fedakârlıklarla neticelenir. Bizim Ruslara bir zırnık bile müsaadekârlığımız ve fedakârlığımız olamaz. Üç vilâyetimiz üzerindeki taleplerinden, Boğazlarda üs elde etmek ve Boğazların müdafaasına iştirak etmek gibi hülyalarından tam ve katî surette vazgeçtiklerini bildirmek için mi Ruslar bizimle doğrudan doğruya müzakereye talip oluyorlar? Bunun için ise, bir müzakere sahnesi tertip edecek kadar mizansen ve zahmete hacet yoktur. Rusya’daki tetkiklerini çoktan bitirmiş ve kâfi derecede istirahat etmiş olması icabeden sefirleri tekrar Ankara’ya gelir ve Rusya’nın bütün iddia ve

taleplerini katî olarak geri aldığını bildirir, Moskof radyoları da medenî insanlar ve milletler arasında hüküm süren sebep ve terbiye dairesinde söz söylemeğe başlar, gürültü biter.

Türkiye yabancı devletlerin harp emellerine âlet olmuyorsa, böyle bir âlet mevkiine düşmemek içindir ki, Moskova'dan uzaklaşıyor. Hele Türk halkı ordumuzun hâlâ niçin silah altında tutulduğu sualini sormaktan çok uzaktır. Bu suali çoktan sormuş ve cevabını bulmuştur. Başımızda Moskof tehdidi bulunduğu içindir ki, bu ordu vazife başındadır. Türkiye'de bunu bilmeyen hiç kimse yoktur. Moskof tehlikesi Türklere en büyük fedakârlıkları seve seve kabul ettirir. Böyle bir tehlike karşısında kimse uykuya dalmak istemez. Bundan dolayıdır ki, muvafık, muhalif, bütün Türk evlâtları uyanık, hazır, iman ve itimat ile dolu, beklemektedirler.

Amerika, Türkiye ile tedafüi bir ittifak yapmalı..."¹⁵

Dış politikada, o güne kadar denge politikası izlemiş olan Türkiye, bu tehdit ortamından da yine denge politikasıyla çıkmak amacı gütmüştür. Bunun için dayanacağı ülke olarak Amerika'yı seçmiştir. Türkiye'nin bu seçiminde, savaştan önce dayandığı Avrupa ülkelerinden İngiltere'nin yıpranmış olması ve Fransa'nın da savaşta mağlup olmuş olması ve savaş öncesinde sempati duyulan Hitler Almanyası'nın yıkılmış olması önemli bir rol oynamıştır. Savaş sonrasında da Sovyet Rusya'nın düşmanca tutumunun etkilerinden kurtulamayan ve kuzeyden sıkışan Türkiye, kendine Batı Bloku içinde yer bulmaya çalışıyor ve çözümü yeni egemen güç olarak gördüğü Amerika 'da arıyordu

Amerika'nın savaştan sadece galip ülke olarak değil, Sovyetlerin karşısında durabilecek tek güç olarak çıkmış olduğuna dair kuvvetli bir inanç hakimdi. İki ülke arasındaki ilişkilerin bu kadar hızlı gelişmesinin belki de en önemli nedeni, İkinci Dünya Savaşından galip çıkan Amerika'nın dünyaya barış ve denge getireceğine, Türkiye'yi Sovyet tehditinden kurtaracağına duyulan büyük güven ve bunun uyandırdığı inanılmaz derecedeki Amerikan hayranlığıdır. Belki de milli gururumuzu zedeleyecek boyutlara ulaşan bu Amerikan hayranlığı ne yazık ki uzun bir süre daha devam edecektir.

Bu hayranlığın ne kadar abartıldığı 1946 Nisan ayında İstanbul limanına yanaşan Missouri Zırhlısı'na gösterilen ilgi ile su yüzüne çıkmıştır. Bu ilginin ne boyutlarda

15 Ayın Tarihi,Hüseyin Cahid Yalçın 22 Haziran 1947 tarihli Tanin

olduğunu 8 Nisan 1946 tarihli Ulus'ta çıkan karşılama hazırlıklarından da takip edebiliriz.

“Missouri’ye armağan olarak verilecek gümüş levha ve Hereke halısı özel bir itina ile hazırlanmıştır. Bu halı geniş bir salonu kaplayacak kadar büyük ve yekparedir. Halının üzerinde İstanbul haritası vardır. İstanbul halkı resmi makamlardan ayrı olarak Amerikalı misafirlere gösterilecek geniş misafirperverliğe hazırlanmaktadır. Dolmabahçe’de, gemi mürettebatının dolarlarını Türk parasına çevirmek üzere bir vezne açılmıştır. Tekel idaresinin Türk tütününden harman edilmiş ellişer sigaralık Missouri kutuları piyasaya sürülmüştür. Bu paketlerin üzerinde, Türk-Amerikan bayrakları konulmuş ve İngilizce “Hoş geldin Missouri” yazılmıştır. Posta idaresi de Missouri serisi çıkarmıştır. Belediyenin ayırdığı 12 otobüs gece yarısından bir saat sonraya kadar yalnız Amerikalıların emrinde olmak üzere, Dolmabahçe-Taksim arasında işleyecektir. Diğer taraftan bütün taşıtlar Amerikalıların emrinde olacak ve değerli misafirlerimiz hiçbir ücret vermeyecektir...”

İlginç olan Türkiye’ye gelişi bu kadar milli mesele haline getirilen Missouri zırhlısının, onaltı ay önce vefat etmiş büyükelçi Münir Ertegün’ün cenazesini getiriyor olmasıydı. Fakat kimse olayı bu açıdan değerlendirmiyordu. Herkesin kafasındaki düşünce Amerika’nın bizi koruma altına alacağı ve Sovyet Rusya tehdidinden kurtulacağımızdı. Missouri zırhlısının İstanbul’a demir atmasıyla, bizim dış politikamız da etkisi hala devam etmekte olan yolunu çizmiş oluyordu. Amerika esaslı yürüteceğimiz dış, hatta iç politika dönemi başlıyordu.

Türkiye kararını vermişti. Kurtarıcısını seçmişti. Amerika’ya ve dolayısıyla Batı Bloku’na yönelmeye karar veren Türkiye, Atatürk’ün başlattığı batılılaşma politikasına devam edecekti. Fakat büyük bir farkla. Artık dış politikamızda belirleyici, karar verici biz olmayacaktık. Önceden planlanan stratejileri bir kenara bırakarak, günlük politikalarla yürüteceğimiz dış politika günlerimiz başlıyordu.

Türkiye batı bloku içinde yer almak için savaş süresince sürdürdüğü tarafsızlık politikasından da uzaklaşmıştır. 23 Şubat 1945’te Birleşmiş Milletlerin kuruluş aşamasına katılabilmek için Almanya’ya savaş ilan etmiştir. 26 Haziran 1945’te Sanfransisco’da Birleşmiş Milletler Antlaşmasını imzalayan 51 ülke arasında yer almıştır. Türkiye savaş sonrası dönemin uluslararası ekonomik düzenini kurmak amacıyla toplanan Bretton Woods konferansına da katılmış ve bu konferansta

kurulmaları kararlaştırılan uluslar arası düzenin iki temel kuruluşuna üye olmuştur. Bu ekonomik kuruluşlar Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)dır. Türkiye her iki kuruluşa da üye olma sürecini 19 Şubat 1947'de tamamlamıştır.¹⁶

2.2 Truman Doktrini'nin Türkiye'de Kabul Edilmesi

Truman Doktrini'nin ilan edilirken Türkiye'nin içte ve dışta karşılaştığı problemler ve ürettiği çözüm yolları bu şekildeydi. Ekonomik ve siyasi açıdan destek arayan Türkiye için Truman Doktrini bulunmaz hint kumaşı olmuştur.

Truman Doktrini'nin kabulünden önce de Amerika ve Türkiye arasında bir takım ikili anlaşmalar olmuş ve Amerika'nın Türkiye'ye ekonomik yardımı gerçekleşmiştir. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler, 1 Ekim 1929 tarihinde imzalanan antlaşma ile başlamıştı. 1 Nisan 1939'da iki ülke arasında ikinci bir ekonomik antlaşma imzalanmıştır. Antlaşma gereği her iki ülke gümrük ve ticaret gemilerine ait yeni düzenlemeleri benimsemişlerdir.

11 Mart 1941'de kabul edilen 'Ödünç Verme ve Kiralama Yasasıyla', korunması Amerika'nın savunması için çok önemli görülen ülkelere savaş maddeleri ikmalinde bulunma kararı alan Amerika, Türkiye'ye savaş süresince 95 milyon dolarlık savaş malzemesi verdi. Amerika Birleşik Devletleri, Mihver'e karşı savaşan devletleri desteklemek amacıyla yürürlüğe soktuğu bu kanundan, Türkiye'nin de yararlandırılmasını uygun bulunmuştu. Fakat Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşmasının 1941 Haziran'ında imzalanmasından sonra, yardım durdurulmuştur. Ancak Türkiye'nin nazik durumunu kendi çıkarları için Amerika'dan daha iyi analiz eden İngiltere'nin girişimleriyle, yardım 1941 Aralık ayında tekrar başlatılmıştır 23 Şubat 1945'te imzalanan antlaşmaya göre Türkiye savaş süresince ABD'den yardım almaya devam edecek, buna karşılık savaş sona erdiğinde bu çerçevede kendisine devredilmiş olan

16 Hüseyin Şahin, Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu, Ezgi Yayınları, Bursa, 1995, s.100

savunma maddelerinden imha, kayıp veya istihlak edilmemiş olanlardan Amerikan Hükümetinin lüzum göreceklerini geri verecekti.¹⁷

İkinci Dünya Savaşından sonra, 7 Mayıs 1946'da imzalanan Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu gereğince Türkiye'ye yapılan silah ve malzeme yardımından doğan 95 milyon dolarlık borcun, 4.5 milyon dolarlık kısmının ödenmesi koşulu ile silinmesine dair bir antlaşma imzalanmasıyla, ekonomik ilişkilerimiz hız kazanmaya başlar.¹⁸

Türkiye için bu antlaşma biraz da abartılarak büyük bir başarı olarak kabul edilmiş ve borçların ödenmesi gurur meselesi yapılarak hepsi bir seferde ve bu borcu ödemekle yükümlü diğer ülkelerin hepsinden önce ödenmiştir. Bu dönemden itibaren de Truman Doktrini'nin kabul edilmesi ve ardından da Marshall yardımlarıyla Türk-Amerikan ilişkileri siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda hızla gelişecektir.

Truman, bildirisini okuduğunda Türkiye, kendine hamî olarak seçtiği Amerika'nın bunu artık resmîyete döktüğü düşüncesiyle, olayı büyük bir memnuniyetle karşıladı. Sovyet tehdidinden ve ekonomik sıkıntılardan, en azından artan askeri harcamaların ekonomiye getirdiği yükten kurtulabileceğini düşünüyordu.¹⁹

Ek olarak, İinci Sünya Savaşı süresince, askeri teknoloji her alanda büyük bir atılım gerçekleştirmişti. Savaşan ülkeler, diğer alanlardaki üretimini neredeyse durdurup, kaynaklarının büyük bir kısmını silah üretimine ve askeri teknoloji üretimine ayırmışlardı. Denizde, karada ve havada icat edilen her tekniğe, bir karşı teknik üretilmiş, bu aynı zamanda savaş metodlarının da değişmesine neden olmuştu. Türkiye ise, bu teknolojilerin çok gerisinde kalmış, askeri tedbirleri daha ziyade, asker alımını artırmak, şeklinde olmuştur. Bu da üreten kesimin sayısını azalttığı gibi, bu kesimin ek masraf olarak bütçeye yansımaya sebep olmuştur. Artan asker sayısının yeni dönemde, ülke güvenliği için yeterli olmayacağına farkında olan Türkiye, ordunun yeniden çağdaş bir biçimde yapılandırılması ve donanımının modernizasyonu için bu yardımın kaçınılmaz bir fırsat olduğunu düşünüyordu.

17 Baskın Oran, a.g.e., s.411

18 Baskın Oran, a.g.e., s.411

19 Hüseyin Bağcı, a.g.e., s.10

Bütün bu koşullar altında, Türkiye, Truman Doktrini'ne, henüz Kongre'de dahi kabul edilmemişken, Truman bildirisini okuduğu andan itibaren dört elle sarıldı. Truman'ın Amerika'yı dünyanın koruyucusu, dünya lideri olarak ilan ettiği konuşmasından çok önce, bu göreve Amerika'yı seçen Türkiye'nin daha farklı davranması da beklenemezdi.

Truman Doktrini'nin yeni bir savaşa sebep olacağı iddialarına karşı çıkan, bunun bir zaruret olduğunu ifade eden haberin devamında, Amerika'nın neden Sovyetlere karşı bir hamle yapmak zorunda olduğu şu şekilde anlatılıyordu.

“Medeniyetin, tekniğin, tarihin gelişmesidir ki Birleşik Amerika'yı okyanuslar ortasındaki inzivasından çıkarmıştır. Roosevelt'i, Truman'ı ve başkanın son tedbirine müzaheret gösterenleri mesuliyet almağa sevkeden şey realitedir. Avrupa'da, harp neticesinde, bir Rus devi vücut bulmuştur ki, Almanya'nın yıkılması neticesinde hasıl olan boşluğu doldurmak iddiasına kalkmıştı. Ne imza ve anlaşma tanıyor, ne İngiliz ve Amerikan protesto notalarına cevap vermeğe tenezzül ediyordu. Sadece îstîlâ ettiği memleketlerde komünizmi tesis etmek ve kuvvetlendirmekle meşgul oluyor, bir taraftan da silâhlaniyordu. O durdurulmazsa Amerika mahvolacaktı, işte Truman'ın yaptığı, yapmağa mecbur olduğu şey budur.

Bugün işte o harbin arifesine gelmiş bulunuyorduk. Birleşik Amerika Kongresindeki ifadeler Yakın Şarkın maruz olduğu tehlikenin ne kadar ciddî ve âcil olduğunda şüphe bırakmıyor. Hakikati görmek ve söylemek cesareti artık doğmuştur. Bolşevik tehdidi ağızları artık kilitlemiyor. Hakikat budur. Amerika nihayet zarını atmıştır, kozunu oynamıştır. Bolşeviklik garp medeniyetinin çelik duvarına başını çarpmıştır. Demokrasiler için tehlike boş bulunmakta, gafil avlanmakta idi. Bolşevikler bu muvaffakiyet imkânından artık mahrumdurlar. Medeniyet dünyası rahat bir nefes alabilir ve bir tufan gibi garbı tehdit eden Bolşevik dalgasının yavaş yavaş söndüğünü seyredebilir”.²⁰

Truman'ın bildiriye okumasından kısa bir süre sonra çıkan bu yazı, biraz da Amerika'da devam eden yardım karşıtı düşünceler için yazılmış izlenimi verirken, aynı zamanda Türkiye'nin Truman Doktrini'ne bakış açısını özetlemektedir.

Türkiye, doktrinin Kongre'de oylanmasını büyük bir heyecanla beklerken, bir

20 Ayın Tarihi, 17 mart 1947-Cumhuriyet

yandan da Yunanistan'la kader ortağıyız tavırları oluşmuş, hatta Yunanistan'ın askeri yardıma ek olarak ekonomik yardım alıyor olması neredeyse haklı bulunmuştur.

Yardım kararının Kongrede oylanmasını müteakip, Türkiye'de çok olumlu bir hava oluştu. Cumhurbaşkanı İnönü, yardım kanununun kabul edilişi ile ilgili olarak yaptığı konuşmasında şöyle diyordu:

“Büyük Amerikan Cumhuriyeti'nin, memleketimiz ve milletimiz hakkında beslemekte olduğu yakın dostluk duygularının bir örneğini teşkil eden bu sevinçli olayı her Türk candan alkışlamaktadır. İkinci Dünya Savaşından fiilen sona ermesinden sonra, milletimizin ispat ettiği yüksek meziyet ve ideallerin, dünya efkârı umumiyesinde takdir edildiğini gösteren bu yardım, Türkiye'ye zaruri ve normal savaş malzemesinin bir kısmını temin etmek suretiyle, savaş sonunda içine düşmüş bulunduğumuz iktisadi güçlüklerin kısmen giderilmesinde de ferahlatıcı bir etken olacaktır.”²¹

Türkiye'nin bu yardımı, sıkıntılarından kurtulmak için bir çıkış olarak görmesi olağandı. Bunun en önemli sebeplerinden biri, Sovyetlerin baskıcı tutumuna o güne kadar tek başına karşı koyan Türkiye'nin, artık sesini daha güçlü çıkaracağına dair olan inançtı. İkincisi de Amerika'nın nihayet olaya el atmış olmasıydı. Türkiye sığınacak limanını bulmuştu. Amerika'nın yardımını hak etmiştik. Geniş kitleler üzerinde hakim olan düşünce bu idi. Amerika, doktrine karşı olan büyük bir kesimin tüm itiraz ve karşı propagandasına rağmen bize yardım etmeyi kabul etmişti.

“Amerika'da Türkiye'ye karşı bu derece bir itimat ve sempati başlı başına bir harikadır; akıllara sığmıyacak kadar derin bir değişikliğin delilidir. Amerikan efkârı umumîyesi, bin türlü düşman propagandasının tesiri altında, Türkiyenin şiddetle aleyhinde idi. Halk tabakaları arasında, Türkiye'ye dair hemen hiç bir esaslı malûmat mevcut değildi. Bu Amerikan efkârı umumîyesinin bugün Türkiye'ye çok yakın bir dost, güvenilir bir memleket sıfatıyla bu kadar yaklaşması, Türkiye hakkındaki fikirler ve hislerde çok derin bir değişiklik olmadan, imkânsız bir hâdise idi. İşte Türk Cumhuriyeti bu imkânsız şeyi mümkün hale sokmuş ise bunu muhakkak ki, insanî ideallere, hürriyet ve demokrasi prensiplerine, milletlerarası sulh ve tesanüt gayelerine karşı beslediği merbutiyet ve sadakat sayesinde yapabilmiştir.

Haricî düşmanlar, yahut dahili gafiller ne derlerse desinler, bu bir hakikattir ki,

21 Belgelerle Türk Tarihi Dergisi (Dün Bugün Yarnı), Şubat 1970, Sayı:29, s.8

karşısında boyun eğmekten başka onlar için yapılacak bir şey yoktur. Sultanlar idaresinde bir Türkiye, Birleşik Amerika Milletinden bu yardımı göremezdi. Mürteci gayeler arkasında hürriyet ve hak düşmanı bir Türkiye, Amerikan demokrasisinin bu sıcak dostluğunu temin edemezdi.

Türk Cumhuriyeti'nin dürüst, politikası, temiz, necip ideallere bağlılığı yalnız Amerikan milletine eski Türkiye'ye karşı mevcut fena kanaatleri tashih etmekle kalmadı. Harici düşmanlarımızın ve onların kuyruğuna takılmış olan çeşit çeşit Amerikan siyaset adamlarının propagandalarına, iftiralarna, tahrik ve iğfallerine de galebe çaldı.

Yardım sözü çıkar çıkmaz, Moskova Radyosu ve gazeteleri hummalı bir faaliyete geçtiler. Bütün Moskof radyoları günde bir kaç kere dünyanın her lisanı ile bu yardım projesini baltalayacak neşriyata koyulduktan başka, Bolşevik peyki ne kadar talihsiz memleket varsa onların emir altındaki radyolarını da harekete getirdiler. Moskovada söylenen bir sözün aksini Belgrad'dan dinledik. Birleşik Amerika içinde Henry Wallace'ın yaptıklarını ve söylediklerini biliyoruz. Amerika'ya sığamıyarak Avrupa'da kapı kapı dolaşmağa çıktı.

Bunların hepsi, aleyhimizdeki en âdi iftirallardan en ağırbaşlı gibi görünmeğe çalışan itirazlara varıncaya kadar bütün muhalefetler, boşa çıktı ve Amerikan Senatosu yardımın lüzumuna karar verdi.”²²

Amerikan yardımını, büyük bir nimet, kendisine bahşedilmiş, hakettiği bir mükafat olarak değerlendiren Türkiye, artık dünyada tek hakim gücün Sovyet Rusya ve komünizm olmamasından da oldukça memnun görünüyordu. Amerika, bu yardımı yaparak, dünyada nerede haksız bir olay olursa, müdahale edeceğini göstermişti. Hüseyin Cahid'in aynı makalesini bitirirken kullandığı ifade, bu konuda oldukça manidardır.

“Amerika kati kararını vermiş görünmektedir. Türkiye ve Yunanistan'a yardım vakası bu umumî kararın küçük bir tatbikat safhasıdır. Bundan sonra, dünyanın neresinde bir haksız taarruz tehdidi belirirse, orada Amerikan kuvveti tecavüze karşı bir sed çekecektir. Ümit ederiz ki, Amerika bu azminde ve icraatında yalnız kalmayacaktır. Amerika'nın şahsi menfaat fikrinden uzak bu samimi ve alicenap hareketi bütün medeni

22 Ayın Tarihi, Yazar: Hüseyin Cahid Yalçın, Amerikan Senatosunun Kararı, 24 Nisan 1947 tarihli «Tanin», İstanbul

milletler üzerinde bir mıknatıs tesiri yapacak ve medeniyet kuvvetlerini birleştirecektir. Harb artık kanun harici ilân edilmiş bir düşmandır. Amerikan yardımının manası budur”

Görüldüğü gibi Amerika Türkiye ve Yunanistan’a yapacağı askeri ve Yunanistan’a yapacağı ekonomik yardımları açıkladığında, Türkiye zaten kendisini kurtarıcısının güçlü ve zengin kollarına atmaya hazırdı.

Burada dikkat çeken bir nokta şudur. Türkiye, Amerika’nın yardım politikasını normal olarak olumlu karşılamıştır. Fakat anormal olan, Amerika’nın neden bu yardımı yaptığını yargılamamış olmasıdır. Sovyet sorununun çözümünü bulmuş olmak, ya da ensesinde hissettiği savaş tehlikesinden kurtulmuş olmak mı, acaba Türkiye’yi bu kadar balıklama atmıştı bu yardımın içine bilinmez. Fakat bu yardımlara bu kadar ümit bağlamanın ve kendi stratejilerini geliştirmeyip, samimi ve alicenap Amerikan politikasının peşinden gitmesinin sıkıntılarını çekecektir.

Sadece Amerika için değil, bütün ülkeler için geçerli bir kural olan, karşılıklı menfaat meselesi, unutulmuş görünüyordu. Amerika, eğer bu yardımdan bir menfaati olmasaydı, ülke içindeki muhalefete rağmen bu yardımı yapmazdı. Bununla ilgili açıklamaları önceki bölümlerde yapmıştık. Bu konuya Ataöv Türkkaya da şöyle yaklaşmaktadır. “Truman Doktrini, Türkiye ve Yunanistan’a yardım amacıyla ortaya atılmıştır. Uzun bir geçmişi olan Amerikan emperyalizminin, yeni koşullara uygun bir açıklamasıdır. İngilizlerin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’de emperyalizmin bir numaralı bekçiliğini artık yapamayacak durumda olmasıyla, bu rolü atom tekeli elinde bulunduran, savaştan en büyük kapitalist ülke olarak çıkan Amerika’ya bırakmasının bir sonucudur.”²³

2.2.1 “Askeri Yardım” Anlaşmasının İmzalanması

Türkiye, Truman Doktrini’ni bu koşullar altında kabul etmiş, ya da başka bir ifadeyle dört elle sarılmıştı. Bundan sonrası artık anlaşmanın yapılmasına ve Amerikan yardımının başlamasına kalmıştı. İlk olarak Yunanistan’la 1947 Haziran’ında anlaşma yapıldı.

23 Türkkaya Ataöv, *Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu*, s.56

13 madde olan bu anlaşma metni, Amerikan yardımının hangi şartlar altında kullanılacağını tesbit ediyor ve buna bağlı diğer şartları açıklıyordu. Yunan Hükümeti özellikle Amerikan yardımı etrafında azami seviyede neşriyatta bulunulmasını sağlamak, Amerikan temsilcilerinin memlekette serbestçe dolaşmaları için her türlü serbestiyi temin etmek ve hazırlanan programın uygulanmasını sağlamak için serbesti vermeği taahhüt ediyordu. Diğer taraftan Yunanistan diğer memleketlere taahhüt edilmiş olan borçların tasfiyesi için Amerikan yardımından bir kısmının tahsis edilmemesini ve Amerika'nın daha, evvelden müsaadesi alınmadan Amerikan malzemesini devretmemeyi kabul ediyordu.²⁴

Atina'dan, Anadolu Ajansının Özel Muhabiri bu anlaşmayla ilgili olarak şöyle diyordu. “Umumî düşünüş, cömert Amerikan yardımının bugünkü durumda ve şartlar altında Yunanistan için tek necat çaresi teşkil ettiği merkezindedir. Buna mukabil, imzalanan anlaşmaya göre, bu yardım mekanizmasının işleme şartları üzerindeki düşünceler, oldukça esaslı değişiklikler arz etmektedir. Filhakika, Yunan - Amerikan anlaşmasının bazı hükümleri oldukça ağırdır

Meselâ, bilhassa 2 inci madde “Yunan Hükümeti, Amerikan yardımını ve Yunanistan'ın bizzat kendi gelirlerini memleketin kalkınmasını teminde müessir bir tarzda kullanacaktır” demekte, 4 üncü maddesi ise “Amerikan heyeti, Amerikan yardımının ve Yunanistan'ın bizzat kendi gelirlerinin Yunan Hükümeti tarafından en müessir bir tarzda kullanılmasına yardım için lüzumlu her türlü istişarî yardımda bulunacak ve her türlü vazifeleri görecektir” diye ilâve eylemektedir. Diğer taraftan 9 uncu madde, Yunanistan'ın borçlarının ödenmesine para ve döviz ayrılmasında Amerika'nın muvafakatini lüzumlu kılmaktadır. Ayrıca anlaşmanın mukaddemesinde, Yunan Hükümeti kendisi tarafından teklif edilen ve Amerikan yardımı ile bizzat Yunan gelirlerinin müessir surette kullanılması için esaslı olan bazı tedbirleri almak taahhüdüne girmekte, 10 uncu maddeye göre de bu tedbirlerin tatbik olunmaması, yardımın kesilmesine bir sebep gibi gösterilmektedir”

Bu anlaşma Türkiye ile yapılacak anlaşmanın bir provası gibiydi. Açıkça görülüyordu ki Amerika yapacağı yardımın önşartı olarak bir konuda kesin olarak kararlıydı. Yardımın ancak kendi istediği şekilde kullanılmasına izin verecek ve

24 Ayın Tarihi,20 Haziran 1947, Cumhuriyet

gerektiğinde müdahale edecekti. Fakat Türkiye'nin olaya yaklaşımını yine aynı muhabirin sözleri çok güzel anlatmaktaydı.

“Fakat şu ciheti de kaydetmek gerekir ki bu hükümler, iyi tetkik edilirse, hiç bir suretle dahili işlere birer müdahale teşkil etmemektedir. Ve diğer taraftan, Yunanistan'a yapılan Amerikan yardımı, Türkiye'ye yapılan sırf askerî mahiyette yardımdan tamamıyla başka olarak, memleketin iktisadî ve malî hayatının istisnasız bütün sahalarıyla doğrudan doğruya ilgili bulunmaktadır.”

Türkiye ile Amerika arasındaki yardım anlaşması, 12 Temmuz 1947'de yapıldı. Anlaşma saat 12 de, Dışişleri Bakanlığında Türkiye Hükümeti adına Dışişleri Bakanı Hasan Saka ve Birleşik Amerika Devletleri Hükümeti adına da Birleşik Amerika'nın Ankara Büyükelçisi Edwin C. Wilson tarafından imzalanmıştır.²⁵

İmza töreninde, Dışişlerinden Fuat Carım, Abdullah Zeki Polar, Amerika Büyükelçiliği Müsteşarı Burley, Dışişleri ve Birleşik Amerika Büyükelçiliği ileri gelenleri, Türk ve yabancı basın ve ajanslar temsilcileri hazır bulunmuşlardır

“Türk - Amerikan dostluğunun bir kere daha tezahürüne vesile olan bu törende Dışişleri Bakanı Hasan Saka, imzayı müteakip aşağıdaki hitabede bulunmuştur:

Bay Büyükelçi, Türkiye ile Büyük Amerikan Cumhuriyetini birbirine bağlayan ve zaten sıkı olan rabıtaları daha ziyade tersine matuf bu kıymetli vesikayı, Ekselansınızla beraber imza hususunda görevlendirilmiş olmak, benim için büyük bir şereftir. Bu vesika, esas kıymetinin ehemmiyetine, memleketimizin gelecekteki münasebetlerine daha etraflı bir gelişme vaadetmek ve aynı zamanda cihan sulhunun sağlamlştırılmasına ve muhafazasına hizmet etmek önemini de ilave etmektedir. Bunu imzalarken, sağlamlığı daima her türlü denemelere karşı, dayanacağından kuvvetle ümitvar bulunduğum Türk - Amerikan dostluğu eserine, yeni bir ziynet ilâve etmiş olmanın tarifsiz zevkini duymaktayım

Bu anlaşmanın aktinin, aynı zamanda, Birleşik Devletler gibi Türkiye'nin de sadakatle bağlı kaldığı Birleşmiş Milletler antlaşmasının esas gayretlerine ulaşılması idealine de yardım edeceğine samimî olarak kaniyim. Sözlerimi bitirirken, iki memleketimiz arasında esasen mutlu bir şekilde mevcut olan güzel dostluğun tam bir işbirliği geleceği içinde, daima daha ziyade gelişerek ve derinleşerek inkişaf ettiğini

25 Ayın Tarihi, 12 Temmuz, 1947

görmek samimi temennisini izhar etmek isterim.”

Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın bu konuşmasıyla başlayan imza töreninde, Amerika Büyükelçisi Edwin C. Wilson da bir konuşma yapmış, ve Saka'ya cevaben ;

“Bay Bakan, imzalamış bulunduğumuz anlaşma Birleşik Devletler ve Türk Milletleri arasındaki münasebetlerde yeni ve mesut bir fasıl açmaktadır. Bunun, aralarında mevcut hararetli dostluğu ve karşılıklı anlayışı daha ziyade kuvvetlendireceği neticesine varacağından eminim. Görüşmelerimizin devamınca, her iki memleketin egemenlik ve bağımsızlığına itina ile saygı gösterilmesi prensibi bize rehberlik etmiştir. Bu prensip anlaşmanın bir cüzi mütemmimidir ve filhakika onun temelini teşkil etmektedir.

Bu anlaşmanın gayesi, kısaca, Türkiye'yi emniyet kuvvetlerini takviyeye muktedir kılmak ve aynı zamanda ekonomisindeki istikrarı muhafazaya devam ettirmektir. Her ikisi de, Birleşmiş Milletlerin üyesi bulunan Türkiye ve Birleşik Devletler, kendi dış siyasetlerinde Birleşmiş Milletlerin kuvvetlenmesi ve Birleşmiş Milletlerin rehberliği altında müşterek emniyet dâvasının gelişmesi gibi bir esas gayeyi aynı derecede paylaşmaktadırlar. İmzalamış olduğumuz anlaşma doğrudan doğruya bu esas gayeye taallük etmektedir. Memleketlerimiz arasındaki bu anlaşmayı sizinle birlikte imzalamış olmak benim için büyük bir şereftir “ diyerek, konuşmasını anlaşmanın nasıl uygulanacağını anlatarak ve metnini okuyarak konuşmasını tamamlamıştır.

“Bay Bakan, Türkiye Hükümeti, yapılan yardımı tahsis edilmiş bulunduğu gayeler uğrunda kullanacaktır. Sorumluluklarının icrası sırasında, görevini serbestçe yapabilmesini mümkün kılmak için, işbu hükümet, Misyon Şefine ve temsilcilerine, yapılan yardımın kullanılışı ve ilerleyişi hakkında, rapor, malûmat ve müşahede şeklinde isteyebileceği her türlü kolaylık ve yardımı sağlayacaktır. Türkiye Hükümeti ile Birleşik Devletler Hükümeti Türk ve Birleşik Devletler Milletlerine bu anlaşma gereğince yapılan yardım hususunda tam bilgi temini için işbirliği yapacaklardır. Bu maksatla ve iki memleketin güvenliği ile kabili telif olduğu nisbette:

1. Birleşik Devletler basın ve radyo temsilcilerine, bu yardımın kullanılışını serbestçe müşahede etmelerine ve bu müşahedelerini tam olarak bildirmelerine müsaade edilecektir.

2. Türkiye Hükümeti, bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında, Türkiye'de tam ve devamlı yayın yapacaktır.

3. İşbu anlaşma gereğince, Türkiye Hükümeti tarafından elde edilen her madde, hizmet veya malumatın emniyetini sağlamak azminde bulunan ve bunda aynı derecede menfaatkar olan Türkiye ve Birleşik Devletler Hükümetleri, badelmüşavere, bu uğurda diğer hükümetin lüzumlu addedebileceği tedbirleri, karşılıklı olarak alacaklardır.

4. Türkiye Hükümeti, Birleşik Devletler Hükümetinin muvafakati olmadan, bu neviden hiç bir madde veya malumatın mülkiyet veya zilyedliğini devretmeyeceği gibi, aynı muvafakat olmadan Türkiye Hükümetinin subay, memur veya ajanı sıfatını haiz bulunmayan bir kimse tarafından bu maddelerin veya malûmatın kullanılmasına veya bu malûmatın bu sıfatı haiz olmayan bir kimseye açıklanmasına ve bu maddeler ve malûmatın verildikleri gayeden başka bir gayede kullanılmasına müsaade etmeyecektir.

5. Türkiye Hükümeti, bu anlaşma gereğince verilen herhangi bir ikraz, kredi, hibe veya diğer şekillerdeki yardımların hasılatının hiç bir kısmını diğer herhangi yabancı bir devlet tarafından kendisine verilmiş olan herhangi bir ikrazın resülmal veya faizinin tediyesinde kullanmayacaktır.

6. Bu anlaşma gereğince, yapılmasına müsaade olunan yardım kısmen veya tamamen Türkiye Hükümeti talebederse, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (bu hususta Birleşik Devletler herhangi bir vetonun kullanılmasını nazarı itibara almayacaktır) veya Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun, Birleşmiş Milletler tarafından alınan tedbir veya yapılan yardım neticesinde, bu anlaşma mucibince, Birleşik Devletler Hükümeti tarafından yapılan yardımın devamını lüzumsuz veya gayrimatlup addetmesi halinde ve yukarıda anılan Kongre Kanununun 5 inci bölümünde musarrah diğer herhangi bir vaziyette veya Birleşik Devletler Başkanının yardımın kesilmesini Birleşik Devletlerin menfaatlerine uygun görmesi halinde, nihayet bulacaktır.

7. Bu anlaşma bu günden itibaren yürürlüğe girecek ve her iki hükümet tarafından tesbit edilecek tarihe kadar yürürlükte kalacaktır.

8. Bu anlaşma Birleşmiş Milletler nezdinde tescil edilecektir. Türk ve İngiliz dillerinde, iki nüsha olarak, Ankara'da 12 Temmuz 1947 tarihinde yapılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına: Hasan Saka

Birleşik Devletler Hükümeti adına: Edwin C. Wilson²⁶

Bu anlaşma ile Türkiye, Silahlı Kuvvetleri'ni isteği doğrultusunda kullanma hakkını, Amerika'ya teslim ediyordu. Amerika özellikle, yapılan yardımın, tahsis edildiği amaç dışında kullanılmamasını ve kendi onayı olmaksızın başka kimseye devredilemeyeceğini, yardımın kullanılması esnasında sürekli gözetleme serbestisinin kendisine verilmesini isterken, Türk Silahlı Kuvvetleri üzerinde söz hakkına sahip olmayı, neredeyse anlaşmanın tüm maddeleriyle aynı anda garanti altına almıştır.²⁷

Türk Silahlı Kuvvetlerinin tamamında, alınan yardımların kullanıldığı düşünülürse, yapılacak askeri bir müdahalede elimizin kolumuzun nasıl bağlanacağı ortadadır. Nitekim bu anlaşmanın Türkiye'yi ne kadar çaresiz bir durumda bırakacağı, 1964 yılında Kıbrıs'a harekat düzenlemeyi planladığımız günlerde görülmüş ve Amerika Başkanı Johnson'un, Başbakan İnönü'ye gönderdiği emir niteliğindeki mektup, duruma müdahale etmemizi engellemiştir.

Johnson, mektubunda, yapılan askeri anlaşmaya atıfta bulunarak, şöyle diyordu:

“Türkiye ile aramızda mevcut bulunan askeri yardımın, veriliş maksatlarından farklı maksatlarda kullanılması için, Türk Hükümeti'nin, Birleşik Devletler'in mutabakatını alması gerekmektedir. Hükümetiniz, bu şartı tamamen anlamış olduğunu çeşitli vesilelerle Birleşik Devletlere bildirmiştir. Mevcut şartlar altında, Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede, Amerika tarafından temin edilmiş olan askeri malzemenin kullanılmasına Birleşik Devletlerin onay vermeyeceğini bütün samimiyetimle ifade etmek isterim.”²⁸

İnönü, nu mektuba verdiği cevapta, Johnson'ın askeri anlaşmayla ilgili, talimat şeklindeki cümlelerine herhangi bir cevap verememiştir. Askeri yönden bu derece etkili olacak bir anlaşma yapılmadan dikkate alınması gereken en önemli konuda, yardım olarak verilen askeri malzemenin nasıl kullanılacağı konusunda, ne yazık ki geniş zamanlı düşünülemedi. Muhtemelen, o zaman bu yardımın Türkiye'ye ne kadar faydalı olacağına dair olan inanç kuvvetli gelmiş ve bunlar ya farkedilmemiş ya da görmemezlikten gelinmiştir.

Türkiye, aynı zamanda Amerikan basın yayın organlarının, yayın yapabilmek için serbestçe dolaşabilmelerini kabul ediyordu. Amerika, bu şekilde kendi propagandasını

27 Haydar Tunçkanat, **İkili Anlaşmaların İçyüzü** s.194

28 Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih* s.755-756

yapabilecekti. Ayrıca, Türk basınının da, yapılan yardımları yayınlaması konusundaki madde kabul edilmişti. Ama zaten, basın bu konuda yayın yapmaya, Truman'ın Doktrini'ni ilan etmesinden bile önce başlamıştı.

Anlaşmada, yapılacak yardımın miktarı ve süresi belirtilmemekte, yalnız nasıl kullanılacağı anlatılmaktaydı. Yardımın nerelerde kullanılacağı, ne miktarda yapılacağı ve ne kadar sürede verileceği iki ülke arasında yapılacak özel anlaşmalarla belirtilecekti. Bu anlaşmaların hepsinde de, yapılan ilk anlaşma temel döküman niteliği taşıyacaktı.

2.2.2 “Askeri Yardım” Anlaşmasının Uygulanışı

Türkiye'nin askeri kuvvetlerini kuvvetlendirmek amacıyla yapılan anlaşmadan önce Amerikan heyetlerinin Türkiye'ye ziyareti başlamıştı. Mayıs ayında Türkiye'ye gelen heyet resmi makamlarla görüşmüş, takiben de tetkik gezilerine çıkmıştır. Yine Mayıs ayında Amerikan donanmasının Türkiye'ye gelmesi de bu yardımlarla bağdaştırılmıştır.

Truman'ın yardım kanununu onaylamasının ardından, bir gün sonra yani 23 Mayıs 1947'de Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Harbiye ve Donanma Komutanlıkları temsilcilerinden kurulu bir Amerikan inceleme kurulu General Lunsford Oliver başkanlığında Türkiye'ye geldi. Bu heyet ilgililerle altı hafta süresince görüşmüştür. Amerikan Hükümeti'ne verilmek üzere, Türk Ordusu'na hangi alanlarda yardım edileceğine dair, bir rapor hazırlamıştır.²⁹

Truman Doktrini beş ay sonra kabul edilecek Marshall Planı nedeniyle kısa süreli olmuş, Marshall Planı'ndan faydalanma çabasına giren Türkiye için de bayram havasında başladığı önemini yitirmiştir. Yapılacak yardımın kontrolü de Nisan 1948'de ECA'nın kontrolüne geçmiştir. Bu döneme kadar geçen süre içinde taahüt edilen 400 milyon dolarlık yardımın 337 milyon dolarlık kısmı verilmiş, bunun da 69 milyon doları, Türkiye'ye verilmiştir. Bu paranın çok büyük bir kısmı askeri amaçlar için kullanılmıştır.

1947 Ekim ayı ile 1948 Eylül ayı arasında Türkiye'ye 72.887.405 dolarlık yardım yapılmıştır. Kullanım alanlarına göre dağılımı şöyledir.

29 Turkish Balance Sheet, Statesman and Nation, Public Record Office, London, FO 371/78695/R1193

Kara Kuvvetleri	56.675.156 Dolar
Deniz Kuvvetleri	11.955.334 Dolar
Yol Yapımı ve Askeri Alanlara	5.000.000 Dolar ³⁰

Türkiye'ye yapılan yardımlar takip eden yıllar içinde de devam etti. Amerika NATO'ya üye olmamasına rağmen, kendi güvenlik sahası içinde gördüğü Türkiye ve Yunanistan'a yardım edebilmek için, Ortak Savunma Yardım Kanunu'nu çıkardı. Bu kanuna göre, hazinenin başka bir amaca tahsis edilmemiş parasından 211 milyon doları aşmamak üzere, 22 Mayıs 1947 tarihli kanun şartlarını yerine getirmek üzere NATO üyeleri ve Yunanistan, Türkiye, İran, Kore ve Filipinler'e askeri yardım yapılacaktı. 1949 ve 1950 yılları içinde Türkiye'ye 75 milyon dolar civarında yardım yapıldı. 1951'de bu yardım iki katına çıkarıldı. Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye 4 yıllık süre içinde 400 milyon dolar civarında yardım yapılmış oldu.³¹

Bu yardımın en çok etkili sahalardan biri de eğitim alanında olmuş ve özellikle teknisyenlerin yetiştirilmesinde büyük katkılar sağlanmıştır.

Türkiye, Truman Doktriniyle "Küçük Amerika" olma yolunda ilk ve büyük adımını atmıştır. Kamuoyunda müthiş bir Amerikan hayranlığı uyandırılmış, Amerika'nın yaptığı yardım, sanki bundan Amerika'nın menfaati kesinlikle yokmuş da sadece çok büyük ve cömert bir ülke olduğu için dünyayı komünizm tehlikesinden sırf iyiliğinden dolayı kurtarmaya çalışıyormuş gibi bir imaj uyandırılmış ve bu adeta Türk Hükümeti'nin bu konudaki vizyonunu yok etmiştir.

Türkiye, dış politikada arzu ettiği şekilde yolunu belirlemiş, Amerika'nın yardım etmesinden aldığı cesaretle Batı Bloku'na yönelmiş ve Amerika'nın Ortadoğu ile ilişkisi açısından Türkiye'nin stratejik bir konumda olmasının, Truman Doktrini'nin ilanında önemi büyük olmasına rağmen, Doğu'ya tamamen sırtını çevirmiştir.³² Arap ülkeleriyle ilişkilerini azaltırken, İsrail'i tanıyan ilk ülkelerden birisi olmuştur.³³

Amerikan Yardımları, İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan sistem tartışmaları sonucunda, çok partili rejime geçiş sürecini de hızlandırmıştır. Yardım konusunda

30 Oral Sander, **Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964**, s.31

31 Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1944**, s.31-32

32 Dankwort A. Rustow, **Unutulan Müttefik**, s.130

33 Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası** s.25,31

itirazların en çok odaklandığı noktalardan biri de, Türkiye'nin demokratik bir ülke olmayışı ile ilgili idi. Türkiye bu tepkilerden kurtulmak ve daha çok yardım alabilmek için, iç politikasında da bazı değişiklikler yapmak zorunda kalmıştı.

2.3 Türkiye'de Marshall Planı Süreci

Türkiye, ekonomik sorunları ile kendi başına başa çıkamayacağına inanıyordu. 1946 yılı bütçe takdim konuşmasında Maliye Bakanı M. Esat Sümer, ekonomik sorunları çözebilmek için, uzun süreli iç borçlanmadan ve dış kredilerin gerekliliğinden bahsediyordu. Bunu takip eden yıllarda da, dış krediler bütçe takdimlerinde geniş yer alacaktır.³⁴

Truman Doktrini'nin askeri amaçlı olması ve ekonomik açıdan bir girdi yapmaması nedeni ile hükümet, ekonomik alanda rahatlayabilmek için, başka kaynaklar aramaya yöneldi. Başbakan Recep Peker, New York Times Gazetesine verdiği bir demeçte şöyle diyordu:

“Türkiye'nin askerlikten başka işler için yardıma ihtiyaç hissetmesi, bugünkü Türkiye'nin kendi haricindeki sebeplerden ileri gelmektedir. Gündelik hayatın normal ihtiyaçları için Türkiye'nin iktisadi yardıma ihtiyacı yoktur; fakat Türk Ordusu bugünkü seviyesini muhafaza edecekse, ve sanayi gelişme ile sosyal yardım işleri layıkıyla ıslah edilecekse, bunlar için ayrı paraya ihtiyaç vardır.”³⁵

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığınca, 1947 Martında hazırlanan belgede, Türk ekonomisinin ve sanayisinin uygun koşullarda olduğu ve altın ve döviz bakımından da durumunun iyi olduğu belirtiliyordu. Ekonomik sıkıntının nedeninin, büyük bir kitleyi silah altında tutmaktan kaynaklandığı belirtilen belgede, ekonominin askeri yük azaltıldığı takdirde rahatlayacağı anlatılıyordu. Fakat yardım kanunu ile gelen askeri malzemeler, bu rahatlamayı sağlamadı. Çünkü karşılıksız olarak verilen 100 milyon dolarlık (280 milyon T.L.) savaş artığı malzemenin bakımı ve yedek

34 Oral Sander, a.g.e., s.44

35 T.C. Başbakanlık Arşivi, Cumhuriyet Arşivi, 17.4.1947 tarih ve 12.70.5 no'lu belge

parçaları için bütçeden yılda yaklaşık 143 milyon dolar (400 milyon T.L.) ayrılması gerekiyordu.³⁶

Öyle bir inanış hakimdi ki, ekonomik kurtuluşumuz bize dışarıdan uzanacak bir ele bağlıydı. Truman Doktrini'nin devamında ilan edilen Marshall Planı, bizim beklediğimiz mucizeydi. Amerika, bizi Sovyet tehdidinden kurtardığı gibi, ekonomik darboğazdan, dış borçlardan, üretim sıkıntısından kurtaracaktı. Bu nedenle, Marshall Planı'na yaklaşımımız da, Truman Doktrinin'den farklı olmamıştır.

2.3.1 Paris Konferansı ve Türkiye'nin Marshall Planı Dışında Kalışı

Marshall Planı'nın nasıl uygulanacağına karar vermek için 12 Temmuz 1947'de Paris'te onaltı ülkenin katılımıyla yapılan konferanstan ve çalışmalarından daha önce bahsetmiştik. Şimdi de, bu konferanstaki gelişmeleri Türkiye açısından inceleyeceğiz.

Türkiye, konferansın her aşamasında yer almıştır. Fakat, konferans süresince, aktif olarak çalışmalara katılamamıştır. Konferansın başından sonuna kadar, katılan ülkeler arasında fark gözetme temayülü olmuş, İngiltere, Fransa, kısmen de İtalya OECC'nin kuruluşunda başlıca rol oynamıştır. Diğer tüm komiteler üzerinde de kurdukları İcra Komitesi sebebi ile ağırlıklarını hissettiren bu devletler, sonuçta yardımdan en çok pay olan ülkeler olmuşlardır.

OECC, çalışmalar sonunda önce de belirttiğimiz gibi, her ülkeden yardım ihtiyaçlarını bildiren bir rapor hazırlamalarını istemişti. Türkiye'nin hazırladığı raporu, 2 Şubat 1948 tarihli meclis oturumunda, Zonguldak Milletvekili Emin Erişirgil'in, Avrupa kalkınmasını hedef tutan Marshall Plânı'nın tatbik şekli hakkındaki sözlü sorusuna karşılık olarak, verdiği cevapta, Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak şöyle açıklıyordu:

“Türkiye Hükümeti, Paris'te Komitenin yolladığı sual varakalarına verdiği cevaplarda, bir taraftan bugünkü istihallerimizi, bunu kendi gayretlerimiz, ve mevcut vasıtalarımızla ne kadar çoğaltabileceğimizi, bunlardan ne miktarını içerde istihlâk edebileceğimizi ve ne miktarı diğer devletlere verebileceğimizi, ithal ihtiyaçlarımızın neler olduğunu ve ilerde ne suretle inkişaf edebileceğini, diğer taraftan istihali

36 Baskın Oran, a.g.e., s.536

çoğaltmak için ne gibi yardımlara ve malzemeye ihtiyacımız bulunduğunu, bu yardımlar yapıldığı takdirde istihsaline suretle inkişaf edebileceğini bildirmiştir. Bu bilgilere göre, memleketimizin gerek ziraat, gerek madenler vesaire gibi iptidaî maddeler istihsalâtını Avrupa'ya müessir bir şekilde faydeli olabilecek bir dereceye çıkarmak için, plânın yürürlük süresince, 1 Temmuz 1947 fiyatlarına göre 615 milyon dolarlık malzemeye ihtiyaç bulunduğu tesbit edilmiştir.”³⁷

Başbakanlığa sunulan raporda Ali Rıza Türel, Pariste’ki Türk heyetinin çalışmaları için şunları söylemekte idi:

“Bizim verdiğimiz malumat ve bildirdiğimiz ihtiyaçlar incelenerek, umumiyetle nazarı dikkate alınmış ve böylece zirai ve sınai sahada istihallerimizin artırılması, iktisadi kalkınma planlarımızın gerçekleşmesi yolundaki düşüncelerimize ve isteklerimize teknik komitelerin raporlarında yer verildiği gibi, sonuçta umumi rapora da geçmiş bulunmaktadır. Kabul ettirmekte güçlük çektiğimiz hususi meseleler şunlardır:

1. Amerikan yardımından bilhassa, ziraatımızın modern vasıtalarla cihazlandırılması temini yolunda faydalanabilmek, konferanstaki çalışmalarımızın başlıca hedefi olmuştur.
2. Bundan başka, memleketi elektrikleştirme planlarımızı, Avrupa İktisadi Kalkınma Programı çerçevesi içine dahil ettirmek olmuştur.
3. Sonuncusu ise konferansta öne çıkmak isteyen memleketlere karşı verdiğimiz mücadeledir”³⁸

Gerçekten de plan görüşülürken, isteklerimizi kabul ettirmek te zorlanıyorduk. Fakat konuyla ilgili olarak hazırlanan bir İngiliz belgesine göre, sorun Türel’in bahsettiği gibi konferansta öne çıkmaya çalışan ülkelerde değil, Türk yetkililerin hazırladığı raporda ve Türk yetkililerin kendisinde idi.

“Marshall Planı dışında tutulmaları Türkler için tam bir hayal kırıklığı oldu. Genel kanı şudur ki, türkler kendi davalarını Paris’te iyi anlatamadılar. ...Türkler kendi

37 Ayın Tarihi,2 Şubat 1948, Ankara

38 T.C. Başbakanlık Arşivleri, Cumhuriyet Arşivi

davalarını da, dış temsilcilerinin midelerini fazla beslenmekten bozduğu gibi bozmuştur.”

Yine bu belgeye göre, Türkiye konferansta çok kötü temsil edilmiştir. Türkiye, Demokrat Partinin de belirttiği gibi, dışarıda daha iyi temsil edilmek istiyorsa, dışişlerinde bir revizyon yapmalı ve şaraptan ve kadından çok ülke sorunlarına önem veren ve yeterli bilgi seviyesine sahip kişiler görevlendirilmelidir. Türk heyeti, gerçekten de konferansa yeterli bir hazırlık yapılmadan gitmiş ve kendilerine sorulan sorulara oldukça karışık cevaplar vermiştir. Yardıma neden ihtiyacımızın olduğu anlatılırken de, Türkiye'nin ekonomik durumu olduğundan iyi gösterilmiştir.³⁹

Paris Konferansı'nda hazırlanan ve Washington'da son şekli verilen Avrupa Kalkınma Programı'nda, Türkiye'den nasıl bahsedildiğini Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, konuşmasının devamında şöyle anlatıyordu:

“Arkadaşlar, okuduğum vesika, Türkiye'ye yardım meselesinin Amerika'da hazırlanmış ana vesikasıdır. Tasarının ikinci kısmını teşkil eden ‘Kalkınma Programında Türkiye'nin Rolü’ bahsinde şöyle deniyor:

Türkiye'nin kalkınma programındaki başlıca rolü, ana ihtiyaç maddeleri istihsalini, Avrupa'nın ve dünyanın ihtiyaçlarına uygun olarak arttırmaktır. Bunu, Türkiye'nin ziraat, ulaştırma, maden teçhizatını ve diğer teçhizatı ve bu teçhizatı müessir olarak kullanılabilmesi için lüzumlu teknik yardımın sağlayacağı umulmaktadır. Türkiye, bu maddelerin teminini kendi kaynaklarıyla finanse edecek durumda olmak gerektir.

...Türkiye'nin Paris Konferansı'na sunduğu ithalât ve tediye muvazeneleri tahminleri, ileri görüşlü ve uzun vadeli kalkınma programı ihtiyaçlarını ihtiva ediyordu. Bu programa ait plânlar halâ umumî olarak tekemmül safhasındadır. Fakat beş veya daha fazla sene için senede 100 milyon dolarlık geniş bir sermaye yatırılmasını icabettirmektedir. Bu gelişme programının bir çok tarafları esas itibariyle Avrupa'nın Kalkınma Programı dışında kaldığından, Türk planının yalnız doğrudan doğruya Avrupa'nın kalkınmasına yardım edecek ilgili kısımlarını nazarı dikkate almak mümkün olmuştur

...Bu rapordaki Birleşik Devletler tahminlerine ulaşılırken, Amerika Birleşik Devletleri teknisyenleri başlangıç noktası olarak Avrupa iktisadî İşbirliği Komitesinin

39 Orhan Oğuz, Marshall Planı, İstanbul, 1966, s.14

raporundaki tahminlerinden istifade etmişlerdir.

Türkiye, ekonomisi ve ihracatı bakımından daha ziyade ziraî bir memleket olduğundan, kalkınma programının tamamı bakımından ziraî istihsalde umulan artış sınai istihsaldeki artmadan daha büyük bir ehemmiyeti haiz olacaktır. Sınaî istihsal, yaşama seviyesinin uzun devreli yükseltilmesi yönünden memleket ekonomisi için birinci derece ehemmiyeti haiz olacaktır. Bu gayeye erişebilmek için, ziraî işçilikte esaslı bir randıman artışı ve önemli bir makineleşmeyi peşinen kabul etmek gerektir. Amerika Birleşik Devletleri teknisyenlerinin, Türk hububat istihsal tahminleri, kalkınma devresi zarfında bütün hububatta yüzde 10 artış beklemenin daha realist olacağını ifade etmektedirler. (Türkiye'nin verdiği tahminler yüzde 30 artış gösteriyordu.) İstihsaldeki bu çoğalma ihracatta da esaslı artışa yol açacaktır.

Kalkınma programı gereğince, yeniden madenlerde kullanılacak makine temin edileceğini farzederek, Amerika Birleşik Devletleri teknisyenleri, gelecek dört sene zarfında istihsalin yüzde 50 artabileceğini tahmin etmişlerdir.

İhracatımız faslında: Birleşik Devletler mütehassısları, Türkiye'nin 1946 takvim yılı ihracatı olan 214 milyon dolara mukabil, 1948 ilâ 1949 ihracatının 270 milyon dolar tutacağını tahmin etmektedirler, denildikten sonra 1948 - 1949 durumu için şu neticeler gene Amerikalı teknisyenler tarafından tahmin olunuyor. İhracatın kıymet itibariyle takriben yüzde 45'i, kalkınma programına katılan diğer memleketlere sevk edilecektir. Bu memleketler, Türkiye ekmeklik hububat ihracatının yüzde 50 sini, diğer hububat ihracatının hepsini, kuru meyva ihracatının yüzde 45'ini ve bütün ihracatın takriben yüzde 33'ünü alacaklardır. Buna ilâveten kalkınma programına katılan memleketler de Türkiye et ihracatının, hayvani ve nebatî yağların, küsbenin ve diğer ziraî mahsûllerin hatırı sayılır kısımlarını alacaklardır. Amerika Birleşik Devletlerinin, Türk ihracatının kıymet itibariyle yüzde 15-20'sini başlıca tütün ve bundan başka az miktarda deri ve av derileri, madenler ve diğer muhtelif ham maddeler alacağı ümit edilmektedir. Diğer Amerika memleketleriyle yapılacak ticaretin ehemmiyetsiz olacağı tahmin edilmektedir.

Nihayet, Türkiye'nin Avrupa'nın umumî kalkınmasına yardımı bakımından Amerika'da şu neticeye varılıyor:

Her ne kadar Türk ihracat maddelerinden hiç biri, miktar itibariyle bütün Avrupa'ya başlı başına malzeme temini bakımından büyük bir ehemmiyeti haiz değilse de, Türkiye müşterek kalkınma gayretine oldukça önemli yardımda bulunabilecek

durumdadır.

...Marshall yardım plânı çerçevesi içinde Türkiye'ye ait bu Amerika'lı teknisyenler raporu, umumî bakımdan, memleketimiz hakkında gayet iyi niyetli bir görüşle hazırlanmıştır.

- Bu rapor, Türkiye'nin ileri sürdüğü dileklerin esas itibariyle haklı olduğunu kabul ediyor.

- Türkiye'nin, çok ağır millî müdafaa yükünün, ekonomik gelişmelere engel olduğunu açıkça teyid ediyor.

- Bu rapor, Türkiye'de ziraat ve maden islerinin makineleşmesi, yol ve limanların ve elektrik işlerinin başarılması lüzumunda bizimle birliktir.

- Ziraat ve maden istihsalimiz yeni makine ve levazımla bezenirse, Türkiye'nin Avrupa kalkınmasına önemli derecede yardım edecek duruma girebileceği teslim ediliyor. Türkiye'ye gelince, Amerikalı dostlarımız dediler ki, ilk 15 aylık ve 6.5 milyarlık kredi devresinde, Türkiye'nin, kendisine lâzım olan ziraat ve maden makinelerinin, peşin dolarla satın alabileceği neticesine teknisyenlerimiz varmıştır. ...Teknisyenlerimizce hazırlanmış bu rapor ve rakamların kanunî bir mahiyeti yoktur....Türkiye Hükümetinin Avrupa kalkınmasına yardım edebilmesi için krediye ihtiyacı olduğunu belirten malûmat ve hesapları nazarı dikkate alınabilir ve Türkiye, şimdiden, ekonomik kalkınma istikrazı için Milletlerarası Bankaya da müracaat edilebilir. Amerika bu sahada da kendisine müzaheret edecektir.

Biz, kendilerine, Türkiye'nin bu devrede dahi lüzumlu makineleri satın alacak döviz stokları olmadığını ve elimizdeki altın stokunun, Amerikalı teknisyenlerin hazırladığı raporda da belirtildiği şekilde, hiç bir dış yardım ve kredi ile yapılamıyacak anda millî ihtiyaçlarımıza karşılık olduğunu söyleyerek ziraat ve maden istihsallerini arttıracak makinelerin, Türkiye'ye de kredi ile verilmesi zaruretini ifade ettik. Ekonomik kalkınma plânı çerçevesi içinde, ziraat ve maden istihsaline tesiri olan yol, liman, su, elektrik enerjisi gibi işler için milletlerarası bankadan istikraz istemek zorunda bulunduğumuzu anlattık. Dileklerimizi, Türkiye'ye ve Türkiye'nin kuvvetlenmesine büyük değer veren her zamanki yardım arzusu ile karşıladılar.”

Necmeddin Sadak'ın bu konuşması, kafalardaki soru işaretlerine cevap vermek için yapılmıştı. Fakat aslında kendi içinde çelişen ifadeler vardı. Amerika'nın bizim durumumuzu anladığını söylerken, yapılacak yardımın şekli ve miktarı hakkında hiç bir

bilgi veremiyordu. Ayrıca, bahsettiği gibi Amerika'lı teknisyenler kalkınmamız için gerekli olan kaynağı, peşin parayla karşılayabileceğimizi belirtmişler ve bizi Dünya İmar Bankası'na yönlendirmişlerdi. Üstelik ileride de belirteceğimiz gibi, Türkiye'nin sadece tarım ve maden işletmeleri konusundaki kalkınması destekleniyor, sınai kalkınmasından hiç bahsedilmiyordu.

Sonuç olarak, Türkiye'nin, savaş yıkımı problemi olmaması nedeniyle, diğer ülkelerden farklı bir konumda olduğu ve Türkiye'nin savaş sonrası elinde altın ve döviz rezervi olduğu ve diğer Avrupa ülkelerinden ayrı tutulması gerektiği kanaatine varılmış, Türkiye Marshall Planı dışında bırakılmıştır.⁴⁰ Zaten Türkiye hakkında böyle bir düşüncenin hakim olduğu ortamda, bir de Türk Heyeti çelişkili, yetersiz cevaplar verip, Türkiye'nin durumunu daha iyi gösterince, Türkiye plana dahil edilmemiştir. Ancak Türkiye'ye plan çerçevesinde, "Rüçhan Hakkı" denilen, peşin para karşılığı elde edilmesi güç olan malları satın alabilme olanağı sağlamıştır.⁴¹

Bu Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılayamazdı. Ayrıca belirtildiği gibi endüstriyel kalkınmamızı normal ticari yollardan da sağlayamazdık. Marshall Planı'na muhakkak dahil olmalıydık. Zonguldak Milletvekili Emin Erişirgil, 2 Şubat 1948 tarihli meclis oturumunda verdiği soru önergesinde, rüçhan hakkının bizim için çözüm olmadığını anlatıyordu.

"Arkadaşlar, ben Amerikan dostlarımızla olan görüşmelerin iyi bir sonuca varacağına inanmak isterim. Peşin dolarla, yeter seviyede istihsal vasıtası temin edemeyeceğimize göre, "Peşin para ile ısmarlıyacağımız makinelere size rüçhan hakkı verdik, Avrupa'nın kalkınmasına katılabilirsiniz" demek, Türkiye'yi Avrupa'nın dışında tutmaktan başka bir şey değildir. Milletlerarası İmar Bankası'ndan borç para almakla, Marshall Plânı içinde kredi alma arasındaki farkı bilmemeziğe gelemeyiz. Bizim istediğimiz Avrupa kalkınmasında vazife almaktır. Ben, Türkiye'nin Avrupanın kalkınmasına geniş şekilde iştirak etmesi Amerika'nın da menfaatindedir, diyorum. Ve bunu dostlarımızın ergeç anlayacaklarına şüphe etmek istemiyorum."⁴²

40 İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Savaş Sonu Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı**, s.10-11

41 Orhan Oğuz, **Marshall Planı**, s.14

42 Ayın Tarihi,2 Şubat 1948,Ankara

Türkiye'nin planın dışında tutulması, Türkiye'de de geniş yankılar uyandırdı. Amerika'nın, Türkiye'yi yalnız bırakmasından duyulan endişe, ekonomik sıkıntıların artacağı düşünceleriyle birleşmiş ve hükümet bu konuda ağır eleştiriler altında bırakılmıştır. Sovyet tehdidine karşı yapılan ve Truman Doktrini'nin devamı niteliğinde olan, Batı Avrupa'nın iktisadi gelişimini sağlayacak olan bu planın dışında bırakılan Türkiye için, bu tekrar yalnız kalmak demektir. Marshall Planı'na dahil edilmemiz, bizi tekrar Amerika'nın sağlayacağı güvenli ortama sokacaktı, şu an güvensiz ve yalnızdık.

Rize Milletvekili Dr. Fahri Kurtuluş'un, 26 Ocak 1948 tarihinde verdiği soru önergesinde Hükümete sorduğu sorular da bu endişeleri açıkça dile getiriyordu.

“1. Amerikan yardımı hakkında bütün tahminler lehimize cereyan ederken, birdenbire son zamanlarda Amerikan havasının değişmesine sebep nedir?

2. Hakkımızda böyle düşünmeye ve bizi zengin bir devlet gibi kabul ve ilan edilmesinde Amerika'yı yanlış yollara sevk eden amiller nelerdir?

3. Bu hususta Amerika'daki memurlarımızdan Hükümete ne gibi malumat gelmiştir?

4. Amerika'nın bu hareketinden sonra Rusya'nın jesti olmuş mudur?”⁴³

Ayağımıza kadar gelen tarihi bir fırsatı yetersizliği nedeniyle kaçırdığı iddia edilen CHP hükümeti, Demokrat Parti'nin de ağır suçlamalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Muhalefetin ve kamuoyunun olaya tepkilerini, Nadir Nadi, 27 Ocak 1948 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde şöyle anlatıyordu;

“Marshall Planı meselesinden doğan vaziyet, iktidar partisine karşı muhalefete yeni bir hücum mevzuu kazandırdı gibi görünüyor. Malî takatimizin içeriye ve dışarıya başka başka şekillerde aksettirildiğine, hükümetin samimiyetten daima uzak kalmayı tercih ettiğine dair sert yazılar okuyoruz. Demokrat Parti Başkanı Sayın Celâl Bayar da evvelki gün Eskişehir'de bu mevzuu ele aldı ve ekonomi sahasında, üç çadırılı bir aşiret reisinin bile bu derece sakat ve bilgisiz davranamayacağını iddia etti. Muhaliflere bakılırsa gerçek malî imkânlarımız, Amerika Birleşik Devletlerine olanca açıklığıyla vaktinde anlatılabilseydi, şimdi hükümetimiz içinde bocaladığı güç duruma katiyen girmeyecekti.

Birbirini tutmayan samimiyetsiz yollara saplanıp kalınmakla büyük hata işlenmiş,

43 T.C. Başbakanlık Arşivleri, Cumhuriyet Arşivi, Ankara, 30.01.1948 tarih ve 42.251.3 no'lu belge

fırsatlar kaçırılmıştır. Ekonomi ve finans alanında muhalefetin şiddetli tenkidlerine ihtiyaç duyduğumuz meydandadır. Beklediğimiz tenkidlerin en haklıları da şüphesiz bu mevzularla ilgili olanlardır. İdeoloji bakımından Halk Partisinin ikiz kardeşi sayılan Demokrat Parti, şimdilik ancak iktisadi ve malî tatbikat ayrılıklarında kendi şahsiyetini gösterebilecektir.”

Planın hazırlanması aşamasında, tarafsız ülkeler olan Portekiz ve İsviçre ile aynı kefeye konmamız tepkileri artırmıştı. Bizim tarafsızlığımız, Sovyetler’in baskıları sonucunda, pek te öyle ekonomiyi etkilemeyecek gibi olmamıştı. Silahlı Kuvvetlerimiz, hep tetikte beklemiş ve her an harbe girilecek gibi hazırda bekletilmişti. Bu da iktisadi kalkınmamızı olumsuz etkilemişti. Ayrıca altın ve döviz birikimimiz de hızla erimişti. Ekonomimiz dış krediye ve yardıma ihtiyaç duyuyordu.⁴⁴ Bu sıkıntıları, ne rüçhan hakkıyla, ne normal ticari yollarla, ne de Marshall Planı haricinde önerildiği gibi daha yüksek faizli kredilerle çözmemiz mümkün görünmüyordu.

Bütün bu sorunların çözümünün Washington’a direkt olarak anlatılmasının uygun olacağını düşünen Türkiye, gelen yoğun tepkilerin de etkisiyle, doğrudan doğruya Washington Hükümeti’ne durumumuzu anlatmak ve Amerika’nın Türkiye hakkındaki yorumlarını tekrar değerlendirmesini sağlamak üzere Hazine Müdürü Sait Ergin’i görevlendiriyordu.⁴⁵

“Marshall Plânı’nda Türkiye’ye verilen mevki kredi ile yardım değil, dolar ile peşin ödeme esasına dayanan yardım şeklidir. Bu kararda bir yanlışlık olduğunu izah etmek için Hazine müdürü Sait Ergin Londra yolu ile Vaşington’a gönderiliyor. Tabii olarak diğer diplomatik vasıtalarla bu teşebbüsler desteklenecektir ve desteklenmek lâzımdır.

Maliye Bakanı Halit Keşmir’in gazetecilere verdiği bir demeçte Marshall Plânı ile Amerika’dan kredi yardımı görmemiş olsak bile Milletlerarası İmar Bankası’ndan kredi bulabileceğimizden bahsedildiğini okuduk. Bu tarzda bir düşünce, Marşal Plânından faydalanmak için yapılan teşebbüslerin gevşek tutulmasına sebep olmamalıdır.

Zira Milletlerarası İmar Bankası’ndan alınacak kredinin şartları ile Marşal Plânı’na bağlı kredilerin şartları arasında büyük farklar vardır. Marşal Plânı ile verilecek

44 Cemal R. Eyüboğlu, **Marshall Planı ve Türkiye** s.137

45 T.C. Başbakanlık Arşivleri, Cumhuriyet Arşivi, Ankara, 23.01.1948 tarih ve 030.18.01/15.85.6 no’lu belge

kredilerin bir kısmı hibe, diğerk bir kısmı ödeme şartları son derecede hafif para yardımı şeklinde olacaktır. Halbuki Milletlerarası İmar Bankası'ndan alınacak kredi alelade haricî istikrazdır. Aradaki farkın ehemmiyetini daha fazla izaha hacet yoktur.

Harpten zarar görmüş memleketleri kalkındırmak için Birleşik Amerika'nın bir fedakârlık olarak kabul ettiği Marşal Plânı'ndan faydalanmamız için, gerekli olan hiçbir teşebbüsü ihmal etmemeliyiz. Paris Konferansın'da memleketimizi temsil eden Ali Rıza Türel'in gazetecilere verdiği izahata göre Marşal Plânı'nda Türkiye'ye 550 milyon dolar kredi verilmesi esası kabul edilmiş olduğu halde, sonradan Vaşington'da değişiklik olmuş. Şu halde, bu işde bu hatayı düzeltmek için bu değişikliğin neden ileri geldiğini anlamağa ve ona göre müdafaanın yapılmasına ihtiyaç vardır. Amerika maliyecilerinin, Türkiye'yi, İsviçre ile Portekiz'e kıyas ederek krediye muhtaç bir memleket diye hüküm etmelerinde iki sebep hatıra gelir:

1. Merkez Bankasında altın ve döviz ihtiyatlarımıza mübalâğalı bir kıymet takdir edilmiş olması. Merkez Bankasındaki altın ve döviz ihtiyatlarımızın hakiki kıymetinin neden ibaret olduğunu birkaç gün evvel Maliye Bakam Halit Nazmi Keşmir, Nevyork Times gazetesi muhabirine açıkça göstermek zaruretini duydu.

2. Recep Peker hükümetinin 7 Eylül kararlarından sonra harice yapılan siparişlere çok geniş mikyasta döviz vermiş bulunması.

Filhakika 1946 Eylülü ile 1947 Eylülü arasında harice pek çok mal sipariş edilmiştir. Ve Recep Peker hükümeti bu siparişlerin sahiplerine elinden geldiği kadar döviz vermiştir. O kadar ki altın stoklarımızın bir kısmı bu yolda erimiştir. İktisadi ve malî hâdiselerin gelişmesi gösterdi ki hükümetin döviz bütçesini bu derecede açık tutması hatalı bir hareket olmuştur. Hasan Saka hükümeti bu hatalı yoldan geri dönmüştür. Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp, 1943-1944 senelerinde Amerika'ya sipariş edilen mallara döviz verilecek olursa iflâs tehlikesi ile karşılaşacağımızı söyledi, Fakat Recep Peker Hükümetini hatalı yola sevkeden sebebin, memlekette umumi bir şikâyet konusu olan pahalılık olduğunu da unutmamak iktiza eder. Recep Peker Hükümeti ithalât eşyasındaki pahalılığın piyasadaki mal kıtlığından ileri geldiğini ve az zaman içinde memlekete çok mal gelirse fiyatların düşeceğini düşünmüştür.

Bu itibar ile 7 Eylül kararlarından sonra ithalât için fazla dövizler verilmesi memleketin malî takatının yüksek olmasından değil, bir pahalılık buhranına karşı

devletin takati üstünde malî fedakârlık göze alınmasından doğmuştur. Amerikanın yetkili çevrelerine, gerektiği takdirde, bu nokta pek kolay anlatabilir.”⁴⁶

2.3.2 Türkiye'nin Marshall Planı'na Dahil Edilmesi

Washington'a direkt olarak taptığımız teklifin sonucu aslında beklediğimiz gibi olmadı. Çünkü bizim yardımdan anladığımızla, Amerika ve Avrupa'nın Türkiye'nin yardımı kullanmasını istediği alanlar arasında büyük farklılıklar vardı. Paris Konferansında yaşadığımız hayal kırıklığını sebepleriyle anlatan, daha önce de bahsi geçen İngiliz belgesi, bu farklılıkları açıkça ortaya koyuyordu. Belge, Avrupa ve Amerika'nın Türk ekonomisini Avrupa Kalkınma Programı açısından, görmek istedikleri yeri ve Marshall Planı'ndan faydalanmak isteyen Türkiye'nin, yardımdan faydalanacağı alanları şu şekil de anlatıyordu:

“Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı'na sunduğu, sınai gelişimiyle ilgili olarak hazırlamış olduğu plan, Marshall Yardımı'nın yapılması açısından uygun bir alan değildir. Karabük'ün, kağıt fabrikalarının, büyük enerji santrallerinin, çimento fabrikalarının genişletilmesi normal ticari yollardan yapılmalıdır. Eğer bunun için gerekli olan finansman, tek seferde bulunamazsa Türkler bu konuda sabırlı davranmalıdır.

Eğer Türkiye, Marshall ailesinde üzerine düşeni yapmak istiyorsa, tarım, ulaştırma ve madencilik konularına eğilmelidir. Soru bunu maddi olarak karşılayıp karşılayamayacağı ile ilgilidir.”

Amerikalı uzmanların hazırladığı rapor da, İngilizlerin hazırladığından daha farklı değildi. Onlar da Türkiye'nin önceliklerinin, yardım planının amacıyla aynı doğrultuda olmadığını söylemişlerdir. Bu konuyu 19 Ocak 1948 tarihli «Yeni Gazete»'de Asım Us, şu cümlelerle ifade ediyordu.

“Memleketimizin Sovyet Rusya karşısında tehlikeli bir durumda bulunduğunu gören Amerika, yüz milyon dolarlık askeri bir yardım kararını verdi... Fakat bundan başka bir de Amerika'nın Marşal Plânı ile on altı Avrupa Devletine yapacağı yardım işi vardır. Bu on altı Avrupa devleti arasında Türkiye de bulunmaktadır.

46 Ayın Tarihi, Yazan: Asım Us, 27 Ocak 1948 tarihli «Yeni Gazete», İstanbul

Marşal Plânı hakkında Vaşington'da açıklanmış olan kararlardan anlaşıldığına göre, Amerikanın bu plân gereğince Türkiye'ye yardımı, münhasıran zirai istihallerimizi düzenlemek ve artırmak ve bu istihallerden mümkün olduğu kadar Avrupa memleketlerinin de faydalanmalarına imkân hazırlamaktır. Marşal Plânının tatbiki halinde Türkiye, Avrupa iktisadi manzumesi içinde, harpten evvel Doğu Avrupa'nın yerine geçecek ve Batı Avrupa memleketlerine yiyecek yetiştiren bir ambar hizmetini görecektir.

Halbuki Türkiyenin hakikî bir kalkınma devrine girebilmesi için yalnız zirai ve madeni istihsalini artırmak ve bu istihallerden faydalanmak için yollarını yapmak da kâfi gelmez. Endüstri cihetinden, millî hudutlarımız dahilindeki istihlâk ihtiyaçları nispetinde de olsa Türkiyenin organize edilmeğe ihtiyacı vardır.”

Sonuç olarak, yardımı vermeyi kabul eden Amerika'nın ortaya koyduğu şartlar bunlardı. Türkiye, Avrupa'nın ambarı ve hammadde sağlayıcısı olacaktı. Bu şekilde, Avrupa savaşta çöken sanayisini tekrar inşa edecekti.⁴⁷ Türk yetkililer her ne kadar, bu şartları isteyerek kabul ettiklerini ima etseler de, bu Amerika'nın planladığı görev dağılımında, Türkiye'nin üstüne düşen paydı ve Türkiye kabul etmek durumunda kalmıştı.⁴⁸

Türkiye. Marshall Planı ile kendisine verilen bu görevi yerine getirecek fakat bunun sıkıntılarını çekecektir. Planı kabul ettiği andan itibaren, Amerikalı uzmanların da uygun bulmadığı, 1947 yılında uygulanmaya başlayacak olan üçüncü kalkınma planı, başlatılmadık bitirilmiş oluyordu.⁴⁹ 1947 Kalkınma Planı, savaş sürecinde yavaşlayan sanayiye, devlet yardımıyla atağa kaldırmak üzere hazırlanmış bir plandı. Türkiye bu planı, dolayısıyla kendi sanayileşme planını rafa kaldıracak ve Avrupa'ya hammadde sağlayacaktı, Avrupa ülkeleri sanayisini kalkındırırken, Türkiye'yi manavî gibi kullanacak, kendi sanayisini düzene koyduktan sonra da, Avrupa'nın artıracığı tarım ürünleri kapasitesiyle birlikte Türkiye'nin misyonu sona erecektir. Türkiye ise azalan ihracat miktarı, artan cari açığı, gelişmemiş sanayisi ve kilometrelerce karayoluyla ekonomik çıkmaza sürüklenecektir.

47 Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, s.174

48 İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*.437

49 İlhan Tekeli, Selim İlkin, , a.g.e., s.15

3. BÖLÜM

1948-1957 DÖNEMİ SÜRESİNCE MARSHALL PLANI'NIN TÜRKİYE'DE TATBİK EDİLİŞİNİN BASIN ARACILIĞIYLA İNCELENMESİ

3.1 1948-1949 Döneminin İncelenmesi

Türkiye Marshall Planı'na, çetrefilli bir yol takip ettikten sonra 4 Temmuz 1948 tarihinde, Ankara'da Amerika ile imzalanan "Ekonomik İşbirliği Anlaşması" ile dahil oldu.¹

Anlaşmanın başlangıç kısmında, Türkiye'nin 16 Nisan 1948 tarihinde imzalanan Avrupa Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nı ve Amerika'nın yardım doğrultusunda çıkartılan 1948 tarihli Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nı kabul ettiği belirtiliyordu.

Bu anlaşmaya göre, Türkiye Avrupa Ekonomik İşbirliği Anlaşması hedeflerine uygun olarak hareket edecek ve Amerika da Türkiye'ye kendi kanunları doğrultusunda yardım edecekti.² 4 Temmuz 1948 Türk Amerika Ekonomik İşbirliği Anlaşması da, 12 Temmuz 1947'de imzalanan askeri nitelikteki anlaşma gibi temel bir anlaşma niteliği kazanmış ve bu tarihten sonra imzalanacak ekonomik anlaşmalara örnek oluşturmuştur.

Anlaşmanın birinci maddesine göre, Amerika Türkiye'ye kanunda belirtilen sahalarda yardım edecek ve Türkiye de diğer Avrupa ülkeleri gibi, Avrupa Kalkınma Programı'nda belirtilen şekilde sürekli barış ve refahın sağlanması, yani yardımların esas amacına ulaşması için, gerekli olan ekonomik şartları başarmak için katılan diğer ülkelerle birlikte gayret gösterecektir.

İkinci maddesinde, Türkiye'nin önceden hazırlamış olduğu cetvellere uygun olarak bu yardımı kullanması, bu kaynakların kullanımının Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı tarafından takip edilmesi, sınai ve zirai alanlarda gelişme sağlamak, Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı tarafından belirlenmesi muhtemel üretim kapasitesine erişmek ve özellikle de gıda ve kömür üretimini artırmak amacıyla yapılacak projelerin

1 Düstur, 3.Tertip, 2.bs., C:29, s.1278

2 Marshall Planı ve Türkiye'deki Tatbikatı Hakkındaki Muhtıra, s.5

danışılması ve takip edilmesi ve Avrupa ülkeleri ile ticareti kolaylaştıracak tedbirlerin alınmasından bahsediliyordu.

Dördüncü maddeye göre, Türkiye Amerika'nın ihtiyaç duyacağı Türkiye menşeli malzemenin, iki hükümet arasında uyuşulacak makul satış, mübadele, takas şeraiti dairesinde, uyuşulan müddet devamınca ve miktarlarda ve malzemenin dahili tüketimi ve ticaret maksadıyla ihracı için, Türkiye'nin makul ihtiyaçları dikkate alındıktan sonra Amerika'ya transferini kolaylaştıracaktı.

Beşinci maddeye göre, Türkiye, Amerikan vatandaşlarının seyahatlerinin teşkilatlandırılması ve geliştirilmesi için Amerikan hükümeti ile işbirliği yapacaktı.

Altıncı madde, Amerika'nın Türkiye'de yardımın kullanılması ile ilgili olarak Türkiye'nin atacağı her adımı kontrol altına almasını sağlıyordu. Buna göre, iki hükümet içlerinden birinin talebi üzerine, bu anlaşmayla ilgili olarak yapılan işler ve tertiplere mütealilik herhangi bir mesele hususunda istişare edeceklerdi. Ayrıca, Türkiye, Türk hükümetinin anlaşma hükümlerini yerine getirmek üzere tasavvur veya kabul edeceği projeler, programlar, tedbirler hakkında ayrıntılı bilgiyi, anılan paralar, mallar ve hizmetlerin hakkında bir açıklama dahil olmak üzere yapılan işlere dair üç ayda bir olmak üzere tam bir açıklamayı, Amerikan hükümetinin gelişmeleri takip edebilmek için isteyebileceği herhangi bir malumatı, Amerikan hükümetine istediği zamanlarda ve fasılalarda vermeyi taahhüt ediyordu.

Yedinci maadde ile, Türkiye bu yardımlar ile ilgili geniş çapta yayın yapmayı kabul etmişti. Türk hükümeti, gerek doğrudan doğruya ve gerek Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı ile işbirliği yaparak, yardımla ilgili olarak yapılacak her türlü yayım için gerekli kolaylığı sağlayacak, bu tip yayını teşvik edecek ve anlaşma gereğince yapılan işlere dair tam izahatı her üç ay zarfında Türkiye dahilinde yayımlayacaktır. Anlaşma yapılırken, yayın yapma yükümlülüğü Türk basınına verilmesine rağmen, ilerleyen dönemde Amerikan basının konuyu kendi görevi olarak üstlendiği görülecektir. Bunu gerekçe gösteren Amerikalı basın mensuplarına, yasak bölgelere girme ve inceleme hakkı verilecektir.

Anlaşmanın sekizinci maddesine göre Amerikan hükümetinin verdiği görevleri Türkiye dahilinde ifa etmek üzere, bir Hususi İktisadi İşbirliği Misyonu kuracaktı. Türkiye, Amerikan Ekonomik İşbirliği Örgütü(ECA) temsilcilerinin, görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli olan tüm şartları sağlayacak ve görevleri süresince

diplomatik muafiyet sağlayacaktır. Bu temsilciler, idari bakımdan doğrudan Amerika'daki merkezin emrinde olmakla birlikte, siyasi yönden Amerikan Elçiliğine bağlıydılar.³

4 Temmuz tarihinde imzalanan bu bağlayıcı anlaşmanın imzalanmasını takiben, Türk Hükümeti de, anlaşmanın uygulanabilmesi için gerekli oluşumun hazırlanması çalışmalarına başlamış ve 15 Temmuz 1948 tarihinde Marshall Planı çerçevesinde yapılacak yardım ve temin edilecek Amerikan kredileri ile görevli olmak ve Başbakanlığa bağlı bulunmak üzere Amerikan Kredileri komitesi kurulması Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.

Bu karara göre komitenin kuruluşu ve görevleri aşağıda belirtildiği gibidir.

1. Komite bir başkan, başkan yardımcısı ile Tarım, Maliye, Ulaştırma, Ekonomi ve Bayındırlık Bakanlıklarından ayrılacak uzmanlardan kurulur. Komite başkan ve başkan yardımcısı Başbakan tarafından, uzman ve yadek uzmanlar ilgili bakanlar tarafından seçilir.

2. Amerikan kredileri komitesinin görevleri şunlardır:

a. Hükümetin görüşüne uygun olarak istenecek kredi mevzularında gerekli planları hazırlamak, Birleşmiş Milletler Avrupa İktisadi Konseyi, Avrupa İktisadi İşbirliği Organizasyonu ve Amerika Yardım İdaresi tarafından istenecek bilgileri toplamak ve göndermek, yapılacak iç ve dış müzakereleri icra ve idame etmek, plan kredi taleplerimizi ilgili yabancı merciler nezdinde savunmak.

b. Yapılacak yardımların tahsis edildiği maksatlar dışında kullanılmaması için gerekli tedbirleri almak ve istenen faydanın sağlanabilmesi için gerekli tedbirleri almak,

c. Yardımlarla yapılan işlerin yapılmış safhaları ve ilerleyişlerini takip ederek zaman zaman bunlarla ilgili teşekkül ve heyetlere bilgi vermek

ç. Türkiye'de teşekkül edecek Amerika misyonunun isteyeceği bilgileri vermek ve misyon ile ilgili Bakanlık ve daireler arasında irtibat sağlamak

d. Marshall Planı'na ilişkin diğer bütün işleri görmek

3. Komite yukarıdaki maddede yazılı olan işlerden ayrı olarak Milletler Arası Kalkınma ve İmar Bankası kredisi ile kalkınma programımızın icabettirdiği diğer kredilere ilişkin aşağıdaki işleri de yapacaktır.

³ Milletlerarası İktisadi İşbirliği Yayınları, Marshall Planı ve Türkiye'deki Tatbikatı Hakkındaki Muhtıra, , s.5

a. Kalkınma programlarımıza dahil işlere ilişkin projeleri hazırlamak ve Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına göndermek,

b. Banka tarafından istenilen ve istenilecek olan bilgileri toplayarak bankaya bildirmek,

c. Bankanın Türkiye'ye göndereceği misyonun Türkiye'deki incelemelerini idare ve bu işte gerekli dairelerle irtibatı temin etmek,

ç. Bu işlerle ilgili olmak üzere içeride ve dışarıda gerekli müzakereleri yapmak

4. Komite İktisadi kalkınma programlarımızın dış finansmana ilişkin olarak memleket içinde ve dışında yapılması gereken diğer bütün işleri de yapacaktır.

5. Bütün devlet daireleri ve Devlet Ekonomi Kurumları, komitenin istediği her türlü bilgileri vermek ve her türlü yardımda bulunacaklardır.⁴

Marshall Planı'nın başlangıcında, Türkiye'ye iki şekilde yardım temin edilmiştir. Bunlardan birincisi direkt yardım olup, Amerikan hükümetince Türkiye'ye dolarla yapılmaktadır ve Amerika'dan yapılacak mal ve hizmet mübayası için kullanılmaktadır. İkinci yardım şekli ise tiraj hakkı sureti ile muhtelif Avrupa memleketlerinde Türkiye'ye temin edilen satın alma imkanlarıdır.

1948/49 yıllarında Marshall Planından Türkiye'ye yapılan 49,7 milyon dolarlık yardımdan 22,148,000 dolarlık kısmı (umum yardımın %44,5 i) Tarım Bakanlığı'na ayrılmıştır. Bu yardımların büyük bir kısmıyla da, tarımda makineleşmeyi sağlamak amacıyla, direkt yardımla gönderilen, traktör, traktör pulluğu, biçer-döver, pikap kamyonet gibi araç ve yedek parçalarıyla, zirai ilaçlar ve kimyevi gübreler gibi malzemeler alınacaktı. Marshall Planı doğrultusunda getirilen bu alet ve makineler firmalar vasıtası ile temin ediliyor ve satılıyordu.

Bütün ticari işlemler Ziraat Bankası tarafından yapılacaktı. Firmalar sipariş ettikleri malın %25'ini nakit olarak ödeyecek, geri kalan kısmını dört yıllık süre içinde %2.5 faizle geri ödeyecekti. İthalatçı firmalar, Marshall kredisinden faydalanarak getirecekleri alet ve makineler için bunların umumi bedelinin %10'u nispetinde yedek parçayı, bu alet ve makinelerle birlikte veya malların gümrüğe geliş tarihinden itibaren en geç üç ay zarfında getireceklerdi.

Firmalar, Amerika veya diğer dış piyasalardan ithal edecekleri malları, Amerika iç

4 T.C Başbakanlık Arşivleri, Cumhuriyet Arşivleri, 15.07.1948 tarihli 030/18/01 116/48/10 no'lu belge

piyasalarında cari ve ECA tarafından tasvip edilen fiyatlar üzerinden getirecekler ve siparişlerinde bu hususu iş gördükleri yabancı firmalara kabul ve tasdik ettireceklerdi. Daha yüksek fiyatlarda yapılacak ithalat ECA tarafından kabul ve finanse edilmeyecekti.⁵ Bu protokol, Marshall Planı çerçevesinde ithali yapılacak diğer alet ve makinelerin alım şartlarına da ışık tutması bakımından önemlidir.

Avrupa ülkeleri arasındaki ticari ilişkileri kolaylaştırmak için de imkanlar sağlanmasını tavsiye eden Marshall Planı çerçevesinde, Danimarka ile, 15 Aralık 1948 tarihinde, bir ticaret anlaşması imzalanmıştır.

“Ticaret anlaşması, listesiz olup ticarî mübadelenin iki taraf umumî ithalât ve ihracat rejimleri dahilinde cereyan edeceği hükmünü ihtiva etmektedir. Tediye anlaşmasında, hesapların dolar üzerinden tutulması, bakiyeler için altı aylık mal ile tasfiye müddeti ve bundan sonra kalacak alacakların da sterlin veya iki tarafın mutabık kalacakları başka bir dövizle tasfiyesi esası kabul edilmiştir.

Ayrıca karşılıklı 200 bin dolarlık bir finansman hükmü mevcuttur. Avrupa milletleri arası çok taraflı para takas anlaşmasına uygun olarak, Danimarka lehine mevcut 1,5 milyon dolarlık tiraj hakkından bu memleketin memleketimizden mal mubayaa etmesi suretiyle istifade anlaşmada yer almış bulunmaktadır. Anlaşma 1 Ocak 1949 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek ve 15 ay için muteber olacaktır.”⁶

Türkiye'nin aldığı yardımlar konusunda çelişkili rakamlar olmakla birlikte, Türkiye 1948-49 yılı içinde 49.700.000 dolar almıştır. Bu miktarın 38.000.000 doları ödünç ve 11.700.000 doları da tiraj hakkı olacak şekilde şarta bağlı yardım olarak alınmıştır.⁷ 1948 malî yılı zarfında ve 31 Aralık tarihine kadar Yardım Programı gereğince Türkiye'ye teslim edilen askerî yardım malzemesinin tutarı 102.000 ağırlık tonu, 324.998 hacim tonudur. Yapılan hizmet, ve mal tutarı 76.304.208 doları bulmuştur.⁸

5 T.C Başbakanlık Arşivleri, Cumhuriyet Arşivleri, 030/01,80/506/8 no'lu protokol

6 Ayın Tarihi, 16 Aralık 1948, Ankara

7 Ayın Tarihi, 23 Aralık 1949, Washington

8 Ayın Tarihi, 31 Aralık 1948, Washington

3.2 1949-1950 Döneminin İncelenmesi

Yapılan yardımları, yıl bazında incelerken göreceğimiz gibi, Marshall Planı kapsamında alınan yardımlarla ilgili çelişkili rakamlar mevcuttur. Bu konularla ilgili olarak başvurulacak en sağlam kaynak, üç ayda bir “Marshall Planı” adıyla, 4 Temmuz 1948 anlaşması doğrultusunda çıkartılan broşürlerdir. Fakat bunların hepsine ulaşmak ne yazık ki mümkün olmamıştır. Elimizde bulunduğu nispette bu broşürlerden, meclis oturumlarında verilen demeçlerden ve basında çıkan haberlerden takip ederek yıl bazında rakamlar vermeye çalışacağız.

Marshall Planı ilk yıllarda, bahsettiğimiz gibi daha ziyade tarım alanlarında yapılacak modernleştirme ve yol yapımında kullanılmak üzere, direkt yardımlardan ve tiraj hakkından oluşmaktaydı.

1949 yılında alınan yardımların, yıl içerisindeki gelişimi şöyle idi:

Marshall Planı kapsamında, yol yapımı için 5 milyon dolarlık yol malzemesi alınmış, ayrıca teknik yardımlardan da faydalanılmış ve Amerika’lı mühendisler konuyla ilgili olarak, Türk teknisyenlere eğitim vermiştir.

“Marshall Plânı mucibince de bu yıl beş milyon dolarlık yol malzemesi almaktayız, bunun tutarı 13 milyon liradır

...Yol yapımı ve bakımında bilhassa makineleşme üzerinde, durulması lâzım gelen mühim konulardan birisi de kalifiye personel teminidir. Bu maksatla bakanlığımızda Amerikan Yollar İdaresinin seçkin uzmanlarından mürekkep bir heyet çalışmakta ve teknik elemanlarımızla sıkı işbirliği yapmaktadır. Bu suretle yol işlerinde hayli ilerlemiş olan bir memleketin uzmanları bu sabah ki tecrübelerini ve tatbik ettikleri metotlarını istifademize arz etmiş bulunuyorlar. Bundan başka yine Amerikalı uzmanlardan faydalanarak İskenderun'da bir kurs açmış bulunuyoruz. Bu kurstan şimdiye kadar 500 küsur teknik eleman yetiştirilmiştir.

Yine ayrıca mühendislerimizin ve teknik elemanlarımızın bu sahadaki bilgilerini artırmak için de, makine mühendislerimiz İskenderun'da bu kış mevsiminde kurs görmektedirler.

Yine ayrıca mühendislerimizden mürekkep bir grubu da yol sahasında bilgilerini artırmak ve mütehassıs yetiştirmek için Amerika'ya gönderiyoruz.”⁹

Devler Demiryollar İdaresine de, Bayındırlık Bakanlığı'na ayrılan tiraj haklarından 700.000 dolarlık bir kısmı ayrılmış, ilerleyen yıllarda bu miktarın artırılması konusunda da teklif yapılmıştır.¹⁰

Direkt yardımlar kapsamında, 1948-1949 senesi için Türkiye'ye ayrılan hissesinden bir kısmı olan 30 milyon dolar kredi üzerine, geçen Kasım'da Export - Import Bankası ile bir anlaşma imzalanmış, daha sonra bu 30 milyonluk ilk kısım kredi artırılarak 38 milyon dolara çıkarılmıştır.¹¹

“Marshall yardımı kapsamında Amerika'dan 200 bin ton buğday istenmiştir. Bu 200 bin tondan, plânın umumî hatları kabul edilmediği halde 18 bin tonu Amerikalıların muvafakati ile sipariş edilmiştir. İkinci bir 60 bin ton daha sipariş edilmiş, bunun da Marshall idaresinden muvafakati gelmiştir.”¹²

“Türkiye'ye 1949 yılı içerisinde inşaat malzemeleri yardımı da yapılmış, bunların büyük bir kısmı da yol yapımında kullanılmıştır.“İktisadi İşbirliği İdaresi tarafından bildirildiğine göre, bu hafta içinde yapılan tahsisatlar arasında Türkiye için 200.000 dolarlık inşaat ve maden makinesi satın alınması için müsaade verilmiştir. Bu mallar 1949 malî senesinin son dört aylık devresi içinde teslim edilmiş olacaktır. Türkiye'ye gelecek olan bu Marshall plânı malları Amerikan menşelidir.”¹³

Devletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasından Türkiye'ye incelemelerde bulunmak üzere gelen heyetin başkanı G. Stewart 13 Eylül 1949 tarihinde yaptığı bir açıklamada, tiraj haklarıyla ilgili olarak,

“Türkiye Marshall Plânı yardımının bir neticesi olarak, Marshall Plânı memleketlerinden 53.3 milyon dolarlık mal ve hizmet elde edecektir. Bu miktar para

9 Ticaret ve Ekonomi Bakanı Cemil Sait Barlas, 13 Ocak 1949 tarihli Meclis oturumu, Ayın Tarihi

10 Başbakanlık Arşivleri, Cumhuriyet Arşivi, 26.12.1949 tarihli, 3/10293, 7/203 no'lu belge

11 Ayın Tarihi, Necmettin Sadak'ın Konu ile İlgili Basın Toplantısı, Anadolu Ajansı

12 Ayın Tarihi, Tarım Bakanı Cavit Oral'ın 10 Ağustos 1949 tarihli açıklaması, Ankara

13 Ayın Tarihi, 7.12.1949, Washington

kıymetlerinin düşmesinden önceki kur üzerindedir. Kanaatimce Türkiye, Marshall Planı devletleriyle, munzam tiraj hakkı almak için müzakere etmektedir. Her hâlde O.E.E.C bürosu size daha önce zikrettiğim 53.3 milyon dolarlık malların Türkiye'ye verilmesini kabul etmiştir. Bu miktar Amerika Birleşik Devletleri tarafından verilen dolarla finanse edilecek ve ödenek taahhütleri bahis konusu olmayacaktır. Önümüzdeki sene zarfında Türkiye, Avrupa memleketlerinden, tiraj hakkı programı altında çok büyük bir ihtiyaca cevap verecek olan, takriben 50.000.000 dolarlık mal, lüzumlu ve kıymetli malzeme olacaktır. Türkiye bunlar için hiçbir tediyatta bulunmayacaktır. Malların menşeyini teşkil eden memleketlerin, Türk ekonomisine yaptıkları bu yardımdan dolayı zuhur eden açıklar, Marshall Plânı tahsisatından verilen dolarla kapatılacaktır.

Marshall Plânı yardımı hususunda, Türkiye şu bakımdan birinci derecededir, bu sene Türkiye geçen sene aldığı miktardan yüzde 281.07 nispetinde daha fazla para almaktadır ve bu miktarın takriben yarısı da ödünç değil, tiraj hakkıdır. İkinci olarak Norveç gelmektedir ki, bu memleketin alacağı paradaki artış nispeti yüzde 44,04 dür"¹⁴

İktisadi İşbirliği İdaresinin Türkiye'deki Temsilcisi Roussell H. Dorr, 17 Aralık 1949 tarihinde yapılan yardımların genel bir değerlendirmesini yapmış ve 1949-1950 devresi için Marshall plânının dolar tahsisatından Türkiye'ye temin edilen 16 milyon dolarlık yardımın Türk Hükümetinin yükünü hafifletmeğe yarayacağını söylemiştir. Konuşmasının devamında, İktisadi İşbirliği İdaresi tarafından yayımlanan hazırlanmış olduğu raporla ilgili olarak bilgi veren Dorr, bu dolar yardımının, Türkiye tarafından tiraj hakları gereğince başka Avrupa memleketlerinden mal satın almak için kendisine verilen 55 milyon 300 bin dolarlık Marshall yardımına inzimam etmek suretiyle, Türkiye'nin 1950 yılı içersinde Marshall plânı gereğince alacağı karşılıksız yardım miktarının 71 milyon 300 bin dolara yükseldiğini bunun da aşağı yukarı 200 milyon Türk lirasına ve Türkiye'nin yıllık bütçesinin yüzde 13 ünden fazlasına denk geldiğini bildirmiştir.¹⁵

Marshall Planı ile ilgili olarak ECA tarafından da, 1949 yılı sonunda bir değerlendirme yapılmıştır.

14 Ayın Tarihi, 13.09.1949, Ankara

15 Ayın Tarihi, Roussell Dorr'un Marshall Planı ile ilgili Açıklaması, 17.12.1949, Washington

“İktisadi İşbirliği İdaresi tarafından bugün bildirildiğine göre, Marshall Plânı memleketleri, endüstri teçhizatı kadar tarım kalkınmasına da muhtaç bulunmaktadır. İktisadi İşbirliği İdaresi 20 Aralık tarihinde, 1949 yılı hesaplarını kapamıştır. Bu yıl içinde sarfedilen tahsisat miktarı topyekûn 3.67.349.000 doları bulmaktadır. Bu miktardan 181.072.000 doları endüstri teçhizatına, 1.767.233.000 doları tarım ve gıda maddelerine 278.962.000 doları da taşıt navlununa tahsis olunmuştur. Bundan başka teknik işlerde kullanılacak uzmanlarla buna benzer başka masraflar için de bir miktar tahsisat ayrılmıştır. 1948 ve 1949 yılları mukayese edilirse dolar tahsisatında bir azalma görülecektir ki, bu da, Marshall Plânının prensibine uygundur. Zira memleketler iktisadi kalkınmalarında ilerledikçe İktisadi İşbirliğinin yapacağı dolar tahsisleri de azalacaktır. İktisadi İşbirliği İdaresi'nin sene sonu tetkiklerinde işaret edildiğine göre, 1949 senesinde Marshall Plânından en fazla dolar alan memleketler sırasıyla şunlardır: İngiltere, Fransa, Almanya'daki üç işgal bölgesi ve İtalya.

Türkiye 1948-49 yılı içinde 49.700.000 dolar almıştır. Bu miktar 38.000.000 dolar ödünç ve 11.700.000 dolar da tiraj hakkı şeklinde şarta bağlı yardımdan terekkep etmiştir.

1949-50 senesinde Türkiye'ye Marshall Plânından 114.400.000 dolar tahsis edilmiştir. Şimdiye kadar sarfedilen miktar içinde Türkiye'nin kalkınma gayretinin en önemli kısımlarından birini makineleşme teşkil etmiştir. 20 Aralık tarihine kadar Türkiye için 33.000.000 dolarlık makine ve alet tahsisatı verilmiştir. Maden makinelerinin bir kısmı gelmiş ve kullanılacakları yerlerde kurulmağa başlanmıştır. Takriben 4000 den fazla traktörün memlekete gelmesi için mukaveleler imzalanmış ve bunun büyük bir kısmı da memlekete gelerek dağıtılmıştır.

Türkiye'ye bunlardan başka gıda maddesi olarak 12.700.000 dolarlık buğday tahsis edilmiştir.”¹⁶

Marshall Planı kapsamında yapılan yardımlardan alınan payın dağılımı ilerleyen yıllarda da değişmeyecektir. Paris Konferansı'nın başlangıcından itibaren her konuda liderliği ele geçiren, İngiltere, Fransa ve İtalya aslan payını alacak, Türkiye hep en az yardım alan ülkelerden biri olacaktır.

16 Ayın Tarihi, 23.12.1949, Washington

4 Temmuz Ekonomik İşbirliği Anlaşmasına göre vadettiğimiz Marshall yayını da devam etmekteydi. Bu konuyla ilgili olarak gazetelerde yayınlanan ilanlardan biri de şu şekildedir.

“Amerika'nın Sesi Türkçe radyo yayınları her gün 19.15 ten 19.45 e kadar aşağıdaki dalga uzunluklarında yapılacaktır. 13.85, 13.9, 16.8, 19.6, 19.7, 24.8, 41.5, 41.6 metre. Bu programlarda haberler, yorumlar, musiki parçaları ve «Amerikana» isimli yayınlar yer alacaktır. Her gün ayrıca özel mevzularda konuşmalar da yapılacaktır.”¹⁷

Paris'te yapılan OECC toplantıları da devam etmekteydi. Dışişleri Bakanları nezdinde yapılan bu toplantılarda, Türkiye'yi Necmettin Sadak temsil ediyordu. Toplantı dönüşünde, Büyük Millet Meclisinde, Türkiye'yi temsil ettiği Ekonomik İşbirliği çalışmaları ve Avrupa'daki son temasları hakkında izahat veren Sadak, toplantıların başlıca hedefinin bir yıllık tecrübelerden istifade ederek teşkilâtı daha iyi yürür bir hale koymak ve Avrupa kalkınmasını hızlandırarak Avrupa'yı, Amerikan yardımı bittikten sonra kendi kendine yaşar bir duruma getirmek için tedbirler almak olduğunu belirtmiş ve OECC'nin çalışmalarını nasıl yapacağını belirleyen kararları hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur;

“...Verilen kararlar arasında, İcra Komitesini teşkil eden yedi devletin Bakanlarının Konsey Başkanı yanında bir istişare komitesi halinde sık sık buluşmaları ve Konseyi teşkil eden on altı Devlet Bakanlarının, senede dört defa toplanmaları suretiyle teşkilâtın siyasi otoritesini ve salâhiyetini artırmak gibi tedbirler vardır.

Avrupa kalkınmasını, dört sene sonra, dışardan yardıma muhtaç olmayacak surette sağlamak için de bazı umumi ekonomik kararlar alınmıştır.

Bakanlar arası İstişare Komitesine, İngiliz Hazine Bakanı Sir Stafford Cripps'in hazırladığı ilk tasarı son celselerde Amerikan Yardım Temsilcisi M. Harriman'ın da iştirakiyle gözden geçirilerek ve üzerinde tadiller yapılarak kabul edilmiştir. Bu proje bütün ilgili hükümetlere verilecek, Mayıs ayında toplanacak olan Konseyin tasvibine sunulacaktır.

Bu ekonomik kalkınma projesi sekiz prensibe dayanan bir iş hareket plânıdır.

17 Ayın Tarihi, 19.12.1949, Ankara

Bu prensiplere göre, 1949 yılı, millî plân sahasında, Avrupa'nın malî para istikrarı yılı olmalıdır. Bunun için her üye devlet, Mayıs başına kadar (bütçe esrarına halel gelmemek şartıyla) mali vaziyeti hakkında teşkilâta bir rapor verecektir.

Avrupa kalkınmasının baş şartı, ihracatın süratle artırılmasıdır. Her memleket, bilhassa dolar bölgesine ihracatını artırmak, istihsali fazlaştırmak, ticaret engellerini azaltmak, ham maddeleri tevzi etmek, dahilî talebi kısmak için ne gibi hususi tedbirler aldığını bir raporla teşkilâta bildirecektir. Avrupa ekonomisi için büyük tehlike, yardım programı sona erdiği zaman ithalâtın birdenbire ve kesin olarak azalmasıdır. Bu tehlikeyi önlemek için cari ithalât programları devamlı tetkik edilmeli, bilhassa, hayati ehemmiyette olmayan, dolar tediyesi ithalât, tenkis edilmeli ve bu suretle, dolarla ödenen ithalât ile eldeki kaynaklar arasında muvazene, mümkün merteye tesis olunmalıdır.

Avrupa'nın iç muvazenesizliklerini gidermek için, Avrupa memleketleri arasında kurulacak bir tediye sistemi sayesinde, üye memleketler arasında salim mübadelelerin genişlemesini intaç edecek tedbirler alınmalıdır.

Envestisman ve yenileştirme gayretleri, rasyonel ve müşterek bir plân mucibince şu şekilde devam etmelidir:

a) Avrupa'nın ihtiyaçlarından ve ihracat imkânlarından üstün bir istihsal kudreti yaratmak suretiyle eldeki kaynakları israf etmemek.

b) Avrupa'nın dış âlemde tediye muvazenesini ıslah etmeye ve bilhassa dolar açığını süratle kapamaya en çok yarayan projeleri seçmek.

c) Deniz aşırı yerlerdeki envestismanlara hususî bir yer ayırmak.

Bunlardan başka devletlerin, müşterek kararlar alabilmeleri için, kendi aralarında bir haberleşme mekanizması vasıtasıyla envestismanların koordine edilmesi temin olunacaktır.

Avrupa'nın bazı yerlerindeki fazla nüfus meselesinin halli tavsiye edilmektedir.

Nihayet, üye devletler, her yıl teşkilâta raporlar vererek programlarındaki gayelerin, bu prensipler göz önünde tutularak, gerçekleşmesi hususunda elde ettikleri terakkileri bildireceklerdir. İcra Komitesi bu raporları tetkik edecektir.

...Bu maruzatım, Ekonomik İşbirliği Teşkilâtının Avrupa Ticaret ve Ekonomi hayatında oynamak niyetinde olduğu büyük rolü Avrupa kalkınması bakımından 16 devletin, gerek millî gerek müşterek sahada, yapıcı gayretler sarfında ne derece

ehemmiyet verdiklerini ve esasen, Amerika'nın Avrupa devletlerine şu bu şartlarla yardım ettiğini göstermeğe yeter sanırım.

Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı içinde faal ve faydalı bir unsur olmağa çalışmak ve kendi kalkınmamız için bizzat muhtaç bulunduğumuz yardımı görerek o nispette Avrupa kalkınmasına yardım etmek başlıca gayemizdir.”

Konuşmasının devamında kurulması düşünülen, Kuzey Atlantik Paktı'yla ilgili oluşumdan da bahseden Sadak, Türkiye'nin konumu ile itibarıyla bu pakta dahil olamayacağını, fakat Amerika'nın Avrupa'nın güvenliği için somut bir adım atmış olmasının memnuniyet verici olduğunu bildirmiştir. Bu konuşmanın ayrıntılarını verme sebebimiz, NATO'nun ilerleyen yıllarda Türk-Amerikan ilişkilerinde oynayacağı rol itibarı iledir.

“...Son zamanlarda bütün dünyayı meşgul eden meselelerin başında Atlantik Paktı geliyor. Yüksek Meclisçe bilindiği gibi, Brüksel ittifakına dahil 5 Batı Avrupa devletine Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'nın iltihakı ile yapılacak antlaşma ile bir Atlantik müdafaa sistemi halinde kurulmaktadır. Bu antlaşmaya girmeğe diğer bazı Atlantik Devletleri de davat edilmişlerdir. Buna, bazı hususi sebep ve mülâhazalar ileri sürülerek, bir- Atlantik memleketi olmayan İtalya'nın girmesi de bekleniyormuş.

Bundan evvel, memleket içinde ve dışında, basına söylediğim gibi, Şimal Atlantik Paktı adı verilen ve mahdut bir coğrafya bölgesine inhisar edeceği, kurucuları tarafından bize sarîh surette ifade edilmiş olan bu karşılıklı askerî yardım antlaşmasına, Atlantik kıyılarında bulunmayan Türkiye'nin girmesi bahis mevzuu değildir. Bununla beraber, sulha ve emniyete hizmet eden her antlaşmanın gerçekleşmesini Türkiye memnuniyetle karşılar Amerika'yı,- tarihinde ilk defa olarak Avrupa'da sulh ve emniyetin müdafaasına iştirake ahden bağlayan bu büyük hâdiseyi, Avrupa milletlerine huzur vermesi ve her türlü tecavüzü önleyerek harbe engel olması bakımından biz de çok hayırlı saymaktayız.

Avrupa'da sulhun ve emniyetin, Birleşmiş Milletler yasası çerçevesi içinde, bölge anlaşmaları ile gerçekleşebileceğine inanıyoruz. Yine Avrupa'da sulh ve emniyetin ancak bir bütün olarak korunabileceğine inandığımız içindir ki, emniyet sistemlerinin başka bölgelere de teşmiline, sırf sulhun korunması bakımından, taraftarız. Bir Akdeniz Paktı hakkında son günlerde dünya basınında çıkan haber ve mütalâalar bu ihtiyacın, bu

idealin, dünya efkârında bulduğu makesin açık ifadesidir. Birçok şartlara ve imkânlarla bağlı olan bu pa t hakkında alınmış bir karar henüz yoktur.

Türkiye'nin dahil bulunduğu bölgede sulh ve emniyetin korunması için ne gibi tedbirler alınabileceği hakkında İngiltere ve Amerika'da sıkı temas ve teşebbüslerimiz devam ediyor.”

Yapılan yardımların dışında, Marshall Planı ile ilgili diğer gelişmeler de şu şekildeydi. 1949 yılının başında, Amerikan Dışişleri Bakanı olarak George C.Marshall'ın yerine, yine Marshall Planı'nın kurucuları arasında sayılan Dean Acheson atanmıştır. Truman'ın, Marshall için düzenlenen veda töreninde, söyledikleri Marshall'ın dünya düzenine getirdiği yeniliklerin bir özeti idi.

“ Tarihin ışığı altında zamanımız tetkik edilince zannederim ki harp esnasında yaptıklarının ehemmiyetine rağmen sulh zamanındaki kendi ismini taşıyan çalışmaları onu daha çok hatırlatacaktır. Bunun sebebi burada bu gece temsil edilen memleketlerin ve milletlerin, tarihinde yeni bir çığır açmalarıdır. Milletlerin müşterek bir düşmana karşı beraberce çarpışmaları yeni bir şey değildir, fakat dayanıklı bir sulhun kurulması ve daha iyi bir hayatın temini için yaptığımız gibi sıkı bir iktisadi işbirliği çerçevesi içinde çalışmak çok yenidir. inanıyorum ki istikbalde bir gün bu büyük işe bakınca bunu dünya meseleleri bakımından eski ve yeni devirler arasındaki sınır olarak telâkki edeceğiz”¹⁸.

Amerikalı yetkililer, kendilerini haklı çıkarmak için devam eden komünist tehlikesi ile ilgili açıklamalarına devam etmişlerdir. ECA başkanı Paul Hoffman, Makine Mühendisleri Derneğinde verdiği bir demeçte demokrat milletlerin, dünyaya hâkim olmaya çalışan komünist ilerlemesini, Marshall Plânı ile girişilmiş olan fevkalâde kalkınma teşebbüsünü, her türlü ihtimali önleyebilecek askerî hazırlığı, iktisadî istikrarı ve kalkınmış bir Avrupa'yı gerçekleştirmek suretiyle destekleyerek durdurabileceklerini söylemiştir. Dünya çapındaki gezilerinin sonucunda, Rus politikasının, dünyaya hâkim olmak için bütün cephelerde mücadeleye geçmiş olduğuna dair kanaatlerinin kesinleştiğini söyleyen Hoffman, Rusya'nın bu konudaki çalışmaları için “...Rusların bu mücadeleleri o derece şiddet ve azimle yapılmaktadır ki, Hitler tarafından aynı gaye ile sarf edilmiş olan

18 Ayın Tarihi, 19.12.1949, Ankara

gayretler adeta bir amatör çalışması kalır. Rusların tek bir hayali vardır: Kremlinin hâkimiyeti altında polis kuvvetleri kurarak bir dünya diktatörlüğü vücuda getirmek.”

Hoffman sözlerine devamla şöyle demiştir; “Ruslar tarafından Marshall Plânı aleyhinde bulunulması kolayca anlaşılabilir bir keyfiyettir. Polit büro bir teşebbüse katılmayı katiyen istememekteydi. Bu plân Rusların bizzat kendileri ve dünyanın geri kalan kısmı için hazırlamış oldukları plânlara uygun değildir.

Komünizm dalgası Marshall Plânının tatbik edildiği bütün bölgelere inmektedir. Buna kısmen Kominternin Çekoslovakya ve Doğu Almanya da daha ziyade kuvvet kazanmış olması ve bilhassa yeniden doğan ümitler ve siyâsî gerginliklerin azalması sebebiyet vermiştir.

Marshall Plânı istihsal rakamlarını aşan bir başarı vaat etmektedir. Filhakika, bu plân iştirak eden memleketler arasında iktisadî işbirliği yapılması gayesini gütmektedir. Bir iktisadi işbirliği Avrupa yı asırlarca iktisadi olmayan kısımlara ayırmış bulunan ve ikinci dünya savaşından evvel bir Avrupa iktisadiyatını tehdit eden engelleri yok edecektir.”¹⁹

Bu dönemi özetleyecek olursak, Türkiye hep Marshall Yardımlarından daha çok nasıl pay alabilirim düşüncesine yönelmiş, dış politikasını bu doğrultuda yönlendirmiş ve ekonomisini de gelecek veya gelmesi muhtemel yardımlar yönünde planlamıştır. Tarımda makineleşmeye ağırlık verilmiş, alınan kredilerle yine tarım makineleri alınmaya devam edilmiştir. Dikkat edilirse, sanayide yenilik veya gelişme anlamında en ufak bir çalışma olmadığı gibi, uzun vadeli bir planlama da görülmemektedir. Marshall yardımından faydalanan diğer ülkeler, kendi ekonomik gelişimleri için planlamalar yapmış olmalarına rağmen, Türkiye böyle bir çaba içine girmemiş ve genellikle günlük politikalar yürütmüştür. Düşülen bu tarihi hata ile ilgili olarak, olumlu çok az yaklaşımdan biri de; 10 Ağustos 1949 tarihinde Cumhuriyet Gazetesinde yayımlanan bir yazıdır.

“Marshall Plânı’ndan bu yıl bir miktar kesinti yapılacağı doğru çıkmak üzeredir. Böylece Sayın Devlet Bakanımızın teklif ettiği yüz küsur milyon şöyle dursun, geçen yıl aldığımız elli milyon doları bile önümüzdeki yıl bulamayacağımız anlaşılıyor.

19 Ayın Tarihi, 12 Ocak 1949, Ankara

Bu hale ne demeli?

Bizce vaziyet açıktır. Birleşik Amerika'nın kendi iç hesapları ile vardığı bir karardan ötürü ne Washington hükümetini, ne de bizim hükümetimizi temcit etmekte mâna görmüyoruz. Zaten ekonomik yardım bahsinde en büyük gayreti kendimizden beklemek lüzumuna, eğer aldanmıyorsak, vaktiyle bu sütunlarda yeter derecede işaret etmiştik. Millî kalkınma dâvamızı hızlandıracak olan, şüphesiz her şeyden önce bizim tedbirlerimiz bizim plânlarımız ve bizim çalışmalarımızdır. Devlet iktisadi teşekküllerinin verimini artırmak, millî çalışma gücünü yükseltecek yol, liman, elektrik santralleri gibi tesisleri kurmak, özel sermayeye hareket imkânı sağlamak ve cesaret vermek, zirai kalkınmayı bir plâna bağlamak, yabancı sermayeyi buraya çekici emniyet şartlarını yaratmak, vesaire., bütün bunlar ayrı ayrı üzerinde durulması gereken hedefler olarak karşımızdadır. Marshall Plânının varlığı veya yokluğu, azlığı veya çokluğu ile bu hedefleri birbirine karıştırmamalıdır.

Bize öyle geliyor ki iyi bir programla ve sarsılmaz bir inançla harekete geçerse Marshall plânının bir yılda bize temin ettiği kadar çok daha büyük bir kalkınma hızını kendi içimizde yaratmak mümkündür. Türkçesi, Marshall Plânı'nı ikinci plâna atmalı, asıl ümidimizi kendi plânlarımıza bağlamalıyız. Hükümet şimdiye kadar bunun tersini düşündüyse hata işlemiştir. Ne yazık böyle bir hatanın işlendiğine dair ortada bazı emarelere rastlamak mümkündür. Bunların gerçeğe uygunluk derecesini de her halde yakında göreceğizdir. Yalnız biraz sabredelim ve biraz bekleyelim”

3.3 1950 -1951 Döneminin İncelenmesi

1950 yılına, Marshall Planı hususunda damgasını vuran olay, karşılıklı paraların, bütçe açıklarını kapatmak üzere kullanılabilmesi için, Amerikalı yetkililerle yapılan görüşmeler olmuştur. Türkiye, Marshall yardımlarının kullanılması hususundaki plansızlığına devam etmiş, bir miktar daha fazla yardım alabilmek için diplomasi yarışına girişilmiştir. Bu yıl içerisinde alınan yardımlar ve kullanım alanları şu şekildedir.

“İktisadi İşbirliği İdaresinin bugün bildirdiğine göre, 1950 senesi için verilen ilk tahsisatta Türkiye, Avusturya, Belçika, Lüksemburg ve Fransa'ya 9.949.000 dolar ayrılmıştır.

Türkiye bunun 1.165.000 dolarını alacaktır. 1.099.000 dolarını maden işlerinde, geri kalan 66.000 dolarını da teknik yardımda kullanacaktır.”²⁰

“Bugün, Marshall Plânı genel karargâhından bildirildiğine göre, Türkiye'deki Batı linyit maden ocaklarını geliştirmek maksadıyla 1.268.000 dolar ilâve tahsisat kabul edilmiştir. Bu güne kadar kabul edilen para yekûnu 2.136.000 dolar olup Soma, Tunçbilek ve Değirmisaz Ocaklarının geliştirilmesi işine harcanacaktır.

İktisadi İşbirliği İdaresi Türkiye İcra Komitesi Başkan Yardımcısı Mr. Orren R. Mc Jenkins, bu hususta gönderdiği raporda, madenlerin geliştirilmesi neticesinde, 1952 senesine kadar bu üç maden ocağının, vasati istihsâlinin yüzde elli nispetinde artacağını beyan etmiştir.

Mr. Mc Jenkins ezcümle demiştir ki: “1952 senesine kadar bu üç maden ocağının 140.000 ton işlediğini görebileceğimizi ümit ediyoruz. Bu, 1948 senesine nispetle 440.000 ton bir artış demek olacaktır. İstihsal bu hale gelince, Türkiye'ye sadece yakıt ihtiyacını karşılamış bir memleket nazariyle değil, fakat kömüre ihtiyacı olan dünya piyasasına kömür veren ihracatçı bir memleket nazariyle bakacağız”

Soma'da geliştirilmekte olan tesisat, elektrik santralının geliştirilmesi, ilâve maden teçhizatı satın alınması ve havai hatlarla nakliyat yapılmak suretiyle nakliyatın artırılması olacaktır. Tunçbilek'de ise, nakliye hattı ve vagonetler, varageller ile mütemmim maden teçhizatı kurulacaktır. Değirmisaz'da yapılacak olan başlıca geliştirme, yeraltı çalışmalarını makineleştirmektir.”²¹

“İktisadi İşbirliği İdaresi Türkiye İcra Komitesi Başkanı Russel H. Dorr'un bugün yaptığı açıklamaya göre, Türkiye 4.170.000 dolarlık ziraat aleti satın alacaktır.

Satın alınmasına izin verilmiş olan ziraat makineleri arasında, lâstik tekerlekli traktörler, traktör parçaları, pulluklar, çiftçi tırmıkları, pamuk ve mısır ekme

20 Ayın Tarihi, 7 Ocak, Washington

21 Ayın Tarihi, 16 Şubat 1950, Washington

makineleriyle diğ er makineler bulunmakta olup bunların 31 Mart 1951 de teslimi kararlaştırılmıştır.

280.000 dolar tutan ve Kanada'dan mubayaa edilecek olan lâstik tekerlekli traktörler ise 31 Ocak 1951 de teslim edilecektir.

Kanada'dan mubayaasına müsaade çıkmış olan makineler ceman 670.000 dolar tutmaktadır. Geri kalan iki buçuk milyon dolarlık makineler de Birleşik Amerika'dan satın alınacaktır.”²²

“Marshall Yardım Plânı’ndan istifade edilerek, Devlet Denizyolları İdaresi tarafından ısmarlanacak olan 52 parça gemi için muhtelif memleketlerden gelen tekliflerin incelenmesi işi önümüzdeki günlerde sona erecektir.

1952 yılma kadar inşaatı tamamlanacak olan vasıtalarla Deniz Ticaret Filomuz esaslı bir şekilde takviye edilmiş olacaktır.”²³

“İktisadi işbirliği idaresi, 1951 malî yılı için muhtelif memleketlere tahsis edilen yardım miiktalarını, Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonuna sunmuştur. Tahsis miktarları şunlardır²⁴:

Avusturya	124.400.000	Hollanda	192.800.000
Belçika	142.800.000	Norveç	67.100.000
Danimarka	65.100.000	Portekiz	23.500.000
Trieste	10.000.000	İsveç	34.000.000
Fransa	502.800.000	Türkiye	44.100.000
Almanya	552.900.000	İngiltere	687.100.000
Yunanistan	148.800.000	İrlanda	33.500.000
İzlanda	5.200.000	İtalya	290.600.000

Tablo 3.1

22 Ayın Tarihi, 24 Mart 1950, Ankara

23 Ayın Tarihi, 14 Mart 1950, İstanbul

24 Ayın Tarihi ,31 Mart 1950, Washington

“İktisadi İşbirliği İdaresinin bildirdiğine göre, şimdiye kadar yapılan Marshall Plân’ı yardım tahsisatı 8,5 milyon doları geçmiştir. Hafta içinde 7 Avrupa memleketine ve Fransız Kuzey Afrikası’na yapılan 9 milyon 969 bin dolarlık tahsisattan, Türkiye, Danimarka, Fransa, Yunanistan, İzlanda, Trieste ve Birleşmiş Krallık devletleri istifade etmiştir.

Bu son tahsisattan Türkiye için kauçuktan mamul maddeler, muhtelif endüstri maddeleri ve endüstride kullanılan kimyevi maddeler alınacaktır. Türkiye'ye gelen bütün bu mallar Amerikan menşelidir.”²⁵

“İktisadi İşbirliği İdaresi yeni krediler açmıştır. Buna nazaran, Avusturya tütün ve haşerat öldürücü maddelerin deniz yolu ile nakli masrafları için, bir milyon 353.000 dolar, Yunanistan'a Lâtin Amerika’kadan gelen deriler için 500.000 dolar ve orman mamulleri için 550.000 dolar, Danimarka'ya dokuma, kimyevi madde ve elektrik malzemesi için 115.000 dolar ve Birleşik Amerika'dan alınacak ham pamuk için 2 milyon 200.000 dolar, İsveç'e kalay ve madeni malzeme için 650.000 dolar tahsis edilecektir.”²⁶

“Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilâtı, Marshall Plânı’na dâhil memleketlere yeni kredi açmıştır. Buna göre, Portekiz'e 543.000 dolar verilmektedir. Bu miktarın 388.000 doları ile Portekiz Amerika'dan çavdar ve 5.500 doları ile elektrik aletleri alacaktır.

İsveç'e inşaat malzemesi ve maden işletmeleri için 150.000 dolar, Türkiye'ye deniz nakliyatı masrafları için 46.000 dolar verilecektir.”²⁷

“İktisadi İşbirliği İdaresinden öğrendiğimize göre, Erzurum'da kurulmakta olan et kombinası ve konserve tesislerinin buhanesi için 75 bin dolarlık yeni tahsisat ayrılmıştır.

Bu miktarın 57 bin doları kombina ve konserve tesislerinin makineleri, 16 bin doları jeneratör ve motörler, 1000 doları türbinler ve diğer bin doları da elektrik malzemesi için sarf edilecektir.”²⁸

25 Ayın Tarihi, 2 Nisan 1950, Washington

26 Ayın Tarihi, 4 Nisan 1950, Washington

27 Ayın Tarihi, 7 Nisan 1950, Washington

28 Ayın Tarihi, 7 Nisan 1950, Ankara

“Son iki sene içerisinde Marshall Plânı çerçevesine dâhil memleketlere 1 milyar dolarlık modern makine verilmiştir. En çok makine alan memleketler arasında, Türkiye 35.400.000 dolarla altıncı gelmektedir.

Türkiye'ye verilen makinelerin en büyük kısmını tarım makineleri teşkil etmektedir. Bu makinelerle Türkiye, ziraat yapılan sahayı genişletmekte ve böylelikle bir istihlal fazlası elde etmeye çalışmaktadır.”²⁹

“Marshall Plânı bürolarının bildirdiğine göre, yeniden yedi Avrupa memleketine yapılan 11.416.000 dolarlık tahsisatla, Marshall Plânı yardım miktarı yekûnu, 8.857.571.000 doları bulmuştur. Bu son yardımdan istifade eden 7 memleket arasında, Türkiye’de bulunmaktadır. Son umumi tahsisattan Türkiye'ye ayrılan 75.000 dolarla, Amerikan menşeli endüstri makineleri, yedek aksam, enerji jeneratörleri, motorler, makineler, türbin ve elektrik malzemesi temin edilecektir. Bugün Türkiye'ye ayrılan tahsisata ilâve edilen bir miktarla Türkiye'de et ve balık konserve fabrikaları ve soğuk hava depoları plânlarının hazırlanmasına hız verilmiştir. Bu ilâve tahsisat 150.000 dolardır. Sahil yerlerde yapılan soğuk hava depolarından ufak bir ilâve ile balık için de istifade edilecektir. Bundan başka balık konserve imali için de tetkikler yapılmaktadır.”³⁰

“Amerikan İktisadi İşbirliği İdaresi, Türkiye İcra Komitesi tarafından bildirildiğine göre, Marshall Yardım Plânı tahsisatından yeniden verilen meblâğdan, Türkiye'ye 1.133.000 dolar ayrılmıştır. Bu yeni tahsisten faydalanan diğer memleketler arasında, Avusturya, Danimarka, Yunanistan, İtalya, Holânda, Portekiz, İzlanda ve Trieste de vardır. Yeni tahsisat yekûnu 27.572.000 dolardır. Bu para ile alınacak malların yüzde 95 i Birleşik Amerika'dan, mütebakisi Kanada ve Lâtin Amerika memleketlerinden temin edilecektir.

Türkiye için ayrılan paranın sekiz yüz bin doları ile Zonguldak Kömür Havzası için malzeme, iki yüz bin doları ile diğer endüstri makineleri, 34 bin dolarlık makine ve alet alınacak ve bunlar Amerikan menşeli olacaktır. 99 bin dolar da nakliyat için ayrılmıştır. Bu son tahsisatla şimdiye kadar Marshall Yardım Plânı gereğince verilmiş

29 Ayın Tarihi, 7 Nisan 1950, Washington

30 Ayın Tarihi, 7 Nisan 1950, Washington

olan meblâğ yekûnu, 9 milyar 180 milyon 275 bin dolara baliğ olmuştur.”³¹ “Marshall Planı Washington bürosunun bildirdiğine göre, altı Batı Avrupa memleketine yeniden 8.217.000 dolar tahsisat verilmiştir.

Bu memleketler Türkiye, Belçika, Fransa, Yunanistan, İzlanda ve Lüksemburg’tur.

Bu tahsisatla satın alınmasına müsaade edilen malların yüzde 55 i Amerika Birleşik Devletlerinden, geri kalan yüzde 45 i de Kanada ve Lâtin Amerika memleketlerinden temin olunacaktır. Bu son tahsisatla şimdiye kadar verilen Marshall Plânı tahsisatı yekûnu 9 milyar doları geçmiştir. Bu yeni tahsisattan Türkiye için 249.000 dolar ayrılmıştır. Bu miktardan 100.000 dolarla demir ve çelik fabrikaları için malzeme, 4000 dolarla muhtelif demir ve çelik malzemesi, 79.000 dolarla bronz ve diğer mamul mallar ve 66.000 dolarla da elektrik malzemesi temin edilecektir. Türkiye’ye gelecek olan bu mallar, Amerika ve Kanada menşelidir.”³²

“Türkiye’de yolların geliştirilmesi için Marshall plânından ayrılmakta olan tahsisatta mühim bir artış müşahade edilmektedir. Türkiye’de yollar için 1948 -1949 senesinde 5 milyon dolar ayrılmışken 1949 - 1950 senesinde bu miktara 9 milyon daha ilâve edilmiştir. Böylelikle şimdiye kadar Türkiye yolları için tahsis edilen yardım miktarı, 14 milyon doları bulmuştur.”³³

Ayrıca, o dönemde inşaatına başlanacak Sarıyar Hidroelektrik Santrali’nin masraflarının bir kısmı da Marshall Yardımları ile karşılanmıştır. Bu konuda İşletmeler Bakanı Muhlis Ete şöyle açıklama yapmıştır.

“Sarıyar hidroelektrik santrali ile enerji nakil tesislerinin tahakkuku için Marshall Yardımından temini icabeden 27 milyondan 1,5 milyon dolarlık direkt yardımı 1949-1950 devresinden temini için hükümetimizce E.C.A. idaresine müracaat edilmiş bulunmaktadır.

E. C. A. İdaresi, Türkiye Özel Misyonu Başkanı Mr. Russel Dorr ile yapılan temaslardan öğrenildiğine göre, 1949-1950 devresinden sarfı icabeden işbu 1,5 milyon

31 Ayın Tarihi, 15 Mayıs 1950, Ankara

32 Ayın Tarihi, 12 Haziran 1950, Washington

33 Ayın Tarihi, 11 Temmuz 1950, Ankara)

dolarlık tahsisin Sarıyar projesinin E. C. A. ca tasdikini müteakip 1950 - 1951 tahsisine ilâveten verileceği anlaşılmış bulunmaktadır.

Projenin henüz tasdik edilmemiş bulunması dolayısıyla 1949 - 1950 devresinde sarfı icabeden 1,5 milyon dolarlık direkt yardımdan karşılanacak, diğer taraftan geriye kalan 2,5 milyon dolarlık tahsisat da E. C. A. yardımının devam edeceği 1950 -1951, 1951 -1952 devrelerinde talebedilecek ve pek yakında başlanılacağı tahmin ettiğimiz inşaatın seyri içinde vakit ve zamanında sarfedilebilecektir. Mütebaki 25,5 milyon dolarlık yardım da vaktinde kullanılacaktır.”

1950 yılında karşılıklı paralar fonunun bütçe açığını kapatmak üzere kullanılması konusunda, Washington’da büyük bir diplomasi savaşı verilmiştir. Aslında, Marshall Planı’nın tabiatına ve kurallarına aykırı olan bu isteğimizle ilgili olarak, gerek Washington büyükelçimiz, gerekse Dışişleri Bakanımız Fuat Köprülü, Hoffman ve Russel Dorr ile bir çok görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmeler esnasında, Amerikan yetkililer çoğu zaman hazırladığımız planların kendi isteklerini içermediği ve bilimsel olmadığı konusunda uyarılmışlar, istatistiki bilgilerin yeterli olmadığından yakınmışlardır. Türk yetkililer ise olaya daha ziyade Amerikan yetkililerle kurdukları ikili ilişkilerin olumlu sonuçlar getireceği düşüncesiyle yaklaşmışlardır. Nihayetinde karşılıklı paralar fonundan kullanılacak para miktarı konusunda anlaşmaya varılmış ve bu para şu şekilde kullanılmıştır.

Amme Sektörü

1. Yol Programı
2. Ziraat Bankası
3. Etibank
4. Teknik Yardım

TOPLAM : 82.685.400 T.L.

Hususi Sektör

a. İlk Talep

1. Çimento Sanaayi	11.300.800
2. Cam Fabrikası	75.000
3. Pamuk Yağı Fabrikası	462.000
4. Soğuk Hava Deposu	611.800

TOPLAM: 12.449.600

b. Munzam Talep 30.000.000

TOPLAM : 125.135.000

Özel sektör için ayrılan 12.449.600 T.L ise İzmir ve İstanbul Çimentosu, Eskişehir Cam Fabrikası, İzmir Pamuk Yağı Fabrikası ve İstanbul Soğuk Hava Deposu için kullanılmıştır.³⁴

Marshall Planı'nın son 1.5 sene içinde, Türkiye'ye kazandırdıkları ile ilgili olarak, basın mensuplarına bir demeç veren Russell Dorr, Marshall Planı'nın esas gayesinin, plâna dahil olan memleketlerin ekonomik gelişmesini ve bu memleketler arasında bir kooordinasyon kurarak birbirlerine yardım etmelerini sağlamak olduğuna işaret etmiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Kömür işinde istediğimiz noktaya varmış bulunuyoruz. Bu işte biraz zaman kaybetmiş olmakla beraber maddi hiç bir zararla karşılaşmadık. Zonguldak projesinde programa uygun bir şekilde hareket etmekteyiz.

34 T.C Başbakanlık Arşivleri, Cumhuriyet Arşivleri, 04.10.1950 tarihli 80267442 no'lu belge

Tarım ve yol işlerinde de programa uygun şekilde çalışılmaktadır. Zirai sahayı daha iyi bir duruma sokarak istihsali daha fazla arttırmağa çalışacağız. Çatalağzı'ndaki elektrik ve Divrik'teki maden çalışmaları evvelce planlandığı şekilde gelişmektedir. Çimento işlerinde bir hayli geri.kalındığı için, önümüzdeki aylar içinde kaybedilen zamanı telâfi etmeğe çalışacağız. Ticari sahalarda da büyük bir gelişme göze çarpmaktadır. Türkiye'ye misyon şefi olarak geldiğim vakit tütün meselesinin beni en çok uğraştıracak bir dâva olduğuna işaret etmişlerdi. Avrupa memleketleri arasındaki ödeme şekilleri sayesinde tütün meselesi hemen hemen Türkiye'de halledilmiş bulunmaktadır.

Pamuk ve krom istihsalindeki gelişme memnuniyet verici bir durum arz etmektedir. Geçen yaz aylarında mevcut olan enflasyon havası da ortadan kalkmıştır. Sonbahardan beri hayat pahalılığı endeksi düzelmiştir.

Marshall Planı'na dahil memleketler arasında Türkiye, İngiltere'den sonra teknik yardımdan en fazla istifade eden memlekettir.”³⁵

Marshall Yardımları, 1950 senesi itibarı ile, tarım, et kombineleri, soğuk hava depoları, maden işletmeleri, balıkçılık ve makineler üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca, 1950 yılında Türk sanayisi de büyük bir atılım yapmış ve birçok işletmenin temeli atılmıştır. 1950 senesi, Menderes hükümetinin ilerleyen bir kaç yıl içinde gerçekleştireceği bir çok açılış için temellerin atıldığı yıldır.

Devlet işletmelerini ahenkli ve verimli bir surette düzenlemek gayesiyle kurulan İşletmeler Bakanlığının, yetki sahaları genişletilmiş ve ilk kuruluşunda bu bakanlığa bağlanmış olan Sümerbank, Etibank ve M.T.A. Enstitüsü ile şeker fabrikalarına ilâve olarak çelik ve kimya fabrikaları adı altında askerî fabrikalar da bu bakanlığa bağlanmıştır

Sümerbank:

İktisadî Devlet teşekküllerinden Sümerbank, son yıllarda tekstil sanayiini inkişaf ettirecek teşebbüslere girmiştir. Bu arada Bakırköy Pamuklu Fabrikası genişletilmiş, İzmir'de bir basma kombinasyonunun temeli atılmış, Ereğli'de dikiş ipliği, Denizli ve Erzincan'da pamuk ipliği fabrikalarının inşasına başlamıştır.

35 Ayın Tarihi, 10 Kasım 1950, Ankara

Bursa'daki Merinos Yün İpliği Fabrikası, yünlü kombinası haline getirilmiş, Hereke, Defterdar ve Bünyan'daki yünlü fabrikalarının tezgâhları yenileştirilmiş, Diyarbakır'da ise yün hazırlama ve şayak imal etme fabrikası, Taşköprü'de bir kendir iplik ve dokuma fabrikası kurulmuştur.

İzmit kâğıt ve sellüloz endüstrisi de ince ve orta ambalajlık kâğıt, karton ve mukavva yapacak surette genişletilmiştir.

Karabük Demir ve Çelik ağır endüstrisinin ıslahına, kok fabrikasının büyütülmesi ve cevher kükürtsüzleştirme tesisi inşasına başlanmıştır. Sivas Çimento Fabrikasının kapasitesi bir misli artırılması için yeni makineler getirilmiş ve montajına başlanmıştır. Gemlik'teki Sunî İpek Fabrikasının ipek kısmı büyütülmüş, buna ayrıca sunî yün kısmı eklenmiştir. Filyos'ta kurulan ateş tuğlası fabrikası işlemeğe başlanmıştır. Derme Hidrolik Santrali'nin inşası bitime yaklaşmıştır..

Etibank:

Etibank'ın Ergani'de başlattığı yeni flotasyon tesislerinin kurulması bitmiştir. Murgul Bakır Madeni'nin amenajmanı ile birlikte flotasyon ve eritme tesisleriyle, kuvvet santralının kurulmaları çalışmalarına başlanmıştır. Divriği Demir Madeni'nin amenajmanı, Karabük Demir ve Çelik endüstrisinin cevher ihtiyacını, karşılayacak şekilde genişletilmiştir.

Ereğli-Zonguldak taş kömür havzasının yeraltı ve yer üstü mekanizasyonu ile havalandırma ve tazyikli hava verme tesislerinin bir kısmı ikmal edilerek işletmeye açılmış, Kozlu'daki 600 metrelik bir numaralı Uzun Mehmet kuyusu ikmal edilmiş, ikinci kuyunun delinmesine başlanmıştır. Havza'nın genel amenajmanın Marshall Yardımına giren teçhizat kısımları ısmarlanmış, inşası mütehassıs bir firmaya verilen Zongudak Limanı'nın temeli atılmıştır.

Tavşanlı. Tunçbilek ve Değirmisaz Linyit Madenlerini içine alan Garp Linyitleri işletmesinin amenajman işleri hızlandırılmış, Soma Elektrik Santrali çalışmaya başlamış, Tunçbilek Santralinin de montajına başlanmıştır. 1948 de işlemeye başlamış olan Çatalağzı Termik bölge elektrik santralinden İstanbul'a enerji vermek üzere gereken yüksek voltaj enerji taşıma hat ve tesislerinin ihalesi yapılmıştır

Keçiborlu Kükürt Madeninin amenajmanı ve buradaki eritme tesislerinin tertiplenmesi işlerine başlanmıştır, doğu bölgesi yakıt ihtiyacını önlemek üzere Erzurum

civarındaki Kükürtlü Linyiti ile İstanbul ihtiyacını karşılayacak olan Ağaçlı Linyitlerinin işletilmelerine başlanmıştır.

Rize Çay Fabrikası Tekel İdaresine devredilmiş o fabrikanın ıslah ve tevsii için gereken makineler sipariş edilmiş, çay istihali de bu bölge halkının kalkınmasını temin edecek şekilde düzene alınmıştır.

Ulaştırma:

İktisadi hayatı canlandırmak ve üretim ve tüketim merkezleri arasında geniş ticari imkânlar sağlamak üzere armatörlere her türlü karışık eşya nakliyatına serbestçe katılım hakkı verilmiş, armatörlere temin edilen beş milyon dolarlık dövizle, ticaret filosuna 35 geminin daha katılması sağlanmıştır.

İkinci Dünya Harbi sonunda 85.000 gros ton tutarında 34 gemiye sahip olan filonun kapasitesi 205.000 gros tona çıkmış, gemi sayısı da 57 yi bulmuştur. Amerika'dan 7 yolcu, 10 yük gemisi, İsveç'ten de 2 yük gemisi alınmıştır. İtalya'ya şehir hattı işletmesinde kullanılmak üzere 4 yolcu vapuru sipariş edilmiştir.

Demiryolu işletme kabiliyetinin artırılması için Eskişehir'de takım fabrikası, işletme atölyesi, makas atölyesi, türlü elektrik santrali, Sivas'ta donatım fabrikası inşa edilmiştir

Adapazarı'nda yapılmaya başlanan vagon fabrikası inşaatına devam edilmiş, şebekenin muhtelif yerlerinde işletme atölye ve kurs binaları, revizörlük atölye binası, kurs, yol atölyeleri, su tasfiye tesisleri inşa edilmiştir.

Muhtelif memleketlerden, 271 adet lokomotif, bir motorlu tren, 146 yolcu vagonu ve 2473 yük vagonu alınmış ve hizmete konulmuş, 1 motorlu tren, 40 yolcu vagonu ve on adet vagon siparişi verilmiştir.

3.4 1951-1952 Döneminin İncelenmesi

Marshall Planı özel misyonu başkanı Orta Elçi Russell H. Dorr bugün, “Hür dünyanın bir ön kalesi olan” Türkiye'ye, ekonomisini takviye etmek üzere, Marshall Plânı karşılık paralar fonundan ilâveten 164.840.000 liranın serbest bırakıldığını açıklamıştır.

Bu defa karşılık paralar fonundan serbest bırakılan 164.840.000 lira ile geçen Ekim'de tahsis edilen 125.000.000 lira, bugüne kadar temin edilen meblâğı 289.840.000 liraya çıkarmıştır.

Bu meblâğ ile tahakkuk ettirilecek projelerin hedefi Türk halkının yaşama seviyesini yükseltmektir. Bulgaristan göçmenleri için 30 milyon, çiftçilere ikraz edilmek üzere 8 milyon, hastahane ve doğumevleri inşa ve teçhizi için 7.300.000, kuyu sondajları için özel teşebbüslere 5 milyon, şehir su ve elektrik işleri için 5.900.000 lira olarak ayrılan tahsisler bu meyardadır.”

“...Diğer mühim bir proje, pamuk müstahsillerinin daha fazla kazanç temin etmelerini ve memlekete daha fazla döviz kazandırmalarını sağlamaktır. Bu projelerin hedefi, harice satılacak pamukların daha iyi bir şekilde hazırlanmasını temin etmektir. Malûm olduğu üzere halen tatbik edilen metodlarla değişik kalitelilerdeki pamuklar bir arada balyalanmakta ve bu da fiyatları düşürmektedir. Halbuki dünyanın bir çok yerlerinde tatbik edilen modern hazırlama metodlarının benimsenmesiyle pamuk müstahsilleri daha geniş ve daha yüksek fiyat veren pazarlar bulabileceklerdir.”

“...Karşılık paraların serbest bırakılmasıyla tahakkuk ettirilecek, yukarıda adı geçen projelerden maada, Türk Hükümetiyle Marshall Planı Misyonu tarafından üzerinde mutabakata varılan diğer projelerin yanında özel endüstrinin gelişme ve modernleştirilmesi için ikraz edilen 12 milyon lira (bu miktara geçen devreden kullanılmadan devredilmiş 30 milyon lirayı da ilâve etmek lâzımdır.) memleketin iktisadî kalkınmasında, Türk makamlarına yardımcı olmak üzere Marshall Planı kanalıyla celbedilmiş olan Amerikan teknik uzmanlarının, Türkiye'deki masraflarını karşılamak üzere 1 milyon lira, İstanbul'da inşası tasarlanan Hilton Oteli finansmanına yardım olarak 4.500.000 lira, işlenmemiş arazinin ziraate açılması projeleri, çiftçinin eğitimi programının geliştirilmesi, tarım tecrübe istasyonlarının genişletilmesi, hayvan üretme servisleriyle diğer servisler için 60.640.000 lira, enerji ve yakıt projeleriyle Hükümete bağlı diğer sanayi projeleri için ise 30.500.000 lira mevcuttur” demiştir.”³⁶

“Marshall Planı Türkiye Misyonu tarafından bugün açıklandığına göre, İstanbul'da inşa edilecek ve İstanbul'un fethinin 500'üncü yıldönümü olan 1953 yılına kadar tamamlanacak olan 300 odalı otelin mimar ve mühendislik firması ücret ve

36 Ayın Tarihi, 23 Nisan 1951, Ankara

masraflarını karşılamak üzere Marshall Planı yardımıdan 210.000 doların kullanılmasına müsaade edilmiştir.

Diğer taraftan Marshall Planı Türkiye Misyonu, bu otelin finansmanına yardım olmak üzere karşılık paralar fonundan 4.500.000 Türk lirasını serbest bırakmayı da kabul etmiş bulunmaktadır. Finansmanın büyük bir kısmını Türkiye Emekli Sandığı temin etmektedir ki, bunun takriben 14.000.000 lirası inşaat ve mefruşat için kullanılacaktır.³⁷

“İktisadî İşbirliği Teşkilâtı, Türkiyeye Marshall Yardımı ve askerî yardım programı çerçevesi dahilinde 17.692.000 dolarlık tahsisat verildiğini dün bildirmiştir. Tahsisat aşağıdaki şekilde ayrılmıştır:

Ziraat malzemesi	2.680.000 Dolar
Mensucat mamulâtı	1.146.000 Dolar
Traktör yedek. parçaları ve kullanılmış traktörler	1.540.000 Dolar
Ziraate musallat olan haşere ilâçları	92.000 Dolar
Motorlu nakil vasıtaları	500.000 Dolar
Tıbbî ve kimyevî müstahzaratlar	500.000 Dolar
Değirmenlere mahsus demir ve çelik malzeme	2.510.000 Dolar
Canlı hayvan üretilmesi	250.000 Dolar
Matbaa levazımatı	400,000 Dolar ³⁸

“Sarıyar tesislerinin dışarıdan getirilecek makine, teşhizat ve malzemesi ile teknik hizmetleri tutarı olan 27.200.000 dolar tahsisatın 8.200.000 doları Marshall direkt yardımından, 15.000.000 doları ise Avrupa tediye birliğindeki başlangıç kredimizden temin edilmektedir.”³⁹

³⁷ Ayın Tarihi, 2 Mayıs 1951, Ankara

³⁸ Ayın Tarihi, 2 Temmuz 1951, Washington

³⁹ Ayın Tarihi, 16 Temmuz 1951, Washington

“Milletlerarası İktisadî İşbirliği Teşkilâtı Genel Sekreterliği ile İktisadi İşbirliği İdaresi Türkiye Özel Misyonu Başkanlığı tarafından müştereken yayınlanan rapor;

Tekel idaresi tarafından tevsi edilmekte olan İzmir'deki Çamaltı ve Konya civarındaki Tavşan tuzlarının memleketin umumî karayolları şebekesine bağlanmasını temin eden yol programının ikmaline yardım olmak üzere, Marshall Plânı karşılık paralar hesabından 403.500 liranın serbest bırakılması hususunda Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilâtı Genel Sekreterliği ile İktisadi İşbirliği İdaresi Türkiye Özel Misyon Başkanlığı arasında bugün bir anlaşma imza edilmiştir.

Keşif ve projelerine nazaran 807.112 liraya malolacak bu yollarla tuzlalar umumî şebekeye bağlanacak ve bu suretle artmakta olan tuz istihsalı kolaylıkla ve sür'atle nakledilebilecektir.

Marshall Plânı fonlarından, geçen sene Avrupa tediye birliği kanalı ile 40.000 dolar bu sene de 495.000 dolarlık malzeme yardımları görmüş olan Tuzlalar, girişilen tevsi işinin ikmalî ile, dahili istihlâki karşılamaktan maada senevi 200.000 ton tuz ihraç edebilecek kapasiteye erişecektir. Bu bakımdan nakliye kolaylıkları sağlayacak olan yol inşaatının ayrıca ihracatın arttırılmasında da büyük rolü olacaktır.”⁴⁰

“İktisadî İşbirliği İdaresinin dün bildirdiğine göre, Türkiyenin muhtelif sanayi şubelerine mensup 14 teknisyen modern sanayinin teknik ve prensipleri üzerinde 6 aylık bir tetkikte bulunmak üzere Birleşik Amerikaya gelmiştir.

Teknik yardım çerçevesi dahilinde İktisadî İşbirliği İdaresi tarafından hazırlanmış ve Türkiyenin sanayi istihsalini arttırmağa matuf proje 14 kişinin Birleşik Amerika'da tetkiklerde bulunmasına izin vermiştir. Bu 14 kişi, Sümerbanka mensuptur.”⁴¹

1951 yılında, ekonomimize yeni bir Amerikan müdahalesi girmiştir. “Barker Raporu”. Barker Raporu, Türkiye'nin sanai gelişiminde elini kolunu bağlayan ikinci bir darbe olmuştur. Bu rapora göre, devlet yatırımları, özel girişimin özendirilmesi için gerekli olan ve özel girişimcilerin finanse edemeyeceği ve kar getirmeyecek ulaşım, haberleşme, enerji gibi alanlarda yoğunlaştırılmalıdır. Sanayinin özel sektöre bırakılmasını tavsiye eden bu raporda, bu alandaki kamu yatırımlarının süratle azaltılması da öngörülmekteydi. Raporda yer alan kalkınma programından beklenen

40 Ayın Tarihi, 20 Temmuz 1951, Ankara)

41 Ayın Tarihi, 30 Temmuz 1951, Washington

sonuçlar arasında, özel kesimin gelişmesi için daha elverişli bir ortamın yaratılması da sayılıyordu. Yabancı sermayenin ülke ekonomisine kazandıracaklarının anlatılıyor, yabancı sermayenin ülkeye yalnız döviz değil, aynı zamanda, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu ileri teknolojiyi ve yönetim bilgisini de getireceği söyleniyor ve Türkiye'nin aşırı devletçi uygulamalar döneminin zararlı sonuçlarını gidermesi gerektiği ekleniyordu. Barker Raporu ile ilgili olarak bşir sonraki bölümde daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

3.5 1952-1953 Döneminin İncelenmesi

1952-53 döneminde, Karşılıklı Güvenlik Yardımlarından (MSA), hatırlayacağımız gibi Kore Savaşı'nın getirdiği, güvenlik ihtiyaçlarındaki artış nedeniyle, ECA, MSA olarak yeniden örgütlenmiştir- 67 milyon dolarlık, hibe yardımı sağlanmıştır. Bu 67 milyon dolarlık yardımın, 12 milyon doları, silahlı kuvvetleri takviye emek amacıyla kullanılmıştır. Kalan 55 milyondan 33 milyonu direkt yardım, 22 milyonu da endirekt yardımdır.

Bu dönem içerisinde, kabul edilen projeler ve ayrılan para miktarları şu şekildedir.

<u>Nevileri</u>	<u>Adet</u>	<u>Kredi Miktarı(TL)</u>
Gıda Maddeleri Sanayi	10	2.559.600
Mensucat Sanayi	12	11.916.700
Kimya Sanayi	11	3.558.850
Taş,Toprak,Cam, Çini Sanayi	3	13.447.000
Tamir ve Bakım Atölyesi	32	3.211.000
Nakliye Vasıtaları	6	755.450
Elektrik Santralleri	1	25.000
Madencilik	1	90.000
Diper Sanayi	8	1.546.200
TOPLAM	84	37.139.800 ⁴²

42 Türkiye'de Marshall Planı, 14, s.11

1952 yılı itibarıyla maden işletmeleri için 40.27.000 lira tahsis edilmiş bunun 37.401.983 lirası kullanılmıştır.

Sarıyar Hidroelektrik Santrali içinse, 1.636.646 T.L. kullanılmıştır.

1952 yılında, Marshall Planı kapsamında yapılan yardımları değerlendiren, Russel Dorr düzenlediği bilgilendirme toplantısında, Marshall Yardımlarının Türkiye'ye getirdiklerinden ve getireceklerinden bahsetmiştir. Russel Dorr'un verdiği rakamlara göre, Türkiye tarımda, 9.042.000 tonla en yüksek rekor senesini teşkil eden 1948 rakamlarını aşarak 10,693.000 tonla, tarihinin en yüksek hububat rekoltesini elde etmiş bulunduğu bilhassa işaret edeceğim. 1951 senesindeki rekor son 5 seneye oranla yüzde 70 ve en yüksek rekor senesine nisbeten yüzde 20 bir artış kaydetmiştir. Bu artışın değeri ton başına 70 dolar olarak alındığında, 1945-1950 arasındaki ortalama ürün değerine göre 306.300.000 ve 1948 yılına göre 131.000.000 dolar bir artışı ifade etmektedir.

Pamuk üretiminde de yüzde 150 oranında bir artış sağlanmış ve yine 1945-1950 arasındaki ortalama ürün değerine göre 77.000.000 dolar tutarında bir artış kaydedilmiştir. Marshall Yardımının kullanıldığı belli başlı kömür ve demir üretim projeleri henüz tamamlanmamış olmalarına rağmen 1948 rakamları ile mukayese edildiğinde kömür üretiminde yüzde 12, demir cevheri üretiminde yüzde 43, pik demir üretiminde yüzde 80 ve çelik üretiminde yüzde 17 bir artış sağlanmıştır. Krom madeni üretimi yüzde 57 ve bakır üretimi yüzde 118 artmıştır

Son 3 sene zarfında Türkiye'de motorlu taşıt sayısı yüzde 54 ve faal traktör sayısı yüzde 640 gibi muazzam bir oranda artmış, 1947-1948 rakamlarına kıyasla ihracat da yüzde 55 oranında artmıştır. Russel Dorr, tüm bu gelişmelerin, Marshall Planı'ndan bugüne kadar yapılan yardımlardan ancak yüzde 60 nisbetinde bir randıman alınabilecek derecede vakit geçmiş olmasına rağmen, bu derece arttığını belirtmiştir. Takiben, Marshall Yardımının yeni yatırım alanlarından bahsetmiştir.

“Önümüzdeki seneler zarfında, Zonguldak vesair kömür projelerinin tamamlanması, işlenen kömür miktarında yüzde 40 bir artış sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda istihsal masraflarını da yüzde 20 nisbetinde düşürecektir. Divriği demir madenlerindeki gelişmeler ve Karabük'teki kok fabrikasının tekâmülü pik demir istihsalinde yüzde 200 nisbetinde münzam bir artış sağlayacaktır. 294 kilometrelik

Çatalağzı-İstanbul enerji hattının ikmali Kuzeybatı Anadolu ile İstanbul'a senede 710.000.000 kilovatsaat takatinde ucuz elektrik temin edecektir. Önümüzdeki aylar zarfında memlekete, halen faydalarını gördüğümüz makinelere ek olarak büyük miktarda yeni traktörler vesair ziraat malzemesi ve yol makineleri gelecektir.

Türkiye'ye yapılan maddî yardımları desteklemek üzere, çok mühim bir mahiyet taşıyan bir de teknik yardım mevzuu vardır. Ziraat, devlet kara yolları, kimya endüstrisi, elektrik işleri, madencilik, izabe işleri, tayyarecilik, ormancılık, ulaştırma, demiryolları vesair muhtelif sahalarda vazife gören yüzlerce Türk teknisyen, mühendis ve idarecisi teknik yardım faslından etüd maksadiyle Amerika'ya gönderilmişler ve avdetlerinde modern usulleri Türkiye'de tatbik etmeğe başlamışlardır. Birçok vaziyetlerde bu teknik yardım projeleri. Amerikan uzmanlarının memlekete dönen Türk uzmanlarının mesailerini kolaylaştırmak üzere, buraya gelmelerini sağlayacak şekilde ayarlanmıştır. Müstakbel yıllarda gıda maddeleri istihsalinin daha ziyade arttırılması ve memleketin bilûmum iktisadî sahalarında sınaî istihsal ve verimliliğin yükselmesi yolunda teknik yardım programının büyük rolü olacaktır.”⁴³

3.6 1953-1954 Döneminin İncelenmesi

1952 yılı sonu itibarı ile Marshall Planı resmi olarak sona ermiştir. Fakat Amerika, Avrupa'ya yaptığı ekonomik yardımlara başka isimler altında yardıma devam etmiştir. Türkiye de bu ülkelerden biridir.. Marshall Yardımları alınmaya başladığı andan itibaren, Türk ekonomisinin merkezine oturmuş ve tüm bütçe görüşmelerinde, üzerinde durulmuştur. Bu dönem içerisinde yapılan ve yapılacak yardımlarla ilgili olarak, her sene yapılan bütçe görüşmelerinde olduğu gibi, Maliye Bakanı Hasan Polatkan milletvekillerini bilgilendirmiştir

43 Ayın Tarihi, 19 Ekim 1952, İstanbul

“Müsaadenizle şimdi de Amerika Birleşik Devletlerinin memleketimize,1950-1954 devresi zarfında yapmış olduğu askeri ve ekonomik yardımlara temas etmek istiyorum.

Bu devre zarfında memleketimize yapılan askeri yardımların tutarı 954 milyon dolara varmaktadır. 1950-1951 devresinde 181 milyon olan bu yardım 1953-1954 devresinde 253 milyonu bulmuştur.

1950-1954 devresi zarfında, ordumuzun takviyesi ve modernleştirilmesi için alınan bu 954 milyon dolara ilâveten, yine milli savunmamız için sağlanan ikinci bir yardım şekli de, ekonomik yardımların istimalinden tevellüd eden karşılık paralar fonundan yapılan liberasyonlardır.

Şimdiye kadar karşılık paralar fonundan, milli savunma ihtiyaçları için yapılan tahsisler yekûnu 380 milyon liraya balığ olmaktadır. 380 milyon liralık bu tahsisin tamamı, 1950-1954 devresi zarfında temin olunmuştur. Bu miktara ilâveten, 1953-1954 devresi ekonomik yardımlarında, istimali neticesinde karşılık paralar fonunda tekevvün edecek olan Türk liralарının da büyük kısmı, yine milli savunmamız için sarfolunacaktır.

Amerikan ekonomik yardımına gelince: 1950-1954 devresi zarfında almış bulunduğumuz ekonomik yardımların yekûnu 237 milyon dolara balığ olmaktadır. Buna 1953-1954 devresi zarfında alınacak olan tahsis idhal olunmamıştır. Bu devre zarfında alınacak yardım miktarından, şimdilik kati olarak belli olmamakla beraber bugüne kadar alınan 21 milyon dolarlık bir tahsis, proje ve daireler itibariyle tevzi olunmuştur.

1952 1953 devresinde alınan, 6 milyon dolarlık yardımın tamamı hibe yardımı olduğu gibi, 1953-1954 devresinde alınacak, miktarı henüz belli olmayan yardımlar da kamilen hibe yardımı mahiyetinde olacaktır.

Marshall yardımlarının seyirinde bizi ilgilendiren mühim bir cihet de eski senelerde memleketimize daha ziyade kredi yardımları yapılırken, 1950 yılından itibaren yapılan teşebbüsler neticesinde bu yardımların hibeye tahvili olmuştur. 1950-1954 arasında alınan yardımların hibe nispetleri :

1950 1951'de	% 65 iken
1952'den beri	%100'ü bulmuştur.

Ekonomik yardımların bizi ilgilendiren safhalarından bir diğeri de diğcr memleketlere yapılan yardımlarda büyük mikyasta kısıntılar yapılmasına ve hattâ bir kısım memleketlere yapılan yardımların kesilmesine mukabil, memleketimize yapılan yardımların bilâkis artmış bulunmasıdır.

Gelecek senelerde Amerika hükümetince yapılacak ekonomik yardımların nihayete ermesi muhakkak olmakla beraber, bunları en iyi bir şekilde kullanmış olan memleketimize yapılan yardımların bir müddet daha devam ettirileceği selâhiyettar makamlarca şimdiden ifade olunmaktadır.”⁴⁴

1953-54 devresi için, Türkiye’ye 46 milyon dolarlık milli savunma faaliyetlerini destekleyici yardım tahsis edilmiştir. Bu yardımın dağılımı aşağıda belirtildiği gibidir.

1. Piyasa	11.141.000
2. Karayolları Umum Md.	5.700.000
3. Etibank	
Tunçbilek	432.000
Sarıyar	3.311.000
Bursa-Eskişehir Enerji Nakil Hattı	417.000
Asma Ocak Tesisatı	50.000
Teknik Hizmet	50.000
Toplam	4.260.000
4.Ziraat Vekaleti	9.436.000
5. M:K:E	999.000
6. Devlet Su İşleri	206.000
7. Sınai Kalkınma Bankası	3.000.000
8. Et ve Balık Kurumu	400.000
9. Hava Alanları İnşaatı	275.000
10. Navlun	4.673.000
TOPLAM	46.003.000

“Eisenhower hükümetinin, Türkiyeye yapılmakta olan senelik 43.000.000 dolar tutarındaki iktisadi yardımı, 33 milyon dolar arttırarak 76.000.000 dolara iblâğı kabul ettiğine dair salâhiyetli çevrelerin verdiği haber üzerine, yardımın mali yıl içinde yürürlüğe gireceği tahmin edilmektedir.”⁴⁵

Amerika'nın yardım planı hakkında kesin bir yorum yapmak mümkün değildi. Avrupa'ya yardımı neredeyse durdurma noktasına getirip, Uzak ve Orta Doğu'ya yardım edeceğini düşünenler olduğu gibi, Avrupa ülkelerinden yalnız bir kısmına yapacağı yardımı kesip diğerlerine yardımı devam edeceğini düşünenler de vardı. Fakat bu ülkelerin hangileri olacağı konusunda da kesin bir şey söylemek mümkün değildi.

“Amerikan resmî makamlarının bildirdiklerine göre, 1954 senesinde Avrupa'ya Amerikan yardımı mühim miktarda azalacak ve bazı hallerde tamamen durdurulacaktır.

Diğer taraftan Amerikalı uzmanlar, "Batı Avrupa ekonomisinin bu seneki kalkınması karşısında hayretlerini izhar etmek ve ikinci dünya harbinden beri en parlak istikbal vaadedilen senenin 1954 olduğunu belirtmektedirler. Bilhassa Almanya, Belçika ve İngiltere'nin son derece süratle kalkındığını ilâve etmektedirler.

Aynı makamlar 1954 mali senesine kadar hangi memleketlerin Amerikan yardımına ihtiyaçları kalmıyacağını söylemek için zamanın erken olduğunu belirtmekte, fakat Temmuz 1954 tarihinden itibaren geçen seneye nazaran yüzde elli nisbetinde daha az yardımda bulunulacağını ilâve etmektedirler.

1954 malî senesi içinde Batı Avrupa memleketleri 800,000,000 dolar yardım elde edeceklerdir.”⁴⁶

3.7 1954-1955 Döneminin İncelenmesi

Yabancı memleketlere yardım idarecisi Harold Strassen dün yaptığı basın konferansında şöyle demiştir:

45 Ayın Tarihi, 23 Şubat 1953, Washington

46 Ayın Tarihi, 23 Eylül 1953, Washington

Amerikanın 1953-1954'ünkine nazaran yüzde 37 bir azalma göstermektedir. Buna mukabil dünyanın diğer bölgelerine teknik yardım arttırılacaktır.

Yabancı memleketlere, kongrece tasvip edilen fakat henüz harcanmamış olan yardım tahsisatı şimdiki malî sene sonunda 9,5 milyar dolar olacaktır. Geçen sene bu rakam 10,2 milyar idi. Hükümet 1954-1955 senesi için, yabancı memleketlere yardım olarak kongreden 3,5 milyar dolar istemektedir (2,5 milyarı askerî, 1 milyarı da iktisadî ve teknik yardım).Halbuki kongre geçen sene 4,7 milyar dolarlık kredi kabul etmişti.

Amerikan yardımının azaltılmasına rağmen, hür dünyanın iktisadî ve askerî gücü gelişmekte devam edecektir. 1954 senesinde hür dünya memleketlerinde ücretlerde artış kaydedilecektir.

Geçen kış Batı Avrupada 5 milyondan fazla aileye yiyecek yardımı yapılmıştır. Geçen sene Doğu Avrupa ahalisine yapılan ve iyi neticeler veren bu yardım 1954-1955 te arttırılacaktır.”⁴⁷

“Yabancı memleketlere iktisadî yardım dairesinden bugün bildirildiğine göre, bazı memleketlerde sivil havacılığın geliştirilmesi gayesiyle hazırlanan bir program tatbik mevkiine konacaktır. "Bu programdan faydalanacak ilk memleketler Türkiye ve Pakistan olacaktır. 15 gün içinde bir Amerikan hava ekibi Pakistan'a gönderilecektir. Bu ekip bir Pakistan hava personeli yetiştirmekle görevli olacaktır. Buna "benzer bir başka ekip de Türkiye'ye gönderilecektir.”⁴⁸

1954 yılı itibarıyla, Amerikan Yardımlarının azaldığı dikkat çekmektedir. Yine bu sene içerisinde Hem Cumhurbaşkanı sıfatıyla Celal Bayar, hem de Başbakan Adnan Menderes, Amerika'ya ziyarette bulunmuştur. Adnan Menderes'in ziyareti sebebiyle yazılan bir makale, Amerikan yardımlarının, bizim için ne kadar büyük bir bağımlılık haline geldiğini göstermesi açısından oldukça anlamlıdır. Bu yazı, aynı zamanda bu yardımların bizim içimizde ne kadar büyük Amerikan sevgisi oluşturduğunu ve bizim dış politikada ne kadar Amerika'ya kilitlendiğimizin de bir ifadesidir.

“Başvekil Adnan Menderesin Amerika seyahati dün sona erdi. Bu ziyaret esnasında Wahington'da yapılan ve Türkiyenin istikbali hesabına mühim şeyler

47 Ayın Tarihi, 19 Mart 1954, Washington

48 Ayın Tarihi, 20 Eylül 1954,. Washington

vaad eden temasların ben de yakından şahidi oldum. Üç, dört ay evvel Cumhurreisimiz Celâl Bayar'ın Amerikadaki turuna iştirak etmiştim. Bayarın bütün kalblerde sevgi ve hayranlık uyandıran bir olgunluk ve anlayışla her tarafa ne kadar güzel kıymetler ektiğini zevkle takip etmiştim. Bu defa da Adnan Menderes'in müstesna zekâsını sezisini, kavrayışını, memleket hizmetleri için ne kadar ince dirayetle kullandığını, Celâl Bayarın ektiklerini ne derecede yüksek bir verimle biçtiğini gördüm.

Hazırlanan yeni gelişmelerin her iki safhasını böylece dikkatle takip edebildiğim gibi, memleketimizde muhalefet tarafından yapılan bozguncu propagandalar ve diğer bazı âmiller yüzünden Amerika ile işbirliği imkânlarımızın ne gibi tehlikeler geçirdiğini de tesbit etmek imkânını buldum. Bu yazımda ve bunu takip edecek ikinci bir yazıda size, son Washington seyahatinin tam bir bilançosunu çizmeğe çalışacağım.

Bayar'ın ziyareti, Amerikan halkının, bizi ne kadar yakın tuttuğunu, bize ne kadar güvendiğini, bizden neler umduğunu belirtmesine vesile oldu, fakat bu ziyaret esnasında resmî şahsiyetlerle hiç bir nevi müzakere olmadı. Bu itibarla da iki memleketi alâkadar eden işlerin resmi dosyalarda ne gibi bir manzara arzettiğini yoklamağa vesile çıkmadı. Adnan Menderesin Washington'a gidişi ve Amerika'nın en yüksek şahsiyetleriyle ve bu arada kongrenin en salâhiyetli erkânıyla yüz yüze görüşmek fırsatların bulması bütün o dosyaların keskin projektörler altına alınmasına imkân vermiştir. Bu sayede meydana çıkan hakikatleri şöylece hülâsa edebiliriz:

1. Amerikalılar, hür dünyayı korumak maksadıyla yabancı memleketlere hibe ettikleri altmış milyar dolardan kâfi derecede verim alamadıkları kanaatine varmışlardır. Bizim hususî vaziyetimiz herkesçe malûm olmakla beraber, bizimle olan karşılıklı yardım davaları da umumi istidatların tesirinden hariç bırakılmamıştır.

2. Kuvvetlerimizi en yüksek Nato seviyesine uygun olarak teçhiz için bizzat Amerikalılar tarafından verilmesi vaad edilen 500 milyon dolarlık teçhizat meselesi uyuşmuş buna mahsuben pek mahdut teslimatı yapılmıştır.

3. Her sene verilmesi itiyat haline gelen iki yüz milyon dolarlık askerî yardım tahsisatının 87,500,000 dolar noksaniyle 112,500,000 dolara indirilmesi

kararlaştırıldığı gibi gelecek senelerde bunun bile devam edip etmeyeceği şüpheli bir hal almıştı.

4. Hibe şeklindeki senelik 70.000,000 dolarlık iktisadî yardımın devamı şüpheli görünüyordu.

5. Muhtelif Avrupa memleketleri tarafından bize açılan uzunca vadeli iktisadî krediler Amerika'ca hoş görülüyor, bunun devam ettirilmemesi için alâkalı memleketlere tavsiyelerde, hattâ baskılarda bulunuluyordu.

6. Sınaî gelişmelerimizin sürati ve ödeme zorluklarımız hakkında Amerika'ya bedbin intibalar vardı.

Bütün bu vaziyet, Amerika'nın bize arka çevirmesi veya müşterek davaya olan büyük hizmetlerimizi unutmaması mânasına gelemez. Fakat Washington, türlü türlü milletlerarası menfaatlerin ve Amerikanın mühim iç davalarının boyuna çarpıştığı bir yerdir Birtakım mühim hedeflerin orada muvakkat surette gözden uzak düşmesi pek mümkündür. Şurasını da ilâve edeyim ki, Türkiye'nin müşterek dava için arzettiği başlıca kıymet, millî birliğinde, tesanüdünde ve istikrarındadır. Menderes'in tam da bu zamanda yaptığı gezinin memleketimiz açısından olumlu sonuçları olmuştur.

1. Amerika, bize kredi açılmamasını alâkalı devletlere söylemek şöyle dursun, böyle kredileri teşvik edecek, müşterek davanın yürümesi, bizimle bu şekilde işbirliğinin mutlaka lâzım olduğunu bildirecektir.

2. İktisadî bünyemizi muayyen bir hedefle takviye esası kabul edildiğine göre muvakkat sıkıntılarımızı giderecek istikrazların ve diğer tedbirlerin tetkikine girişilecektir.

3. Dünya İmar Bankasıyla olan anlaşmazlık dostluk ve anlayış ruhu içinde tasfiyeye uğramıştır. Bu bankanın heyeti, Başvekilimizle görüşerek münasebetleri yeniden kurmanın yollarını aramak arzusunu göstermişlerdir. Bu arzu tarafımızdan tam bir samimiyetle karşılanmış, fakat vaktin darlığı konuşmalara mâni olmuştur. Bunlar ilk fırsatta yapılacaktır.

Amerika ile Türkiye arasındaki münasebet, bir taraftan hükümetin Kore işinde ve diğer işlerde isabetli kararlar vermesi, Mehmetçiğin geçirdiği büyük hamaset imtihanı, diğer taraftan Celâl Bayar ve Menderesin ziyaretleri ve Amerikalı dostlarımızın anlayış ve samimiyeti neticesinde öyle bir şekil almıştır ki devletler

arasında cereyan eden, umumî surette müşterek menfaat iddialarına dayanan münasebetlerde bunun bir benzerini bulmak imkânsızdır.

İki memleket arasındaki bu mükemmel işbirliği tarzını ben, 35 yıl evvel mütareke günlerinde uzak, çok uzak bir rüya diye memleket hesabına zihnimden geçirmiş, Amerika ile elele çalışmak suretiyle büyük neticelere varacağımızı, bizim için daha mükemmel bir kurtuluş yolunu ve yükseliş imkânını tasavvur etmeğe bile ihtimal olmadığını ısrarla ileri sürmüştüm.

En mübalâğalı rüyalarım çok şükür kat kat fazlasiyle gerçekleşti. "Washington-Ankara temel direği, yeni bir medeniyet ve barış binasının en sağlam desteği halini almıştır.

Bütün bunları ben :çok yakından adım adım takip etmek ve dünya gözüyle görmek imkânını buldum. Bu saniyede dünya yüzünde kendimden baytiyar bir adam bilmiyorum.”⁴⁹

3.8 1955-1956 Döneminin İncelenmesi

1955 malî yılı bütçe lâyihasının Büyük Millet Meclisine sunulması münasebetiyle Maliye Vekili Hasan Polatkan Anadolu Ajansına su beyanatı vermiştir:

...Bundan başka 1955 yılı muvazenei umumiye kanununun 3'üncü maddesinde derpiş edildiği veçhile dost Amerika Birleşik Devletlerinden karşılık paralar yoluyla aldığımız 200 milyon liralık yardım da ayrıca millî müdafaa hizmetlerimize tahsis olunacaktır. Bu suretle millî müdafaamız için bu kaynaklardan 1955 yılında nakden sarfedeceğimiz paralar 1 milyar Türk lirasının çok fevkine çıkmaktadır.

Bütün bunların dışında, geçen yıllarda olduğu gibi bu yıl da dost Amerika Birleşik devletlerinden 250 milyon dolar civarında askerî malzeme yardımı göreceğimizi ve bu kanalla ordumuzun. 1955'te yeniden 800 milyon liraya yakın değerde çeşitli malzeme ile teçhiz olunacağını memnuniyetle belirtmek, isterim.

Bundan başka dost Amerika Birleşik Devletleri tarafından, geçen yıllarda, millî müdafaamıza tahsisi kararlaştırılmış olup henüz teslim edilmemiş bulunan

49 Ayın Tarihi, A.E.Yalman, 15 Haziran 1954 tarihli Vatan Gazetesi

malzeme yardımından bakiye 500 milyon dolarlık kısmın teslimine devam olunması sayın Başvekilimizin bu büyük dost memleketi ziyareti sırasında tekerrür ettirilmiştir ve hâlen, teslimata hızla devam olunmaktadır.

Millî müdafamızın önümüzdeki bütçe yılı içinde bu kanallarla esaslı malzeme yardımına mazhar olacağını, dost Birleşik Amerika'ya karşı duyduğumuz şükranın bir ifadesi olarak ve ordumuzun süratle takviyesi bakımından da büyük bir memnuniyetle kaydetmek isterim.

Müşterek enfastrüktür programına göre, Nato teşkilâtına dahil memleketlerce finanse edilen fondan memleketimizde yapılmakta olan tesis bedelleri de hesaba katılacak olursa, 1955 mali yılında kahraman ordumuzun takviyesi için harcanacak paraların yekûnu 3 milyar liraya yaklaşacaktır.

Maddî ve manevî kabiliyet ve özellikleriyle bütün bir cihanın takdir ve hayranlığını kazanmış olan, yurdumuzun kahraman müdafii ve Nato'nun kuvvetli uzvu Türk ordusunun fedakârlıkların en büyüğüne lâyık olduğundan hiç kimsenin şüphesi yoktur. 1955 yılı bütçemiz ordumuza bu yıl da sulh yolundaki vazifelerini ifada devamını temin edecek imkânları vermektedir.

...Muhterem arkadaşlar.

Müsaadenizle şimdi de Amerika Birleşik Devletlerinin memleketimize yapmakta olduğu iktisadî yardımlara temas etmek istiyorum. Dost Amerika Birleşik Devletleri hükümeti tarafından bugüne kadar Türkiye'ye yapılan iktisadi yardımlar, 565.848.000 dolara baliğ olmuştur. Bunun 70 milyon doları 1954-1955 devresine aittir.

Burada üzerinde ehemmiyetle durulması lâzımgelen bir nokta, diğer memleketlere yapılan yardımların büyük mikyasta azaltılmasına ve hattâ bir kısım memleketlere yapılan yardımların tamamen kesilmesine mukabil, Türkiye'ye yapılan yardımların seviyesinin muhafaza ile idame ettirilmiş olmasıdır.

Bugüne kadar aldığımız yardımın 366.003.000 doları, doğrudan doğruya Amerika'dan mal ve hizmet mubayaasına imkân veren direkt yardım,192.022.000 doları Avrupa İktisadî İşbirliği teşkilâtına dahil memleketler üzerinde kullanılan endirekt yardım ve mütebaki 3.823.000 doları da teknik yardımdır.Diğer taraftan bu yardımların 405.648.000 doları hibe ve 160.200.000 doları da kredidir.Memleketimize yapılan hibe mahiyetindeki yardımların Türk lirası mukabilinin Merkez Bankasına karşılık paralar hesabına yatırıldığı ve burada tekevvün eden paraların da, yapılan

liberasyon anlaşmalarıyla Millî Müdafaa ihtiyaçlarına ve iktisadî kalkınma mevzularına tahsis edildiği malûmunuzdur.Şimdiye kadar karşılıklı paralar hesabından: 665.410.315 lira fiilen serbest bırakılmış ve bunun 424.424.000 lirası Millî Müdafaa ihtiyaçlarına, 186.486.315 lirası muhtelif kalkınma mevzularına ve 54.500.000 lirası da hususî teşebbüsün ihtiyaçlarına tahsis edilmiştir.”⁵⁰

“Birleşik Amerika dış yardımlar idaresi yeni yardım tahsislerinde bulunmuştur.

Bu cümleden olarak, petrol nakliyatı masraflarını karşılamak üzere, Türkiye’ye 1.089.000, maden teçhizatı satın almak üzere İrana 17.266 ve su işlerinde kullanılmak üzere Lübnana 20.000 dolar tahsis edilmiştir.”⁵¹

“Dış muameleler idaresi dün şu kredilerin açıldığını bildirmiştir:

Türkiye:

Menşei neresi olursa olsun kamyon yedek parçaları için 3.000.000 dolar,

Menşei neresi olursa olsun otomobil motörleri ve yedek parçaları için 1 milyon 490 bin dolar.

Menşei neresi olursa olsun maden işletmesi malzemesi için 2.994.000 dolar.

Menşei neresi olursa olsun teneke için 1.000.000 dolar.

Menşei neresi olursa olsun demir mamulâtı için 53.000 dolar.

Menşei ne olursa olsun kauçuk ve kauçuk mamulâtı için 1.990.000 dolar.

Menşei ne olursa olsun traktör ve traktör yedek malzemesi için 2 milyon 830 bin dolar,

Birleşik Amerika Menşeli kimyevi maddeler için 273.000 dolar,

Menşei neresi olursa olsun elektrik motor ve jeneratörleri için 99 bin dolar.

Menşei neresi olursa olsun sanayi makineleri için 90.000 dolar,

Menşei neresi olursa olsun elektrik cihazları için 72.000 dolar.

Menşei neresi olursa olsun sanayi makineleri için 90.000 dolar.

Menşei neresi olursa olsun elektrik cihazları için 72.000 dolar.

Menşei neresi olursa olsun kurşun ve kurşun halitaları için 11.000 dolar,

50 Ayın Tarihi, 13 Şubat 1955, Ankara

51 Ayın Tarihi, 19 Nisan 1955, Washington

Yunanistan'a:

Birleşik Amerika ve Kanada menşeli gazete kâğıdı için 72.000 dolar.

Mısır'a :

Birleşik Amerika menşeli ziraat laboratuvarları malzemesi için 30.420 dolar.”⁵²

“Bugün saat 4'te Türkiye hükümeti adına iktisadî işbirliği genel sekreteri elçi Melih Esenbel ile Amerika Hariciye Nazırı yardımcısı Ailen arasında aşağıdaki hususlarda bir anlaşma imzalanmıştır:

1) Birleşik Amerika Türkiye'ye bu defa yüz bin ton ekmeklik buğday vermektedir. Buğdayın 70 bin tonu dış yardımlar, 30 bin tonu 480 sayılı kanun gereğince verilmektedir.

2) İki sene içinde krom ve manganez vermek suretiyle ödenmek üzere memleketimize 9 bin ton yapağı ihraç olunacak ve bu suretle yünlü sanayiimizin bugünkü ham madde dâvası halledilmiş olacaktır.

3) 4.300.000 dolar tutarında pamukyağı da 480 sayılı kanun gereğince Türkiye'ye verilecek ve bunun karşılığını teşkil eden Türk lirasının yüzde ellisi Amerika hükümetinin Türkiye'deki masraflarına, mütebaki yüzde ellisi de Türkiye'nin kalkınma işlerine hasredilecektir.”⁵³

“Amerikan dış faaliyetler idaresi Türkiye'nin 4.480.000 dolar tutarında ekmeklik buğday ve savunma gücünü desteklemek için 11.834.000 dolar tutarında muhtelif malzeme satın almasına müsaade etmiştir.

Aynı idare bundan başka Türkiye'nin 740.000 dolarlık ziraat malzemesi almasına da müsaade etmiştir.”⁵⁴

“Yabancı memleketlere yardım idaresi dün şu kredileri açmıştır:

52 Aynı Tarihi, 21 Nisan 1955, Washington

53 Aynı Tarihi, 29 Nisan 1955, Washington

54 Aynı Tarihi, 29 Nisan 1955, Washington)

Türkiye :

Amerikan menşeli ekmeklik hububat için 4.480.000 dolar,

Amerikan menşeli ziraat malzemesi için 740.000 dolar,

Amerikan menşeli eczayı tıbbiye, kimyevî müstahzarat, deri, ham petrol ve petrol mütekkatı, muhtelif madenî manrulât, alüminyum, bakır, bronz, kalay, motor ve jeneratör, elektrik cihazları, sanayi âletleri, motorlu vasıtalar, fennî âletler, kauçuk vesaire dahil olmak üzere muhtelif mallar için 11.834.000 dolar.

Mısır :

Amerikan menşeli elektrik cihazları için 424.000 dolar,

İran :

Haşerat öldürücü ilâçlar için (Amerikan menşeli) 326.797 dolar,

Fennî âletler (Amerikan menşeli) 9.001 dolar,

Kimyevî müstahzarat için (Amerikan menşeli) 7.704 dolar”⁵⁵

“Milletlerarası İşbirliği İdaresi, Türkiye'ye, bu memlekete Amerikan yardım çerçevesi dahilinde, çelik silolar inşaatında kullanılmak üzere 4 milyon dolar tahsis ettiğini bildirmiştir.

Türk Hükümeti, bu inşaat programının tahakkuku için iç finansman olarak 6 milyon dolara tekabül eden Türk lirası sarfedecektir.

Bu program gereğince, cem'an 470 bin ton hububat alacak büyüklükte çelik silolar inşa edilecektir.

Bu silolar inşa mahallinin ihtiyacına göre 2000 ilâ 20.000 ton hububat alacak büyüklükte olacak ve Türkiye'nin 69 muhtelif yerinde kurulacaktır.

Bu inşaatı «Raymond Conerete Pile» Amerikan şirketi taahhüt etmiştir.”⁵⁶

“Amerikan Ticaret Vekâletinden neşredilen bir raporda, Amerikanın, bu son on sene zarfında, yabancı memleketlere tahsis ettiği yardımın 51 milyar dolardan fazla olduğu bildirilmektedir.

55 Ayın Tarihi, 30 Nisan 1955, Washington

56 Ayın Tarihi, 28 Kasım 1955, Washington

Temmuz 1954 yılından, Haziran 1955 yılına kadar geçen devreyi ele alan rapor, yabancı memleketlere yapılan yardım yekûnunun; 40 milyarı hibe ve 11 milyarının ödünç şeklinde verildiğini göstermektedir. Amerikan yardımından faydalanan memleketlerin başında Batı Avrupa memleketleri ve bu memleketlerin kontrolleri altında bulunan memleketler gelmektedir.

Filvaki, bu memleketler, Amerika'nın yabancı memleketlere yaptığı yardım miktarının takriben üçte ikisini, yani 33 milyar 409 milyon dolar almışlardır. Bu meblâğdan 24 milyar 737 milyon dolar hibe olarak ve 8 milyar 672 milyon dolar da ödünç olarak tevzi edilmiştir.

Amerika'nın, yabancı memleketlere yaptığı yardımdan ikinci derecede faydalanan mıntıklar, Asya ve Pasifik bölgesi memleketleridir. Bu memleketlere yapılan yardımın yekûnu, 10 milyar 153 milyon dolara baliğ olmuştur. Türkiye ve Yunanistan dahil olmak üzere, Yakın Doğu, Afrika memleketleriyle birlikte, 4 milyar 316 milyon dolar ödünç ve 481 milyon dolar hibe almıştır. Yabancı memleketlere yapılan yardımdan faydalanan memleketler arasında, Doğu Avrupa memleketleri de bulunmaktadır. Bu memleketler, 793 milyon dolar hibe ve 303 milyon dolar ödünç almışlardır. Yalnız kendi başına Sovyet Rusya 426 milyon dolar almıştır. Bu meblâğın 204 milyonu hibe ve 222 milyonu da ödünçtür. Son olarak Amerika, beynelmilel teşekküllere bir milyar 118 milyon dolar vermiştir."⁵⁷

3.9 1956-1957 Döneminin İncelenmesi

“Amerikan teknik yardım fonundan 3 ay müddetle Amerikadaki ormancılık çalışmalarım tetkike giden 8 kişilik heyetin memleketimize döndüğü bildirilmektedir.

Ormancılarımız Amerikada buldukları müddet zarfında Modison, Wisconsin, Nebreska ve Colarado'da incelemelerde bulunmuşlardır."⁵⁸

57 Ayın Tarihi, 18 Kasım 1955, Washington

58 Ayın Tarihi, 9 Ocak 1956, İstanbul

“...Trabzon mebusu İsmail Şener de Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı hakkında izahat verdi. Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı hakmda hazırlanmış olan raporda ezcümle şöyle denilmekteydi:

1955 Temmuz başından, 1956 Haziran sonuna kadar cari Amerikan mali yılına mütenazır olarak üzerinde durulan muvakkat mahiyetteki rakam 72.000.000 dolardır. Artması daima mümkün ve her halde şayanı temenni olan bu yardımın, 50.000.000 doları iktisadi. 2.000.000 doları teknik yardım olarak derpiş edilmekte, mütebaki 20.000.000 akar yakıt gibi askeri ihtiyaç maddelerinin karşılığını teşkil etmektedir. 50.000.000 liralık iktisadi yardımın % 50'si piyasa ihtiyaçlarının karşılanmasına hasredilecektir. Amerikan yardımının esas itibariyle Türkiye'nin iktisadi vaziyetini düzeltmeğe ve kendi kendine yeterliğini temine matuf bulunduğu malumdur. Bu itibarla tediye muvazenemizle pek yakın bir alakası vardır.

Yatırım politikamızın semereleri alındıkça dış tediye muvazenemizin daha müsait bir vaziyete tedricen intikal edeceği tabii olmakla beraber, 1955 yılı ihracat ve ithalat tahminlerinin, tatbikine ehemmiyet verdiğimiz tasarruf siyasetine rağmen, daha esaslı bir Amerikan yardımına ihtiyaç hissettirdiği, fonksiyonunu ne derece kolaylaştıracağını Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin takdir edeceğini ümit etmek yerinde olur.

Amerikan yardımının Türk lirası olarak diğer bir cephesini teşkil eden karşılık paralar fonuna gelince, 30 Temmuz 1955 tarihi itibariyle vaziyet aşağıda gösterilmiştir:

Serbest bırakılan Türk lirası 496.344.000 T.L., milli savunma sektörü 192.085.325 T.L., amme sektörü 5.500.000 T.L., hususi teşebbüs sektörü 745.630.325 T.L., programa bağlanan yekun ise 771.810.315 liradan ibarettir. Dış tediye muvazenemiz üzerinde tesisleri malum bulunan ve E.P.U. ile münasebetlerimizi ilgilendiren borçlara gelince: geçen Ocak ayı başında 478.000.000 lira olan bu borçların 30 Temmuz 1955 itibariyle 338.000.000 liraya düştüğü ve 140.000.006 liralık miktarının tediye edildiği kayda değer başlıca alacaklı memleketlerle bu borçların tasfiyesi için mutabakata varılmış bulunması, muayyen müddet zarfında bunların tamamen ödenmiş olacağını haklı olarak ümit ettirmektedir.⁵⁹

59 Ayın Tarihi, 21 Ocak 1956, Ankara

“Hariciye Vekili Prof. Fuat Köprülü’nün Meclis konuşmaları,
Muhterem arkadaşlar,

Büyük dost ve müttefikimiz Birleşik Amerika hükümeti tarafından 1948’den beri yapılan iktisadî yardım devam etmektedir.

1954-1955 Amerikan malî yılının nihayeti olan 30 Haziran 1955’e kadar Amerika’dan temin edilen iktisadî yardım 592.000. 025 bin dolara baliğ olmuştur. Aynı tarihe kadar ayrıca alınan teknik yardım tutarı da 9 milyon dolardır.

1954-1955 Amerikan malî yılı için, bidayette memleketimize tahsis edilen yardım miktarı 70 milyon dolar iken, aynı malî yıl sonlarında hibe olarak alınan 30 milyon dolarla 100 milyon dolara iblâğ edilmiştir. 1955 malî yılı sonuna kadar sağlanmış bulunan iktisadî yardımın 440.825.000 doları hibe, 160.200.000 doları da kredidir.

Gerek devlet sektörü gerek piyasa ihtiyaçlarına tahsis edilen iktisadî yardımdan mütevellit dolarların, Türk lirası karşılıklarının bilhassa millî müdafaaya ihtiyaçlarına tahsis edilmesine devam olunmaktadır. Bugüne kadar kullanılan karşılık paraların yekûnu 746.830.315 liraya baliğ olmuştur. Bunun 496.344.000 lirası millî müdafaaya, 194.986.315 lirası resmi sektör kalkınma hareketlerine, 55.000.500 lirası da hususî teşebbüs ihtiyaçlarına tahsis edilmiştir.

1955-1956 devresi iktisadî yardımının, kat’î yekûnu önümüzdeki Haziran ayında belli olacaktır. Mamafih, bu yardıma mahsuben piyasa ve devlet sektörü ihtiyaçları için şimdiden 37,5 milyon dolar tahsis edilmiş ve programa bağlanmış bulunmaktadır. Keza aynı devre için, teknik yardım faslından da 2.060.000 dolar tutarında bir program kabul edilmiş durumdadır.

Amerikan yardımının hacmi hakkında daha sarih bir fikir edinilebilmesi için yukarıda arzettiğim iktisadî yardımdan ayrı olarak, bu müttefikimizin bize yaptığı askerî yardımın da 1955 sonuna kadar 1.443.000.000 dolara baliğ olduğunu kaydetmek isterim.

Askerî yardımdan bahsederken kıymetli dost ve müttefikimiz Kanada’nın, bilhassa jet avcı tayyareleri temini ve pilot yetiştirilmesi hususunda yaptıkları şayanı şükran yardımları da ehemmiyetle tebarüz ettirmeden geçemeyeceğim.

Bize yapılan yardımların kıymetini daima takdir etmiş ve bunlar muvacehesinde duyduğumuz teşekkür hislerini her fırsatta ifadeden asla geri durmamışızdır. Eğer daha

fazla yardım istiyorsak, bunu yapılan yardımları küçümsediğimizden dolayı değil, müşterek menfaatlerin icabını yerine getirmek hususundaki tehalükümüzün ve bütün hür dünyayı alâkadar eden mübrem ihtiyaçların ilcaatiyle yapmaktayız.

Bunu yaparken de bize yardım edebilecek durumda olanların durum ve imkânlarını daima gözönünde tutmaya ve istediğimiz şeylerin makul ve mahallî sarfı malûm olmasına en büyük ihtimam göstermekteyiz.

... Fuat Köprülü sözlerine devamla dedi ki:

Yardım bahsine gelince, şurasını arzedeyim ki, Amerikan yardımı azalmaktadır. Bu yardım faslında sabit kalan hattâ yukarıya doğru giden tek bir yardım faslı vardır, o da Türkiye'ye yapılan yardımdır. Biz geçen senelerde Amerikalılardan 50-60 milyon liradan fazla yardım alamıyorduk. Amerikalılar bu yardımı bu sene yüz milyon liraya çıkardılar. Fakat bizim istediğimiz bu değildir. Biz, Türkiyenin bir an evvel kalkınması için Amerikadan borç para istedik.

Avrupa İşbirliği Teşkilatındaki çalışmalarımızı daha fazla arttırmak için teşkilâtla daha sıkı teşriki mesai yapmalıyız. Zaten evveldenberi memleketimiz bu teşriki mesaiye devam etmektedir ve Türkiye orada müsbet bir rol oynamaktadır. Diğer taraftan daha bir çok temaslarımız vardır ki, icap ettiği zaman onları da huzurunuzda arzedebiliriz, onların da neticeleri alınacaktır. Bizim teşriki mesaimiz, Türk milletine hâs olan bir samimiyetle devam etmektedir. Bundan ötesi hakikate mugayirdir.”⁶⁰

“Yurdumuzdaki son tabîî âfetler dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri hükümeti bugüne kadar yaptığı yardımlara ilâveten 14 milyon dolarlık iâşe maddeleri yardımı yapmaya karar vermiştir. ...Her iki memlekette aynı saatte neşredilen tebliğin metni şudur:

“Milletlerarası İşbirliği Teşkilâtı bugün Birleşik Amerika hükümetinin Türkiye'nin muhtelif bölgelerinin ahiren maruz kaldığı felâketler sebebiyle vukua gelen zararların telâfisine yardım etmekte olduğunu bildirmiştir.

Türk milletine, Amerikan milleti adına verilmekte olan bu yardım, 40.000 ton buğday, 3.600 ton süt tozu, 2615 ton tereyağ, 2615 ton peynir, 1000 ton un ve 250 ton pirinci ihtiva etmektedir.

60 Ayın Tarihi, 28 Ocak 1956, Ankara

Türkiye’de şiddetli bir kışı müteakip vuku bulan bu felâketler cümlesinden olmak üzere su baskınları binlerce kişiyi evsiz bırakmış, ciddî hasarlar tevhit eden depremler vuku bulmuş ve Karadeniz sahilinde Gerze kasabasındaki yangın büyük can ve mal kaybına sebep olmuştur.

Milletlerarası İşbirliği Teşkilâtı makamları, gıda maddelerinin Türkiyeye en kısa zamanda irsalini temin için gereken muameleye tevessül olunduğunu bildirmiştir. Bu erzakın Türkiyeye kadar nakliye ücreti de Birleşik Amerika tarafından deruhte edilecektir. Aynı makamların ifadesine göre, Türkiye’ye yapılmakta olan bu yardıma dahil hububat, acil bir yardım tedbiri olarak felâketzedelere ücretsiz olarak tevdi edilmiş bulunan Türk stoklarının telâfisinde kullanılacaktır.

Diğer gıda maddeleri, Türkiye’deki muhtaç kimselere ücretsiz olarak tevzi edilecektir.

Bu erzak Türkiyeye, Amerikan ziraî emtia stoklarının hür dünya memleketlerine yapılacak yardımlar için kullanılmasına müsaade eden ziraî maddeler ticaretinin geliştirilmesi ve yardımlaşma kanunu dairesinde verilmektedir.

Bu arada, Birleşik Amerika Hava Kuvvetleri şimdiye kadar 2.500 battaniye, 6.000 parça giyim eşyası, 2.000 gaz sobası ve 60 ton pirinç, süt tozu, peynir, fasulye ve margarin de dahil olmak üzere Türkiyeye 23 tayyare dolusu acil yardım maddeleri taşımıştır.”

Diğer taraftan bu vesile ile Birleşik Amerika hükümetinin 14 milyon dolarlık gıda maddesi yardımı kararını bildiren ve buna Türkiye hükümeti tarafından verilen teşekkür cevabını muhtevi notalar teati olunmuştur.”⁶¹

“Milletlerarası İşbirliği İdaresi Müdürü John Hollister Orta Doğudaki durumla ilgili olarak şu hususları belirtmiştir:

Türkiye’nin, yüklenmiş olduğu ağır askerî vecibeler sebebiyle Amerika’nın bu memlekete yaptığı yardıma devam etmesi elzemdir. Türk hükümeti geçenlerde bir iktisadî istikrar programı ilân etmiştir. Malî muvazeneyi temine yardım edecek iktisadî reform unsurları ihtiva eden bu programın tatbikiyle Türkiye’de malî muvazenenin sağlanması mümkün olabilecektir.

61 Ayın Tarihi, 21 Şubat 1956, Ankara)

Petrolden elde ettiği gelirlerin artmasına rağmen İran, geniş askerî masraflarını karşılamak ve iktisadî kalkınmasını sağlamak için bu sene de Amerikanın yardımına muhtaçtır.

Mısır, kaynaklarını geliştirmek ve milleti için daha iyi hayat şartı temin etmek için Amerikan yardımına muhtaçtır.”⁶²

İncelediğimiz 1948-1957 dönemi arasındaki gelişmelerin özetini , Türk iktisadi hayatının, gösterdiği gelişimini ve son durumunu , Avrupa İktisadi İşbirliği'nin Türkiye ile ilgili olarak hazırladığı rapor şöyle açıklamaktadır.

“Merkezi Paris'te bulunan Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilâtı, geçen hafta memleketimizin iktisadî durumunu ve bu sahada karşılaştığı güçlükleri gösteren bir etüd neşretmiştir. Teşkilâtın resmî görüşünü anlatan raporun hazırlanması için gerekli malûmatı Türk hükümetinden temin etmiş bulunmaktadır. Son yılların en alâka çekici raporlarından biri olan ve 1955 Aralık ayına kadar elde edilen bilgiye müstenit bu etüdün mühim kısımlarını okuyucularımıza sunuyoruz:

Son onsekiz ay içinde, Türk ekonomisinin süratli genişlemesi devam etmektedir. Ziraat ve sanayinin modernleştirilmesi ve inkişafı ile nakliyat ve ulaştırmanın gelişmesini hedef tutan büyük yatırım programının tatbikinde terakki kaydedilmiştir. Bununla beraber 1954' te mahsulün vasat olması yüzünden son aylar içinde, bu mühim yatırım faaliyetinin meydana getirdiği iç ve dış gerginlik artmış bulunuyor. Aynı zamanda fiyatlarda yeni bir yükseliş olup, tediye muvazenesindeki güçlükler artmakta devam etmektedir. 1953 millî geliri, 1954'te düşmüş ve bu düşüş, 1955 te % 5 bir artış kaydetmiştir. Bu düşüklük daha ziyade istihsal mecmuunun yarısını teşkil eden, zirai mahsullerin azlığından ileri gelmektedir. Hava şartlarının fenalığı dolayısıyla 1953'te 14.3 milyon ton olan istihsal, 9.6 milyona düşmüş olup bu miktar dahili ihtiyaçları bile karşılamaya kâfi değildir.

Diğer taraftan sanayi sahasındaki inkişaf oldukça süratlidir. 1950'den 1954'e elektrik istihsalı yüzde 70 ve çelik istihsalı yüzde 87 artmış ve diğer temel sanayide artma miktarı da yükselmiştir.

62 Aynın Tarihi, 20 Mart 1956, Washington

Buna mukabil yatırımlar istihsal yekûnundan daha süratli bir ahenkle yükselmektedir. Bunun en mühim kısmı ziraat malzemesi, yollar ve motorlu vasıtalar gitmiştir. Traktör alınmasından başka, ziraat yatırımlar, sulama faaliyeti, baraj inşaatı ve içme suyu tesislerine de tahsis yapılmıştır. Yollar da çok süratle inkişaf etmektedir.

Tenezzüh otomobillerine gelince, bunlar da yollara muvazi olarak 1950'ye nazaran üç misli artmış olmakla beraber, nüfusa isabet eden miktar diğer Avrupa memleketlerinden çok düşüktür ve 342 kişiye bir araba isabet etmektedir.

Sanayiye yapılan yatırımlar muhtelif sahalarda olmakla beraber en fazla çimento, petrol ve dokuma sanayiine tahsis edilmiştir.

Millî yatırımlarla hususî yatırımlar arasındaki nispet 1950'ye nazaran fazla değişmemiştir. Milli yatırımlar bilhassa ulaştırma ve liman inşaatına tahsis edilmektedir.

Nisbeten az inkişaf etmiş bir memlekette büyük yatırımların talep üzerinde büyük tazyik icra etmesi kaçınılmaz bir hâdisedir. Çünkü bu yatırımları finanse edebilmek için hususî tasarrufun çok yüksek bir seviyeye erişmesi icap eder, bu ise vergilerin artmasına sebep olur. Bu arada fiyatlarda da büyük artış başgösterir. Nitekim 1953 ile 1954 arasında fiyatlarda % 9 oranında bir artış olmuş ve İstanbul'da 1954'ün sonunda yeni bir % 10 oranında artış kaydedilmiştir.

Kuvvetli talep tazyikini frenlemek için hükümetin malî sahada aldığı tedbirler enerjik değildir. Ticarî krediler de tedbirsizlik yüzünden sarsılmıştır. Devlet bütçesinde de devamlı bir artış görülmekte ve açıkların dahilî istikrazlar ve Amerikan yardımı ile kapatılması düşünülmektedir.

1953 te tediye muvazenesi hafif bir düzelme yoluna giderken 1954'te tekrar bozulmuş ve 149 milyon dolara çıkmıştır. Buna mukabil ihracat % 15 azalmıştır. Bu ihraç malları da dünya piyasasına nazaran yüksek fiyatlıdır. İthalât buna mukabil, lisansa tabi olduğu halde % 10 dan fazla bir azalma göstermemiştir. 1955'in ilk 9 ayında ticarî açıklar yükselmeye devam etmiştir. Bu da haricî borçların arttığını gösterir. 1955 te borç durumu 1954' tekinden farklı olmayacaktır.

Eğer Türkiye, yatırım programını hakikat sahasına çıkarmak istiyorsa, tediye yoluna gitmelidir. Bu yola gidemezse ithalâtını fazlası ile kısımaya mecbur olacaktır ki, bu da istihsale ve yatırımlara tesir edecektir.

Ziraat ve sanayi mahsulleri artmakla beraber, fiyatlar da yükselmekte ve tediye muvazenesi 1954'ten beri gittikçe bozulmaktadır. Dış borçların da çoğalmakta olduğu müşahade ediliyor. Önümüzdeki aylarda durumun düzelmesi ihtimali yoktur. Bu seneki mahsul azdır ve ihraca yarar miktar da fazla değildir.

İstihlâk kontrol edilmediği takdirde, ihracı mümkün maddeler dahilde sarfedilecektir ve bu hal yatırımlara da tesir edecektir. Daha şimdiden talep yüksekliği mühim nisbette hissedilmekte ve bu hal para ve malî sahaya tesir etmektedir. Bundan da anlaşılıyor ki, şimdiden dahilî ve haricî finansmanlarla yatırımların tahdidi icap ediyor. Yatırımlar daha uzun vadeli bir hale getirilmeli ve fazla talep sebebiyle meydana gelen tazyik azaltılarak tediye muvazenesi daha tatmin edici hale konulmalıdır. Bundan sonra dış istikrazlarla yatırım süratini yeniden arttırmak mümkün olacaktır.

Diğer taraftan para siyasetini de sıkıca ele almak lâzımdır. Bunu da Merkez Bankası hükümetle işbirliği yaparak tatbik etmek imkânına sahiptir. Mali siyaset bakımından da hükümet hiç olmazsa denk bütçeler yapmakla işe girişmelidir.

Halledilecek diğer meseleler de mevcuttur: Genişleme programını denkleştirmek, zamanla dış ticareti köstekliyen kontrolü kaldırmak, yavaş yavaş iç ve dış fiyatlar arasında ki farkı gidermek.

Fakat bütün bu meselelerin halli ancak iç mali güçlükler halledildikten sonra mümkün olacaktır. Hayat seviyesini yükseltmek ve işsizliği azaltmak için yatırımları, kuvveden fiile çıkarmak lâzımdır.

Türk ekonomisinin inkişafı sadece Türkiye için değil, Avrupa Tediye Birliği'ne dahil bütün memleketler için de mühimdir. Bu inkişâf, her şeyden evvel milli plânın tatbikinde alınacak tedbirlerle mümkündür.

Eğer Türkiye ekonomisini mütevazın bir hale getirebilirse dış yatırımlardan faydalanmak isteyen diğer memleketler teşvik edilmiş olacaktır.”⁶³

Marshall Planı'nı bu döneme kadar yıllar itibarıyla inceledik. Bu dönemden sonra da Amerikan yardımları devam etmiş ve Türkiye bu yardımları çeşitli alanlarda kullanmıştır. 30 Eylül 1959 tarihine kadar yapılan yardımlar ve kullanıldıkları alanlar, aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

63 Ayın Tarihi, 12 Nisan 1956 Tarihli Tan Gazetesi

Devreler İtibarıyla Türkiye'ye Yapılan İktisadi Yardımlar

30.09.1959 durumu (Dolar Cinsinden)

Yardımların Nevi	1948-49	1949-50	1950-51	1951-52	1952-53	1953-1954	1954-55	1955-56	1956-57	1958-59	TOPLAM
1. Direkt Yardım											
a. Hibe	1.216.000	16.160.000	37.200.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	55.000.000	55.000.000	55.000.000	100.000.000	480.476.000
b. Kredi	38.000.000	34.840.000		11.200.000			20.000.000	25.000.000	25.000.000		154.040.000
c. Şarta Bağlı	9.784.000	7.503.000									17.287.000
d. Askeri İstihlak Maddeleri			7.800.000		12.000.000	3.000.000	25.500.000	19.100.000	24.000.000		118.400.000
e. Zirai Surplus Maddeleri							29.423.600	29850000 (4)	68.900.000	37.700.000	217.873.000
Toplam	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	129.923.000	128.950.000	172.900.000	137.700.000	988.076.000
2. Endirekt Yardım											
a.Hibe		71522000(1)		47500000(3)	21.400.000						140.422.000
b. Kredi			55000000(2)								55.000.000
Toplam		71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000						195.422.000
3. Teknik Yardım											
a.Hibe		1.000.000	800.000	1.000.000	2.190.000	2.700.000	600.000	2.200.000	3.346.000	4.500.000	22.836.000
b. Kredi		1.100.000									1.100.000
Toplam		2.100.000	800.000	1.000.000	2.190.000	2.700.000	600.000	2.200.000	3.346.000	4.500.000	23.936.000
TOPLAM	49.000.000	132.125.000	100.800.000	71.000.000	69.190.000	78.700.000	130.523.000	131.150.000	176.246.000	142.200.000	1.207.434.000

1. Tiraj Hakkı Olarak
2. 25 milyonu "Başlangıç Kredisi", 30 Milyon "Kota Kredisi"
3. Özel Kaynak Olarak
4. Bu miktarın 14.7500.000 doları Kızılay'a hibe edilmiştir.

(Türkiye'de Marshall Planı,40)

Tablo 3.2

30 Eylül 1959 İtibarıyla Karşılıklı Paralar Durumu					
Mevzular	Program T.L.	Liberasyon Anlaşması Yapılanlar T.L	Ant. No	Ant. Tarihi	Fiilen Serbest Bırakılan (T.L.)
1 Milli Müdafaa Sektörü					
1. Makine ve Kimya End.	5.500.000	5.000.000	20	18.10.1951	5.500.000
2. Astsubay Programı	10.640.000	10.640.000	22	20.12.1951	10.460.000
3. Askeri Yardım Programı	72.884.000	72.884.000	23	20.12.1953	72.884.000
4. 1951 Bazı Askeri Masraf	80.000.000	80.000.000	25	20.12.1951	80.000.000
5. 1952 Munzam Askeri Yardım	100.000.000	100.000.000	26	05.08.1952	100.000.000
6. 1953 Munzam Askeri Yardım	111.400.000	111.400.000	32	05.08.1953	111.400.000
7. 1954 Munzam Askeri Yardım	115.920.000	115.920.000	33	09.09.1954	115.920.000
8. 1955 Munzam Askeri Yardım	108.600.000	108.600.000	34	29.12.1955	108.600.000
9. 1956 Munzam Askeri Yardım	91.520.000	91.520.000	35	09.08.1956	91.520.000
10. 1957 Munzam Askeri Yardım	104.796.840	104.796.840	38	30.09.1957	104.796.840
11. 1958 Munzam Askeri Yardım	170.000.000	170.000.000	39	25.09.1958	170.000.000
12. Er Okuma Yazma Programı	30.000.000	30.000.000	41	16.01.1959	30.000.000
13.1959 Yardımı	110.000.000	110.000.000	42	12.06.1959	110.000.000
14.1959 Munzam Askeri Yardım	240.000.000	240.000.000	Ek-1	18.09.1959	240.000.000
Toplam	1.351.260.840	1.351.260.840			1.351.260.840
2. Amme Sektörü					
1. Ziraat Bankası	15.539.097	15.539.097	1	22.10.1950	8.000.000 7.339.000
2. Karayolları	25.077.378 16.595.000	35.677.378 16.595.000	2 28	01.12.1950 27.02.1953	35.677.378 16.595.000
3.Etibank	30.169.000 12.183.000	30.169.000 12.183.000	17	26.02.1951 10.08.1951	30.169.000 12.183.000
4. Teknik Yardım	310.000.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000 4.500.000 7.200.000 12.000.000	310.000.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000 4.500.000 7.200.000 12.000.000	3 9 Ek-1 Ek-2 Ek-3 Ek-4 Ek-5	01.12.1950 20.07.1951 15.10.1951 11.08.1955 05.08.1959 28.05.1958	310.000.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000 4.500.000 7.200.000 12.000.000
5. İCA'ya İkraz	320.000	320.000	37	26.06.1957	320.000
6. Zirai Sayım	1.000.000	1.000.000	14	20.07.1951	1.000.000
7. Göçmenlere Yardım	30.000.000	30.000.000	16	10.08.1951	30.000.000
8. Ziraat Vekaleti	34.300.000	34.300.000	21	20.12.1951	34.300.000
9. Ankara Hastanesi Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20.12.1951	1.000.000
10. Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20.07.1951	403.500
11. İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	05.08.1953	1.000.000
12 M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15.05.1953	1.000.000
13. Su İşleri	4.725.000	4.725.000	28	27.02.1953	4.725.000
14. Balıkesir Çanakkale Deprem Bölgelerine Yardım	4.000.000	4.000.000	30	07.07.1953	4.000.000
15. Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27.02.1953	3.864.340
16. (115-K) Moody Programları	2.520.000	2.520.000		25/6/1953	2.520.000
17. İktisadi Devlet Teşekkülleri Projeleri	280.000.000	280.000.000	43	05.08.1959	280.000.000
Toplam	504.986.315	504.986.315			504.986.315
3. Hususi Teşebbüs Sektörü					
1. Hususi Teşebbüs Fonunun İhdasından ÖnceYapılanlar	17.255.000	17.255.000			17.255.000
2. Sınai Kalkınma Bankası Özel Teşebbüs Fonundan Verilenler	87.245.000	87.245.000	18	10.08.1951	87.245.000
Toplam	104.500.000	104.500.000			104.500.000
TOPLAM	1.960.747.155	1.960.747.155			1.960.747.155

(Türkiye'de Marshall Planı,40)

Tablo 3.3

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan tablonun getirdiği bir sonuç olan Marshall Planı, soğuk savaş dönemi politikaları içinde, sonuçları açısından en başarılı olanıdır. Bu yardım planıyla, Amerika Birleşik Devletleri, istediği tüm sonuçları, hatta umduğundan da fazlasını elde etmiştir.

Savaş sonrası yıkıntılar içindeki bir Avrupa'nın kendine de zarar vereceğinin farkında olan Amerika, öncelikle kendi ekonomik ve siyasi çıkarları için, ikinci olarak ta komünizm tehlikesine karşı ekonomik yardımda bulunmayı kabul etmiş, karşılığında da Avrupa kıtasına, her açıdan hakim olmayı başarmıştır.

Marshall Planı sonucunda, OECC üyesi onaltı ülkeye yapılan yardım miktarları aşağıda belirtildiği gibidir.

İzlanda \$29.3milyon, İsviçre \$107.3 milyon, Norveç \$255.3 milyon, İngiltere \$3,189.8 milyon, İrlanda \$147.5 milyon, Danimarka \$273.0 milyon, Hollanda \$1,083.5 milyon, Belçika \$559.3 milyon, Batı Almanya \$1,390.6 milyon, Fransa \$2,713.6 milyon, Avusturya \$677.8 milyon, Portekiz \$51.2milyon, İtalya \$1,508.8 milyon, Yunanistan, \$706.7 milyon, Türkiye \$225.1 milyon dolar almıştır.

Alınan yardımlar, Avrupa ülkelerinde, savaş sırasında durma noktasına gelen üretimi artırabilmek amacıyla, makineleşmeye, sanayi tesislerini yenilemeye ve yeni tesisler kurmaya harcanmış, yaşam şartları düzeltilmiştir. Avrupa, çok kısa zamanda kalkınmış, üretimini artırmış, yönetimde istikrar sağlamış ve ekonomisini canlandırmıştır. Bu şekilde Amerika da Avrupa'ya ihracatını devam ettirebilmiş ve Avrupa'yı uzun vadeli kredilerle kendine borçlandırmıştır.

Sonuçta, Amerika Avrupa'da istediği sonucu almış, kıtada at koşuran Sovyet tehdidini dizginlemiş, yaptığı yardımların nasıl ve nerede kullanılacağına karar vererek Avrupa'yı kontrolü altına almayı başarmıştır.

Türkiye açısından bakıldığında, Marshall Planı umulduğu kadar başarılı bir süreç olmamıştır. Türkiye'de 1930-1939 yılları arasında başarıyla uygulanan korumacı ve devletçi iktisadi gelişme süreci, II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte kesintiye uğramıştır. 1930 yılında başlatılan devletçi politika ile azımsanamayacak bir sanayi temeli oluşturulmuştur.¹ 1940-1945 arasında Türkiye, savaşa doğrudan girmemiş

¹ Gürel Tüzün, a.g.e., s. 147

olmakla beraber, savaş ekonomisinin getirdiği bütün olumsuzluklardan etkilenmiştir.² Her gün savaşa girme ihtimali ile girilen seferberlik havası ile birlikte, aktif nüfusun önemli bir kısmı üretimden çekilip askere gönderilerek, çeşitli sektörlerde özellikle tarımda işgücü kıtlığı oluşmuş ve üretim aksamıştır.³

Fakat Amerika ve Avrupa lkelerinin, bizim ekonomik durumumuza bakış açıları, bu gerçeklerden farklı olmuştur. Özellikle Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında yapılacak yardımlara karar verilirken de ısrarla üzerinde durulan nokta şudur. İkinci Dünya Savaşı sırasında yabancı ülkelerdeki mal kıtlığı neticesinde Türkiye'nin ihraç mallarındaki fiyat artışları, Türkiye lehine olan ticaret fazlasını birdenbire artırmıştır. Bu konuyla ilgili olarak hazırlanan raporda savaşın hemen ardından görülen büyük ldeki ihracat artışının bir sonucu olarak Türkiye'nin altın ve döviz rezervlerinin 1946 yılı sonunda 307 milyon dolara yükseldiği belirtilmiştir.⁴

Milli gelir istatistiklerinden de "tam olmamasına rağmen" söz edilmiştir. Rapora göre, Türkiye'de milli gelirin 7 milyar TL olduğu, milli gelirin %47.5'inin ziraat, tarım ve ormancılıktan geldiği ve kişi başına gelirin 1948 senesi itibariyle 360 TL, yani 128 dolar olduğu ve Türkiye'nin çevresindeki ülkelere nazaran iyi bir durumda olduğu yorumu yapılmaktadır.⁵

Savaşa girmediği ve sahip olduğu döviz rezervleri nedeniyle, başlangıçta Marshall Planı dışında tutulan Türkiye, zellikle Marshall Planı'na dahil olma sürecinde, Marshall Yardımlarından istifade edebilmek amacıyla, Amerika ve Avrupa'nın bize teklif ettiği ekonomik politikaları benimsemek durumunda kalmış ve bir süre sonra da kurtuluşumuz, gelişmemiz, bütçe aıklarımız hep dış kredi ve yabancı sermayeye bağlanmıştır. Batılı ülkelere göre Türkiye, ağır sanayi sektörüne girmemeli, Avrupa'yı beslemek amacıyla tarıma ve tarımsal sanayilere yönelmeli, hafif metal,

2 Serdar Turgut, , a.g.e., s.128

3 AKBANK Kültür Yayını, Cumhuriyet Döneminde Türkiye Ekonomisi (1923-1978), s. 87

4 Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil Ve Tavsiyeler. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının Türkiye Hkmetile Biliştirak Finanse Ettiği Hey'etin Raporu, s. 43

5 Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil Ve Tavsiyeler. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının Türkiye Hkmetile Biliştirak Finanse Ettiği Hey'etin Raporu, s. 44

inşaat malzemeleri, deri, orman ürünleri sanayi, çimento, seramik, tekstil ve konfeksiyon, el sanatları gibi hafif sanayi dallarına ağırlık vermeliydi.⁶

Bu süreç içerisinde izlenen ekonomik politikayı. Barker Raporu tam anlamıyla anlatmaktadır. Türkiye'nin kapitalist dünya ile iktisadi ilişkilerinin gelişiminde, kapitalist dünyayı temsil eden Dünya Bankası ile halen süren yakın temasının ilk en önemli adımlarından biri olarak ortaya çıkan Barker Raporu, sanayi yoluyla kalkınmak isteyen bir ülkenin tarım ve tarıma dayalı alanlarda uzmanlaşmasını önermekteydi.

Bunlardan altıncı altbölüm "Sanayi ve Madencilik" alanındaki araştırma ve önermeleri içermektedir. Rapor sanayi yatırımlarında öncelik tanınması gereken sahaları şu şekilde sıralamaktadır:

"Heyetimiz aşağıdaki sırayı kurma veya genişletme bakımından en ziyade vaadkâr yatırım sahaları olarak tavsiyeye değer görmektedir."⁷

1. Aralarında bilhassa gıda maddelerini bulunduğu zirai mahsulleri işleyen endüstri zümreleri ve pamuk çıkarılma;
2. Küçük dökümhaneler, kalıp ve kaplama fabrikaları, soba imalatı, basit tulumbalar, saban, çekiç, testere gibi hafif makine ve alet imalatı;
3. Çimento, tuğla, kiremit ve cam gibi inşaat malzemesi imali;
4. Deri ileri ve kundura imali;
5. Mobilya, kaplama ve kontrplak imal eden tahta ileme sanayisi;
6. Basit eczalar, aşı ve serumlar, sabun, haşarat öldürücü maddeler ve benzerlerini imal etmek üzere hafif kimya endüstrisi;
7. Seramik eşya ve çömlekçilik;
8. Köy el sanatları.

Rapora göre, yukarıdaki sıralama aynı zamanda Türkiye'de hangi sanayi dallarının geliştirilmemesi gerektiğini de göstermektedir. Bu sanayi dalları ise şöyle sıralanmıştır.⁸

1. Her türlü lüks eşya,
2. Ağır makine ve madeni eşya endüstrileri,

6 Rıdvan Karluk, , a.g.e., s. 210

7 Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil Ve Tavsiyeler. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının Türkiye Hükümetile Biliştirak Finanse Ettiği Hey'etin Raporu, s. 51

8 Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil Ve Tavsiyeler. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının Türkiye Hükümetile Biliştirak Finanse Ettiği Hey'etin Raporu, s. 52

3. Ağır kimya endüstrisi,
4. Selüloz ve kağıt.

Heyetin bu sanayii dallarının geliştirilmemesi için gerekçesi ise şöyledir: “Bütün bu hallerde ya memlekette ham maddeler mevcut değildir, gerekli teknik ihtisas kifayetsizdir, endüstrinin sermayeye arzettiği ihtiyaç fazladır, yapılacak mamule karşı oldukça kuvvetli bir talep yoktur veya bütün bu amilleri birkaçı birden bahis mevzuu olmaktadır.”⁹

Sonuç olarak, bu dönemde Türkiye, temel ya da dayanıksız tüketim mallarının üretimini artırmış ve dışalım yerine yerli üretim sürecini tamamlamıştır. Sınai gelişmede, tüm özel girişimci söyleme karşın, özel kesim kadar hatta daha fazla, kamu girişimciliği etkin olmuş, özel kesim teknolojik açıdan da kamu tesislerinin arkasında kalmıştır. Özel işletmeler yine işçi kapasitesini ve üretim kapasitesini istenen seviyede artıramamıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye'nin ekonomi politikasında yabancı kaynak kullanımı da belirleyici öğelerden biri olmuştur. Türkiye bu dönemde yeniden yoğun biçimde dış borçlanmaya açılmıştır. Türkiye'nin dış borçlanmasında başlıca kaynak ABD'dir. Dış borçlanma ile dışa açılma politikası yabancı özel sermayeye verilen teşviklerle yeni bir boyut kazanmıştır

Bu dönemde, yabancı sermaye girişinin desteklenmesinin en önemli nedenlerinden biri de, dış kredi ve yardımlar sonuca ekonomik açıdan dışa bağımlı hale gelmiş olmamızdır.

1948'den sonra dış sermaye kullanımı Türkiye ekonomisinin işleyişinde vazgeçilmez, temel bir öğe olmuştur. 1923-1947 döneminde iktisadi kalkınmasını kendi öz kaynakları ile gerçekleştirmeye çalışan Türkiye, 1948'den sonra yoğun biçimde yabancı kaynaklara açılmıştır. Dönem süresince daha fazla dış kaynak kullanımı, üretim ve gelir artışını olumlu yönde etkilemiştir. Fakat, ekonominin dış kaynaklara bağımlılığının artması dış borçların hızla artmasına neden olmuştur

Bu dönem içerisinde, tarım ve sanayi açısından olumlu gelişmeler de olduğu muhakkaktır. Bu gelişmelerde Marshall Yardımları kapsamında alınan dış kredilerin,

9 Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil Ve Tavsiyeler. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının Türkiye Hükümetile Biliştirak Finanse Ettiği Heyet'in Raporu, s. 54

araç gereç ve malzemelerin, yetiştirilen teknik elemanların faydası da göz ardı edilmemelidir.

Türkiye’de 1947 Kalkınma Planı ile başlatılan ithal ikamesi yerine ihracatı teşvik, sanayi yerine tarım ve kamu kesimi yerine özel kesimi tercih eden liberal dönem 1958 İstikrar Kararlarının yürürlüğe girmesine kadar devam etmiştir.

Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte, özel sektör önemli bir gelişme göstermişti. Fakat bu süreç içinde devlet de sanayi yatırımları yapıyor, Menderes açılıştan açılışa şehir şehir dolaşıyordu. Bunun sonucu olarak, sanayi sektöründe kamunun payı azalmamıştır. Müteşebbisler de Batı’nın sanayimizi yönlendirdiği alanla, madencilikle ilgilenmeye teşvik edilmiş, verilen arama ve işletme ruhsatları sayısı artmış ve linyit, krom, demir gibi bazı madenlerin üretiminde özel kesimin payı yükseltilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kurulan yeni şeker ve çimento fabrikalarının sermayesine müteşebbisler de dahil edilerek, hisse sahibi yapılmışlardır.

Kamu kesimi yatırımları, ulaştırma ve haberleşme altyapısına, ara ve yatırım malları sanayii alt sektörlerine yönelmiştir. Şeker, tekstil, tarım ürünleri sanayii, demir-çelik, enerji, makine imalatı ve inşaat malzemeleri alanlarında tesis sayısı artırılmış, üretim artışları sağlanmıştır.

Dönemin temel özelliği, sınai üretimde dışalım yerine yerli üretim (ithal ikameci) türü sanayileşmenin aramalarının, temel ya da dayanıksız tüketim mallarının yerli üretimi sürecinin tamamlanmasıdır. Bu dönemde dışalım yerine yerli aramal, özel ve kamu kesimlerinin birlikte gelişmesiyle sağlanmıştır.¹⁰

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren iç borçlanmayla finanse edilen yurtiçi piyasaya yönelik sanayileşme politikası izlenmiş, bir diğer deyişle ithal ikamesi tipi sanayileşme modeli benimsenmiştir. Sanayi üretiminde en büyük artış şeker, çimento, tekstil, kauçuk, demir-çelikte olmuştur. 1956’da Türkiye’deki çimento, şeker ve pamuklu tekstil üretimi iç talebi tamamen karşılayacak düzeye ulaşmıştır. Sanayi üretiminin hemen hemen yarısını kamu kontrolündeki fabrikalar gerçekleştirmekteydi.¹¹

Bu dönemde özel sanayiinin gelişmesine yapılan katkılardan birisi de 1950’de Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası (TSKB)’nin kurulmasıdır. TSKB’nin benimsediği

10 Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, , a.g.e., s.109

11 İlker Parasız, , a.g.e., s.107

prensip, özel sanayinin kurulmasına ve genişlemesine yardımcı olmak, yerli-yabancı ortaklığı biçimindeki sınırlı kuruluşları özendirme ve pay senedi ve tahvillerin özel mülkiyete geçmesine ve özel mülkiyette kalmasına yardım etmektir.

Dönem süresince sanayinin gelişmesine katkıda bulunan bir başka etken, özellikle ulaştırma, enerji ve haberleşme alanındaki yenileşme ile birlikte gelişen altyapı olanaklarıdır. Altyapı olanaklarının daha kolay ve ucuz sağlanması, sınırlı üretimin kâr oranını artırmıştır. Özel sanayinin gelişmesine, kamu-özel ortaklıkları yoluyla sermaye aktarılmasının ve kamu sanayi üretimi olan girdilerin fiyatının, maliyetin altında tutulmasının da büyük katkıları vardır.

Bu dönemde yabancı sermaye, bilinçli olarak ülkeye çekilmeye çalışılmış ve 1954 yılında dünyanın o zamanki en liberal yabancı sermaye mevzuatı olan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Bu yasa ile, kâr transferi ve sermayenin, yatırım yapılan ülkeye gönderilmesine ilişkin tüm sınırlamalar kaldırılmıştır.¹² Yasaya göre, yabancı özel sermaye, yerli özel sermayeye açık tüm sektörlerle girebilecekti. Yabancı sermayenin, yalnız para olarak değil, makine ve parçaları, lisans, patent ve marka hakkı gibi nesnel olmayan haklar biçiminde de gelebileceği benimseniyordu. Tek koşul, yatırımın sanayi, tarım, ulaşım, inşaat ya da turizm alanlarında olması ve üretim ile ihracat üzerinde olumlu bir etki yapmasıydı

Sanayi tesislerinden bahsedilirken, doküman endüstrisinin çok önemli olduğu buna ilaveten Türkiye sanayinin, kağıt, deri ve kumru, şeker, tütün, gıda maddeleri ve tahta mamulleri imalatı dahil olmak üzere hafif sanayi dallarından oluştuğu ve bu sanayi dalları üzerinde yoğunlaşılması gerektiği ifade edilmektedir. Devletin ısrarlı çabalarına rağmen, tam bir başarıya ulaşılacak, başlıca ağır sanayi dallarının demir-çelik, madeni eşya, çimento, inşaat malzemesi ve kimya sanayiinden oluştuğu belirtilmektedir. Bu teşebbüslerin büyük bir kısmı devlet eliyle 1930 yılından sonra uygulanan beş yıllık sanayi planlarına dayanılarak kurulmuştur.¹³

Fakat bu tip olumlu gelişmeler de yaşanmış olmasına rağmen, alınan dış kredilerin faturası Türkiye için çok ağır olmuştur. 1958'de Türkiye'nin vadesi geçmiş 256 milyon

¹² Haydar Kazgan ve diğerleri, a.g.e., s. 242

¹³ Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil Ve Tavsiyeler, Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının Türkiye Hükümeti ile Biliştirak Finanse Ettiği Heyet'in Raporu, s. 38

dolar tutarında birikmiş borcu bulunuyordu. Bu borçları ödemedikçe ne uzun vadeli program kredilerinin artma, ne de kısa vadeli ticari kredilerle günü idare imkanı vardı.

Türkiye, 1958 Ağustos ayında IMF güdümünde (baskılarıyla) bir istikrar programı uygulamayı kabul etti. 420 milyon dolar tutarında borcu ertelendi ve 395 milyon dolar taze kredi verildi.¹⁴ Ağustos 1958’de alınan istikrar önlemleri ile TL %68.9 oranında devalüe edilmiş ve 1 dolar= 2.80 TL’den 1 dolar= 9 TL’ye yükselmiştir. 4 Ağustos 1958’de fiilen yapılan devalüasyon, ancak iki yıl sonra 1960 Ağustos ayında resmileştirilmiştir.¹⁵ Milli Koruma Kanunu uygulamaları fiilen durdurulmuştur.¹⁶ Bunun yanısıra uygulanan istikrar programında; Merkez Bankası kredilerinin sınırlandırılması ve kamuya açılan kredilerin belli bir düzeyi aşmaması, KİT üretimi ve hizmetlerinin fiyatlarının yükseltilmesi, faiz oranlarının yükseltilerek esnekleştirilmesi ve ekonominin gereklerine göre hükümetçe gerek görüldükçe değiştirilebilmesi ve mevduat munzam karşılıklarının değiştirilmesinde hükümete yetki verilmesi konuları yer alıyordu. Bu şartlar dahilinde, dış borçların ödenmesine kolaylıklar getirilecek ve dış kredi sağlanacaktı.¹⁷ Bu uygulamalara rağmen 1956-1961 arasında, kamu açıkları GSMH’nın ortalama %3’ü kadarken fiyat artışları sürdü, stagflasyon yaşandı, ekonomi ciddi bir daralmaya girdi.¹⁸

Sonuç olarak, bu dönem içerisinde, Marshall Planı hem planın kendi içinde dayattığı politikalar, hem de Türkiye’nin uyguladığı yanlış ve kısa vadeli politikalar sonucunda, Türkiye’ye diğer Avrupa devletlerinde başlattığı gelişim ivmesini kazandıramamış ve sonucunda Türk ekonomisine damgasını vuran dış kredi, dış yardım ve dış kaynaklı sermaye ve dış kaynaklı ekonomi politikaları, Türkiye’yi ekonomik açıdan dışa bağımlı hale getirmiş, Türk sanayisinin gelişimini kısıtlamış ve iyi niyetle sanayide gerçekleştirilmeye çalışılan büyük atılım hedeflerine rağmen, olumsuz etkilemiştir.

14 Haydar Kazgan ve diğerleri, a.g.e., s.904

15 Rıdvan Karluk, a.g.e., 509

16 Sina Akşin ve diğerleri, , a.g.e., s.218

17 Haydar Kazgan ve diğerleri, a.g.e., s. 248

18 Haydar Kazgan ve diğerleri, , a.g.e., s.91

KAYNAKLAR

- Adsız Yağmur**, Bir Hürriyet Havarisininin Sabıka Dosyası, İstanbul, Boyut Yayınları, 1998
- Akbank Kültür Yayını**, Cumhuriyet Döneminde Türkiye Ekonomisi (1923-1978), APA Ofset Basımevi, İstanbul, 1980
- Akşin Sina ve Diğerleri**, Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000
- Armaoğlu Fahir**, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, C:1-2, 14.bs, Ankara,Alkım Yayınevi
- Avcıoğlu Doğan**,Türkiye'nin Düzeni, Ankara, Bilgi Yayınevi,1968
- Aydemir Şükrü Süreyya.**, İkinci Adam, Cilt2, Remzi Kitabevi, 1975, İstanbul
- Bağcı Hüseyin**, Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası, Ankara, İmge Kitabevi, 1990
- Boratav Korkut.**,Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002,8. bs, İmge Yayınları,Ankara,2004
- Cem İsmail.**, Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, 6. Bs., İstanbul, Cem Yayınevi, 1977
- Crafts N. & Toniolo G.** (editör), Economic Growth in Europe Since 1945, Cambridge: Cambridge University Press, 1996
- Crockatt Richard**, The Fifty Years War The United States And The Soviet Union In World Politics 1941-1991, London, by Rout Ledge 1995
- Gimbel John**, The Origins of Marshall Plan, Stratford University Press, 1976
- Gönlübol Ülman.**, İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası, Olaylarla Türk Dış Politikası
- Gürsel Seyfettin**, Dış Borçlar, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.15
- Hale W.**, The Political and Economic Development of Modern Turkey, Croom Helm, London, 1981
- Harp Akademileri Yayınları**, Ekonomi, İstanbul, 1992
- Karluk Rıdvan.**, Türkiye Ekonomisi-Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim, Beta Yayınevi, İstanbul, 1997

Kazgan Haydar ve Diğerleri, Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi 2. Cilt-Cumhuriyetten Günümüze, İMKB Yayınları, İstanbul, 1999

Kazgan G.,Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Bs., İstanbul, Mart 2002

Kennedy Paul, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, 3.bs., Çev.:Birtane Karanakçı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991

Kepenek Yakup, Yentürk Nurhan, Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000

Kingleberger Charlsp, Marshall Plan Days, Boston, 1987

Kuyucuklu Nazif, Türkiye İktisadı, Filiz Yayınları, İstanbul, 1993

Kürkçüoğlu Ö., Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası 1945-1970, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972

McGhee George, ABD-Türkiye NATO-Ortadoğu, Çev.:Belkıs Çoraklı, İstanbul, Bilgi Yayınları, 1992

Oğuz Orhan, Marshall Planı(Konferans), İstanbul, 1966

Oran Baskın,Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1:1919-1980, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2001

Parasız İlker, Türkiye Ekonomisi 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998

Rustow D.A., Unutulan Müttefik, Çev:Hakan Türkkuşu, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1989

Sağlam Dündar, Türkiye Ekonomisi Yapısı ve Temel Sorunları,Sanem Yayınevi,Ankara

Sander Oral, Siyasi Tarih 1918-1944, 4.bs, Ankara, İmge Kitabevi,1994

Sander Oral, Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964,Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979

Silan Sahir C., Amerikan Türk Yardımları Programı, Ankara, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, 1948

Singer M., The Economic Advance of Turkey 1938-1960, Turkish Economic Society Yayını, 1977, Ankara

Şahin Hüseyin, Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu, Ezgi Yayınevi, Bursa, 1995

Tezel Yahya Sezai, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), Yurt Yayınevi, 1982, Ankara

Tunçkanat Haydar, İkili Anlaşmaların İçyüzü (İktisadi,Askeri,Siyasi), Ankara, Ekim Yayınevi, 1970

Turgut Serdar, Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi: Ekonomik Kalkınma Süreçleri Üzerine Bir Deneme, Adalet Matbaası, Ankara, 1991

Türkkaya Ataöv, Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu, Ankara, Doğan Yayınevi, 1968

Tüzün Gürel, 1950-1960 Döneminde Sanayileşme, 75 Yılda Çarklardan Chip'lere, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Nisan 1999

Uçarol Rıfat, Siyasi Tarih (1789-1994), İstanbul, Filiz Kitabevi,1995

Yerasimos Stefanos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye 3. Kitap, Çev.Babür Kuzucu, İstanbul, Belge Yayınları, 1979

Yılmaz Veli, Siyasi Tarih, Harp Akademileri Yayınları,İstanbul,1998

MAKALELER

Barda Süleyman, “Amerikan İktisadi Yardımı ve Türkiye”,İktisat ve Maliye Mecmuası, C.II, 15 Ağustos 1955

Black Eugene R., Dış Yardımlar Hakkında Bazı Düşünceler, Çev.: Haydar AYTEKİN, Maliye Bülteni, C.LIV, 14 Mart 1953

Esmer Ahmet Şükrü,”Amerikan Filosunun Ziyareti”, Siyasi İlimler Mecmuası, Sayı:194, Mayıs 1947, C.XVII

Eyüboğlu Cemal ,”Marshall Planı ve Türkiye (2. Kısım)”, Siyasi İlimler Mecmuası, Haziran 1948, Sayı:207 C.XVIII

Hogan Michael J, “Blueprint For Recovery”, The Marshall Plan , Washington, 1997

Milward Alan S., The Reconstruction of Western Europe, 1945-51. London: Methuen, 1984

Tekeli İlhan, İlkin Selim , II. Dünya Savaşı Sırasında Hazırlanan Savaş Sonrası Kalkınma Plan ve Programları..., ODTÜ Gelişme Dergisi Özel sayısı 1979-80

SÜRELİ YAYINLAR

Ayın Tarihi, 1947-48-49-50-51-52-53-54-55-56 (Tüm Aylar)

1957 (Ocak,....,Ağustos)

(<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/Ayintarihi.htm> adresinden faydalanılmıştır.)

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi(Dün Bugün Yarın), Şubat 1970, Sayı:29

Düştur, 3.Tertip 2.basım, C:29

Milletlerarası İktisadi İşbirliği Yayınları, Marshall Planı ve Türkiye'deki Tatbikatı Hakkındaki Muhtıra, Ankara

The Marshall Plan, Editor: Kathleen E. Hug, Washington, 1997

The Department Of State Bulletin, 1 June 1947

Türkiye'de Marshall Planı, sayı. 8, 14, 17, 18, 19, 40

BELGELER

Başbakanlık Arşivi, Cumhuriyet Arşivleri, 23.12.947 tarihli E4,030 1,60 368 14 no'lu belge

Başbakanlık Arşivi, Cumhuriyet Arşivi, 26.12.1949 tarihli, 3/10293,7/203 no'lu belge

T.C. Başbakanlık Arşivi, Cumhuriyet Arşivi,17.4.1947. tarih ve 12.70.5 no'lu belge

T.C. Başbakanlık Arşivi, Cumhuriyet Arşivi, 30.01.1948 tarih ve 42.251.3 no'lu belge

T.C Başbakanlık Arşivi, Cumhuriyet Arşivleri, 15.07.1948 tarih ve 030/18/01 116/48/10 no'lu belge

T.C Başbakanlık Arşivi, Cumhuriyet Arşivleri, 030/01,80/506/8 no'lu protokol

Turkish Balance Sheet, Statesman and Nation, Public Record Office, London, FO 371/78695/R1193

Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil Ve Tavsiyeler, Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının Türkiye Hükümeti ile Biliştirak Finanse Ettiği Hey'etin Raporu

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

http://www.nato.int/docu/speech/1947/s470312a_e.html

usinfo.state.gov/usa/infousa/facts/democrac/57.html

http://www.kronoloji.gen.tr/ekonomi/eko_3.html

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/Ayintarihi.htm>

http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/

<http://www.ambrosevideo.com/resources/docs/53.PDF>

[http://www.wikipedia.org/wiki/Marshall Plan](http://www.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan)

EK-1**Recommendation for assistance
to Greece and Turkey****by the President of the United States,
Harry Truman**

The gravity of the situation which confronts the world today necessitates my appearance before a joint session of the Congress. The foreign policy and the national security of this country are involved.

One aspect of the present situation, which I wish to present to you at this time for your consideration and decision, concerns Greece and Turkey.

The United States has received from the Greek Government an urgent appeal for financial and economic assistance. Preliminary reports from the American Economic Mission now in Greece and reports from the American Ambassador in Greece corroborate the statement of the Greek Government that assistance is imperative if Greece is to survive as a free nation.

I do not believe that the American people and the Congress wish to turn a deaf ear to the appeal of the Greek Government.

Greece is not a rich country. Lack of sufficient natural resources has always forced the Greek people to work hard to make both ends meet. Since 1940, this industrious and peace-loving country has suffered invasion, four years of cruel enemy occupation, and bitter internal strife.

When forces of liberation entered Greece they found that the retreating Germans had destroyed virtually all the railways, roads, port facilities, communications and merchant marine. More than a thousand villages had been burned. Eighty-five per cent of the children were tubercular. Livestock, poultry and draft animals had almost disappeared. Inflation had wiped out practically all savings.

As a result of these tragic conditions, a military minority, exploiting human want and misery, was able to create political chaos which, until now, has made economic recovery impossible.

Greece is today without funds to finance the importation of those goods which are essential to bare subsistence. Under these circumstances the people of Greece cannot make progress in solving their problems of reconstruction. Greece is in desperate need of financial and economic assistance to enable it to resume purchases of food, clothing, fuel and seeds. These are indispensable for the subsistence of its people and are obtainable only from abroad. Greece must have help to import the goods necessary to restore internal order and security so essential for economic and political recovery.

The Greek Government has also asked for the assistance of experienced American administrators, economists and technicians to insure that the financial and other aid given to Greece shall be used effectively in creating a stable and self-sustaining economy and in improving its public administration.

The very existence of the Greek state is today threatened by the terrorist activities of several thousand armed men, led by Communists, who defy the Government's authority at a number of points, particularly along the northern boundaries. A commission appointed by the United Nations Security Council is at present investigating disturbed conditions in northern Greece and alleged border violations along the frontier between Greece on the one hand and Albania, Bulgaria and Yugoslavia on the other.

Meanwhile, the Greek Government is unable to cope with the situation. The Greek Army is small and poorly equipped. It needs supplies and equipment if it is to restore the authority of the Government throughout Greek territory.

Greece must have assistance if it is to become a self-supporting and self-respecting democracy.

The United States must supply that assistance. We have already extended to Greece certain types of relief and economic aid but these are inadequate. There is no other country to which democratic Greece can turn.

No other nation is willing and able to provide the necessary support for a democratic Greek Government.

The British Government, which has been helping Greece, can give no further financial or economic aid after March. Great Britain finds itself under the necessity of reducing or liquidating its commitments in several parts of the world, including Greece.

We have considered how the United Nations might assist in this crisis. But the situation is an urgent one requiring immediate action, and the United Nations and its related organizations are not in a position to extend help of the kind that is required.

It is important to note that the Greek Government has asked for our aid in utilizing effectively the financial and other assistance we may give to Greece, and in improving public administration. It is of the utmost importance that we supervise the use of any funds made available to Greece, in such a manner that each dollar spent will count toward making Greece self-supporting, and will help to build an economy in which a healthy democracy can flourish.

No government is perfect. One of the chief virtues of a democracy, however, is that its defects are always visible and under democratic processes can be pointed out and corrected. The Government of Greece is not perfect. Nevertheless it represents 85 per cent of the members of the Greek parliament who were chosen in an election last year. Foreign observers, including 692 Americans, considered this election to be a fair expression of the views of the Greek people.

The Greek Government has been operating in an atmosphere of chaos and extremism. It has made mistakes. The extension of aid by this country does not mean that the United States condones everything that the Greek Government has done or will do. We have condemned in the past, and we condemn now, extremist measures of the Right or the Left. We have in the past advised tolerance, and we advise tolerance now.

Greece's neighbor, Turkey, also deserves our attention.

The future of Turkey as an independent and economically sound State is clearly no less important to the freedom-loving peoples of the world than the future of Greece. The circumstances in which Turkey finds itself today are considerably different from those of Greece. Turkey has been spared the disasters that have beset Greece. And during the war, the United States and Great Britain furnished Turkey with material aid.

Nevertheless, Turkey now needs our support.

Since the war Turkey has sought financial assistance from Great Britain and the United States for the purpose of effecting that modernization necessary for the maintenance of its national integrity.

That integrity is essential to the preservation of order in the Middle East.

The British Government has informed us that, owing to its own difficulties, it can no longer extend financial or economic aid to Turkey.

As in the case of Greece, if Turkey is to have the assistance it needs, the United States must supply it. We are the only country able to provide that help.

I am fully aware of the broad implications involved if the United States extends assistance to Greece and Turkey, and I shall discuss these implications with you at this time.

One of the primary objectives of the foreign policy of the United States is the creation of conditions in which we and other nations will be able to work out a way of life free from coercion. This was a fundamental issue in the war with Germany and Japan. Our victory was won over countries which sought to impose their will, and their way of life, upon other nations.

To ensure the peaceful development of nations, free from coercion, the United States has taken a leading part in establishing the United Nations. The United Nations is designed to make possible lasting freedom and independence for all its members. We shall not realize our objectives, however, unless we are willing to help free people to maintain their free institutions and their national integrity against aggressive movements that seek to impose upon them totalitarian regimes.

This is no more than a frank recognition that totalitarian regimes imposed on free peoples, by direct or indirect aggression, undermine the foundations of international peace and hence the security of the United States.

The peoples of a number of countries of the world have recently had totalitarian regimes forced upon them against their will. The Government of the United States has made frequent protests against coercion and intimidation in violation of the Yalta agreement, in Poland, Rumania, and Bulgaria. I must also state that in a number of other countries there have been similar developments.

At the present moment in world history nearly every nation must choose between alternative ways of life. The choice is too often not a free one.

One way of life is based upon the will of the majority, and is distinguished by free institutions, representative government, free elections, guaranties of individual liberty, freedom of speech and religion, and freedom from political oppression.

The second way of life is based upon the will of a minority forcibly imposed upon the majority. It relies upon terror and oppression, a controlled press and radio, fixed elections, and the suppression of personal freedoms.

I believe that it must be the policy of the United States to support free peoples who are resisting attempted subjugation by armed minorities or by outside pressures. I believe that we must assist free peoples to work out their own destinies in their own way. I believe that our help should be primarily through economic and financial aid which is essential to economic stability and orderly political processes.

The world is not static, and the status quo is not sacred. But we cannot allow changes in the status quo in violation of the Charter of the United Nations by such methods as coercion, or by such subterfuges as political infiltration. In helping free and independent nations to maintain their freedom, the United States will be giving effect to the principles of the Charter of the United Nations.

It is necessary only to glance at a map to realize that the survival and integrity of the Greek nation are of grave importance in a much wider situation. If Greece should fall under the control of an armed minority, the effect upon its neighbor, Turkey, would be immediate and serious. Confusion and disorder might well spread throughout the entire Middle East.

Moreover, the disappearance of Greece as an independent State would have a profound effect upon those countries in Europe whose peoples are struggling against great difficulties to maintain their freedoms and their independence while they repair the damages of war. It would be an unspeakable tragedy if these countries, which have struggled so long against overwhelming odds, should lose that victory for which they sacrificed so much. Collapse of free institutions and loss of independence would be disastrous not only for them but for the world.

Discouragement and possibly failure would quickly be the lot of neighboring peoples striving to maintain their freedom and independence.

Should we fail to aid Greece and Turkey in this fateful hour, the effect will be far-reaching to the West as well as to the East. We must take immediate and resolute action.

I therefore ask the Congress to provide authority for assistance to Greece and Turkey in the amount of \$400,000,000 for the period ending June 30, 1948. In requesting these funds, I have taken into consideration the maximum amount of relief assistance which would be furnished to Greece out of the \$350,000,000 which I recently requested that the Congress authorize for the prevention of starvation and suffering in countries devastated by the war.

In addition to funds, I ask the Congress to authorize the detail of American civilian and military personnel to Greece and Turkey, at the request of those countries, to assist in the tasks of reconstruction, and for the purpose of supervising the use of such financial and material assistance as may be furnished. I recommend that authority also be provided for the instruction and training of selected Greek and Turkish personnel.

Finally, I ask that the Congress provide authority which will permit the speediest and most effective use, in terms of needed commodities, supplies and equipment, of such funds as may be authorized.

If further funds, or further authority, should be needed for purposes indicated in this message, I shall not hesitate to bring the situation before the Congress. On this subject the executive and legislative branches of the Government must work together.

This is a serious course upon which we embark. I would not recommend it except that the alternative is much more serious.

The United States contributed \$341,000,000,000 toward winning world war II. This is an investment in world freedom and world peace. The assistance that I am recommending for Greece and Turkey amounts to little more than one-tenth of 1 per cent of this investment. It is only common sense that we should safeguard this investment and make sure that it was not in vain.

The seeds of totalitarian regimes are nurtured by misery and want. They spread and grow in the evil soil of poverty and strife. They reach their full growth when the hope of a people for a better life has died. We must keep that hope alive.

The free peoples of the world look to us for support in maintaining their freedoms. If we falter in our leadership, we may endanger the peace of the world and we shall surely endanger the welfare of our own nation.

Great responsibilities have been placed upon us by the swift movement of events. I am confident that the Congress will face these responsibilities squarely.¹⁹

¹⁹ http://www.nato.int/docu/speech/1947/s470312a_e.htm

EK-2**THE MARSHALL PLAN**

I need not tell you gentlemen that the world situation is very serious. That must be apparent to all intelligent people. I think one difficulty is that the problem is one of such enormous complexity that the very mass of facts presented to the public by press and radio make it exceedingly difficult for the man in the street to reach a clear appraisal of the situation. Furthermore, the people of this country are distant from the troubled areas of the earth and it is hard for them to comprehend the plight and consequent reaction of the long-suffering peoples, and the effect of those reactions on their governments in connection with our efforts to promote peace in the world.

In considering the requirements for the rehabilitation of Europe the physical loss of life, the visible destruction of cities, factories, mines, and railroads was correctly estimated, but it has become obvious during recent months that this visible destruction was probably less serious than the dislocation of the entire fabric of European economy. For the past 10 years conditions have been highly abnormal. The feverish maintenance of the war effort engulfed all aspects of national economics. Machinery has fallen into disrepair or is entirely obsolete. Under the arbitrary and destructive Nazi rule, virtually every possible enterprise was geared into the German war machine. Long-standing commercial ties, private institutions, banks, insurance companies and shipping companies disappeared, through the loss of capital, absorption through nationalization or by simple destruction. In many countries, confidence in the local currency has been severely shaken. The breakdown of the business structure of Europe during the war was complete. Recovery has been seriously retarded by the fact that 2 years after the close of hostilities a peace settlement with Germany and Austria has not been agreed upon. But even given a more prompt solution of these difficult problems, the rehabilitation of the economic structure of Europe quite evidently will require a much longer time and greater effort than had been foreseen.

There is a phase of this matter which is both interesting and serious. The farmer has always produced the foodstuffs to exchange with the city dweller for the other necessities of life. This division of labor is the basis of modern civilization. At the

present time it is threatened with breakdown. The town and city industries are not producing adequate goods to exchange with the food-producing farmer. Raw materials and fuel are in short supply. Machinery is lacking or worn out. The farmer or the peasant cannot find the goods for sale which he desires to purchase. So the sale of his farm produce for money which he cannot use seems to him unprofitable transaction. He, therefore, has withdrawn many fields from crop cultivation and is using them for grazing. He feeds more grain to stock and finds for himself and his family an ample supply of food, however short he may be on clothing and the other ordinary gadgets of civilization. Meanwhile people in the cities are short of food and fuel. So the governments are forced to use their foreign money and credits to procure these necessities abroad. This process exhausts funds which are urgently needed for reconstruction. Thus a very serious situation is rapidly developing which bodes no good for the world. The modern system of the division of labor upon which the exchange of products is based is in danger of breaking down.

The truth of the matter is that Europe's requirements for the next 3 or 4 years of foreign food and other essential products -- principally from America -- are so much greater than her present ability to pay that she must have substantial additional help, or face economic, social, and political deterioration of a very grave character.

The remedy lies in breaking the vicious circle and restoring the confidence of the European people in the economic future of their own countries and of Europe as a whole. The manufacturer and the farmer throughout wide areas must be able and willing to exchange their products for currencies the continuing value of which is not open to question.

Aside from the demoralizing effect on the world at large and the possibilities of disturbances arising as a result of the desperation of the people concerned, the consequences to the economy of the United States should be apparent to all. It is logical that the United States should do whatever it is able to do to assist in the return of normal economic health in the world, without which there can be no political stability and no assured peace. Our policy is directed not against any country or doctrine but against hunger, poverty, desperation, and chaos. Its purpose should be the revival of working

economy in the world so as to permit the emergence of political and social conditions in which free institutions can exist. Such assistance, I am convinced, must not be on a piecemeal basis as various crises develop. Any assistance that this Government may render in the future should provide a cure rather than a mere palliative. Any government that is willing to assist in the task of recovery will find full cooperation, I am sure, on the part of the United States Government. Any government which maneuvers to block the recovery of other countries cannot expect help from us. Furthermore, governments, political parties, or groups which seek to perpetuate human misery in order to profit therefrom politically or otherwise will encounter the opposition of the United States.

It is already evident that, before the United States Government can proceed much further in its efforts to alleviate the situation and help start the European world on its way to recovery, there must be some agreement among the countries of Europe as to the requirements of the situation and the part those countries themselves will take in order to give proper effect to whatever action might be undertaken by this Government. It would be neither fitting nor efficacious for this Government to undertake to draw up unilaterally a program designed to place Europe on its feet economically. This is the business of the Europeans. The initiative, I think, must come from Europe. The role of this country should consist of friendly aid in the drafting of a European program so far as it may be practical for us to do so. The program should be a joint one, agreed to by a number, if not all European nations.

An essential part of any successful action on the part of the United States is an understanding on the part of the people of America of the character of the problem and the remedies to be applied. Political passion and prejudice should have no part. With foresight, and a willingness on the part of our people to face up to the vast responsibilities which history has clearly placed upon our country, the difficulties I have outlined can and will be overcome.²⁰

20 Congressional Record, 30 June 194, usinfo.state.gov/usa/infousa/facts/democrac/57.htm